

200 | JUHAN LILIENBACH /1870–1928/

JUHAN LILIENBACH

MOONA-JAAN (Rahvajutu järgi)

Moona-Jaani mõisaorjus
tüütas ära kaelani.
Jättis härjad, jooksis metsa,
tagasi ei tulnudki.

Mõne päeva hulkus ümber,
hakkas viimaks mõtlema:
mis must saab või mis ma olen,
kus sa lähed hingega!

Maa on all ja meri ümber,
taevas peal on kummuli,
kus sa ilmast ikka pääsed,
muudkui mõisa tagasi.

Jaan läks mõisa. Kummardades
hakkas pükse paitama
oma armulisel härral,
see peab ikka aitama.

“Kus nii kaua olid, lurjus?”
ütles härra Jaanile.

Jaan siis võttis vale appi,
kostis: “Põrgus, härrake.”

“Haa, ja sealtki tulid ära,”
ütles härra naeruga.

“Siis ei olnud sul vist mitte
põrgus parem elada?”

Vastas Jaan: “Ei ole lugu

põrgus parem sugugi,
kes on ilmas orjaks loodud,
orjaku seal edasi.

Nõndasama sakste asi:
pidu on neil ilma peal,
teadagi, et pärast surma
on neil saksapõli seal.

Härrad vedelesid katlas
ega vaevand endi luid;
meie tegime tuld alla,
tassisime õuest puid.”

1906 (1916) *Eesti luule*, 1967

201 | VOLDEMAR ROSENSTRAUCH /1877–1919/

VOLDEMAR ROSENSTRAUCH

HUNDIMÄE SÜNDIMINE*

“Wiimaks, wiimaks tund on tulnud,
 Mis ma ammu ootnud juba,
 Herra wälja jahil’ läinud —
 Nüüd mul toimetada luba.
 Nüüd ma lähen sinna kambri,
 Kuhu weel ei minna wõinud,
 Ehk küll juba teenistuses
 Seitse aastat mööda läinud.
 Sest et herra hoiab wõtit,
 Walwab ust, kui enda hinge,
 Et ei ainus teade sellest
 Toast ei mulle osaks lange.
 Ainult herra üksipäine
 On säääl salakambris käinud,
 Ja mu silm on ime-asju
 Läbi wõtmeaugu näinud.
 Korra kitsa terwe karja
 Silm wõis selgelt seletada,
 Korra wäikseid mehekesi
 Herral ümber mitu sada.
 Kord kui kaunist kandlemängu
 Kõrw wõis selgelt kuulutada,
 Lauuhääl kord tungis kambrist,
 Tahtis südant sulatada.
 Täna tahan kõiki näha,
 Kust see imewägi tuleb,

Ei ma enne rahu leia,
 Kui mu uudishimu sureb”.
 Kuid ei midagi ta leia
 Selles kambris wõõrastawat,
 Ainult raamatut ja lauda
 Tema silmad kambris näewad.
 Raamat on küll isewärki,
 Isemoodi kirjadega,
 Lehed, need on hoopis mustad,
 Tähed werel tehtud aga.
 Toapoiss istub herra tooli,
 Hakkab lehti seletama,
 Ehk wast säält ta wastust leiab,
 Miks ei pääsnud siia tema.
 Waewalt luges mõned sõnad,
 Kui ju suure kolinaga,
 Ilmus wäike meeste kari
 Laua ümber, ukse taga.
 “Tööd meil anna, tööd meil anna”,
 Kuuldub igal huulil kära —
 “Kui Sul aga tööd ei ole,
 Murrame Su enda ära.”
 Esmalt kokkus toapoiss wäga,
 Kuid siis kogus ennast tema —
 “Wõi siis tööd on teile tarwis?
 Noh, ka kade pole mina:
 Tiik, mis seisab mõisa õues,
 Porist ära puhastage

Ja suur kiwi tiigi keskelt
 Ära merde weeretage".
 Pisikesed mehikesed
 Kohe tööle kihutawad —
 Toapoiss läheb sala waatma,
 Kuda nemad walmis saawad.
 Kui ta tiigi juurde jõudis —
 Puhast tiiki silmad näewad,
 Ainult suure kiwi ümber
 Wäiksed mehed aru peawad.
 Kuid ka see on warsti tehtud
 Jälle kari tuppa tõttab —
 "Tööd meil anna, tööd meil anna",
 Igaüks neist sõna wõtab.
 Toapoiss oli päris kimbus —
 Kõik see nõnda ruttu tuli,
 Kuid ka julgel poisil warsti
 Ajus mõte walmis oli:
 "Rukis põllult maha niitke,
 Rukkid pekske kohe ära,
 Terad ära kuiwatage,
 Salwedesse kandke wara".
 Juba paari tunni pärast
 Mustad poisid toas on jälle. —
 "Tööd meil anna, tööd meil anna!
 Kergest' teinud meie selle".
 "Läbi Endla raba Koeru
 Kiwitee nüüd walmis tehke,
 Sest on hulgal rahwal kasu —
 Waewa tema pärast nähke".
 Kohe poisid tööle tõtwad,
 Nii et tööst on otsas higi,
 Ühed teed sääl walmistawad,
 Teised kandwad kraami ligi.
 Nüüd ka jõudis herra kodu —
 Kuulis imelikku kära,
 Ruttas waatma, mis sääl tehaks —
 Mõistis põhjust kohe ära.
 Ruttas kambri, kus just toapoiss
 Parajasti pööras lehta,
 Haaras raamatu ja luges
 Jälle waimud oma kohta. —

 Toapoiss tubli keretäie
 On weel herralt kingiks saanud,
 Ehk küll palju kasulikku,
 On ta sellel päewal teinud.

*Hundimäeks nimetab rahwas
 27 wersta pikkust mäe ahelikku
 Waimastwere ja Tappiku piiri pääl.

Põhjalilled I, 1908
 [Akadeemia 1999, 5]

LUUPAINJAS

I.
 "Tark, oh tark, Su nõuu ei aitnud,
 Asi halwemaks on läin'd,
 Ehk küll Sinu käsku mööda
 Karwapäält kõik olen teinud:
 Lehmäl sidusin ma õhta
 Linaharja õöseks selga,
 Et kui paine öösel ilmub,
 Leiaks kord ka oma palga.
 Kuid ta harja ümber pööras —
 Ju ta kuri mõistis häda,
 Ära looma tappa tahtis —
 Nüüd teeb minuga ka seda.
 Kinni õelus hinge matab,
 Tapab, kui et abi teada —
 Et ma kurjast lahti saaksin,
 Seda Sina korda saada.
 Wõi kas tasu oli wäike,
 Mis siis andsin mina Sulle?
 Nüüd Sul kümme kord niipalju
 Annan, anna abi mulle".
 II.
 Tuli neljapäewa õhta —
 Willem painjat püüdma ruttas,
 Nagu teda oli kästud,
 Nii ka tema täitma tõttas:

203 | VOLDEMAR ROSENSTRAUCH /1877–1919/

Pani wahi ukse juurde,
 Surnupadi käes sel oli —
 Et ei pääseks painjas wälja,
 Kui ta kord ju tuppa tuli.
 Küünla tule waka alla
 Ka ta waruks walmis seadis,
 Ja et painjas walgust kardab,
 Seda tema ammu teadis.
 Ja siis woodis olles hakkas
 Oma wõõrast ootma tema —
 See ka warsti ilmus platsi,
 Hakkas ootjat kägistama.
 Kuid ka waht, kes wälja pandud,
 Oma kohust täitis tema,
 Pani padja läwe pääle,
 Ruttas tuba walgustama.
 Aga tuba oli tühi,
 Midagi ei olnud näha,
 Mis wast wõõras oleks olnud,
 Willemit kes rõhus maha.
 Ainult nõel sääl teki äärel —
 Selle Willem kätte haaras
 Ja ta tangidega kohe
 Rõngaks kokku wihal wäänas.
 Tark see oli teda käskind:
 Kui wast wõõras asi leida,
 Mis ei enne kambris olnud —
 Ära sellel armu heida. —

— — — — —

Küla-onu, kas tead seda,
 Õnnetus on tulnud meile:
 Wanaema kaela murdnud
 Laudilt maha tulles eile.

Põhjalilled I, 1908

HALGJAS

“Tühi jutt!” nii sõnas Madis
 Kui ta sammus kodu rada —
 Et on wiirastusi ilmas,
 Et wõib halgjas eksitada.
 Kui ma sammun õiget rada,
 Roopast samm ei kaldu kõrwal,
 Jõuan eksimata kodu,
 Muru sauna, salu sõrwal.
 Siisgi mets nii imeline,
 Kuidas kohiseb ta täna,
 Nagu keegi hoigaks kaugel,
 Nagu kutsuks appi tema.
 Aga ei ma roopast lahku,
 Wahest halgjas wigurdamas,
 Et ma kaotaks kodu rada —
 Öösel ta ju saaki saamas.
 Oh kui suured kuused arul,
 Kas wõi weske wõlw neist tahu,
 Kuis ei seda näin'd ma enne,
 Ei see minu pähe mahu.
 Uu — ka öökull ilmun'd saagil',
 Näe, kui suured pää ja jalad,
 Kohe nagu wäike oinas —
 Oh, ka metsa teed on salad!
 Siisgi juba peaksin jõudma
 Purde juurde wälja sinna,
 Nõnda pikk tee enne polnud
 Iialgi mul kodu minna.
 Metsa äär, näe, paistab juba,
 Aga kus on jõgi jäänud?
 Armas Jumal! olen siisgi
 Mina teega eksi läinud.
 Lähen heinamaale jälle,
 Katsun säält siis uuest' tulla,
 Kord tee kogemata kadus,
 Teistkord see ei wõi ju olla”.
 Mida rohkem kõndis Madis,
 Seda hullemaks läks asi,
 Seda naljakamaid asju
 Silm nüüd temal näha lasi.

204 | VOLDEMAR ROSENSTRAUCH /1877-1919/

Ju ta nägi tonti metsas,
 Kuulis halgjat hirmutama,
 Nägi terve näki karja
 Udus ennast kiigutama.
 Ehk küll roopaid tema hoidis,
 Siisgi ta ei kodu saanud,
 Jõgi, mets ja terve loodus
 Koguni tal wõöraks jäänud.
 Näe, sääl eemal talu näha —
 “Olen hoopis wõörsil tulnud,
 Terwes meie wallas pole
 Sarnast talu ennem olnud”.
 Wiimaks wäsimuse sunnil
 Läks ta wõöra talu õue,
 Et säält kodu teed nüüd küsiks —
 Suur ka oli kõhu nõue.
 Astub tупpa, kõik on wõöras.
 Wõörad istuwad sääl lauas,
 Küsiwalt kõik teda waatwad,
 Waimus wiibib nagu hauas.
 “Olen eksinid, olge lahked
 Kodu rada juhatada,
 Terwe öö ma metsas möllan
 Ei wõi siisgi kodu saada”.
 “Madis, kas Sa hulluks läksid?
 Meid ei tunne enam Sina,
 Ei Sa tunne kodu enam —
 Oled wistist’ wintis täna.””
 Nüüd wast awasiwad silmad
 Madisel, et oma maja
 Ta ei terwel öösel tunnud —
 “Halgjas, pagan wigurdaja!
 Silmad mul ta kinni hoidis,
 Et ei kodu näha wõinud
 Ja kõik asjad silma ette
 On ta teisel kujul toonud”.

Põhjalilled 1, 1908

W. PROLETARLANE

ELU-WARJUD

I.

Wildakile wajund tare,
katus mäda, aukline.
Tares istub õhtulauas
perekond nii waikseste.

Isa, ema, neli väikest,
teeniw tüdruk, sulane.
Kõikidele maitseb hästi
leib ja silk, leem wesine.

Pereisa on nii waikne,
tõsine ja mõtetes:
näib, kui lasuks raske koorem
wanamehel südames.

Lõpetatud õhtueine,
lahkub pere lauasta.
Ohates käest paneb ära
pereisa lusika.

“Mis sul on?” talt küsib naine,
“miks sa mures seisad nii?”
“Mis mul on?” Mees heidab käega.
“Parem ära küsigi!

Käisin mõisas herra jutul,
oma häda kaebamas,
et on wili äpardanud,
puudus tuppä tikkumas.

Palusin, et ta mu peale
wähekegi halastaks,

kõrget renti kehwal aastal
mõned rublad alandaks.

Herra naeris. ‘Tühi lori,
lontrused kõik olete!
Herra armust aga muidu
elada wist tahate?’

Et te, nagu näen, mul juba
elate liig priskeste,
olen pannud renti juurde
kümme rubla kõigile!’

Palusin weel. ‘Ah, ei taha?
Hea, siis wälja jalamaid.
Küllap juba mina leian
peremehi paremaid!’”...

Nõnda kurdab ahastades
waene rendiperemees.
Naine surnukahwatanult
seisab, ohkab, silmad wees...

II.

Maantee ääres, metsa sõrwal
seisab wilets ütike,
nagu selge prügihunik,
mutipesa sarnane.

Hütis istub woki taga
hallipeaga eideke,
laseb, nii kui jõud weel lubab,
wänta käia kiireste.

Siisgi tihti weerlew ratas
nagu mõttes seisma jääb.

Eide kiirelt töötaw aju
möödanikust pilta näeb.
Nooril päiwil naiseks läinud
oli ta poolwägise,
teiste keelust hoolimata,
mõisa moonamehele.

Mees nii hea, nii karsk ja tubli,
truu ja ustaw naisele;
mis sest lugu, kui ka oli
elukutse waewane.

Noorusaastad nagu unes
olid kiirelt kadunud;
ainus puudus: lapsi polnud
elu neile kinkinud.

Aga puhas õnn ei asu
kusgi wenna — waluta:
wiimne juhtus, nagu pikne,
õnnelapsi tabama.

Ühel päewal murtud käega
tuli koju teumees;
käte ta oli purustanud
auruweskil töötades...

Mis siis muud kui üeldi lahti
wigane mees sedamaid;
ega mõis ju jõua toita
kõiki santa, wiletsaid!

Sellest päewast on nad asund
siia saunäütisse.
Mees see kerjab, naine töötab
küla perenaistele.

Wiletsasti päewast päewa
on nad läbi ajand siin,
kindlas usus, kannatuses,
ehk küll elu selge piin. —

Täna ootab eidekene
pikkisilmi wanameest,
mitu korda aknal käinud
on ta juba woki eest.

Wäljas winguw tormikisa,
mõllaw tuisk ja käre külme.
Eide süda tardub põues:
taat on teel — ja näe, mis ilm!

Widewikul sõidab õue

naabri talu peremees;
reel tal lamab kõwer kogu...

Eit jääb tummaks — t e m a m e e s!

Wõeras lausub: “Taewas kutsund
ära sinu wanameest;
leidsime ta linnast tulles
maantee äärest lume seest!” —

Nõnda oma elupäewad
pidi lõpetama see,
kesse mõisal' ohwerdanud
nooruse ja terwise. —

III.

Küla künkal kiwist hoone
seisab uhke rüütlina,
üle lagund onnikeste
heidab pilgu pilkawa.

Seestpoolt kostab kisa, kära,
toores wanne, needmine...

Siin on koht, kus rohkeid ohwrid
Bachusele tuuakse.

Rikas paneb oma rublad,
waene oma kopikad,
aga kõik nad ühtewiisi
ühthe paika sulawad.

Rikkal wahest tühiasi
mõned rublad raisata,
aga waene — wiimne kopik
läheb tal wett wedama!

Kuid mis sellest?... Jook siin klaasis
naeratab nii mahedalt;
pealegi on elu raske,
rõhub kukalt walusalt...

Siin on neid, kel naised kodus
pisarsilmil ohkawad;
jahu, tangu poodist tooma
mehed wälja läksiwad.

Pühad läwel. Söögipoolist
mõndasugu waja weel;
olgu rikas, olgu waene —
pühad ikka kõikidel.

Aga näe: siin weereb praegu
wiimne kopik letile...

“Hõissa, poisid! Lööme kokku!
Kas me nannid oleme?!”

IV.

Külast väljas üksik maja
lõhkend kiwikorstnaga,
pisukene saunahurtsik,
paari suitsend aknaga.

Õues lumepallisadu
mõllab sõjalises hoos;
siin on poissa, plikakesi
suurel hulgal üheskoos.

See on küla k o o l i m a j a,
hariduseallikas,
see on paik, kus nooresoole
teadusidud tärkamas.

Uksel ilmub mehe nägu,
kahwatanud, haiglane.
“Lapsed, tuppa!” wäsind häälel
komandab ta salgale.

Lapsekari tormab tuppa
rüseledes, wadinal.
Warsti algab rōkkaw sumin
tuawalgel ämaral.

Tuba pisuke ja madal,
õhk kui keldris sügawas;
seinadel ei ainust pilti,
ainust kaarti rippumas.

Sein on wana, repetanud,
palgid niisked, rōsised;
põrand naksub igal sammul,
lauad mädand, auklised.

Laste jauks wiis wäikest lauda
wärisewa jalgega,
igal silmapilgul walmis
ülekaela kukkuma.

Iga lauda mahuks ritta
hädawaewalt neli last,
aga siin neid kiilutatud
wiis ja kuus on toredast’!

Kitsas tuake ise täidab
ülipalju nõudmisi:
lapsel on õpeklassiks,
siin ta sööb ja — puhkabgi. —

Selles tillukeses urkas,
hingematwa õhu sees,
elu wastu kõwenema
waimliselt piab wäike mees.

Küllap ta siit lahkumisel
mõistab ikka mõndagi,
aga — terwis jäeb tal siia
niiske seinte wahele...

(1908) *Sõnajalad*, 1910

MINU LAPSEPÕLI

Paljud ülistawad
lapsepõlwe nii,
tema mälestusi
tõstwad taewani.

Minu lapsepõli
oopis teisiti —
äratab mu rinnas
õudseid tundmusi.

Hella ema armu
pole maitsnud ma:
teda kautasin ma
tillukesena.

Kurnaw töö ta hauda
enneaegu wiis...
Rasked ajad mulle
algasiwad siis.

Tige wõerasema
ilmaarmuta
jagas hoopaa selga,
piinas näljaga.

Warsti anti kodust
wõera juurde mind,
kus ma leinasin kui
pesast lahkund lind.

Pisarad ja ohked,
kannatus ja piin
oliwad mu osa
alatasi siin.

Tühi kõht ja taplus,

208 | W. PROLETARLANE /1878–1943/

ülearu sund;
magada ei lastud
kunagi täis und.

Teiste laste pilge
kodus, karjateel
tegi minu elu
sapisemaks weel.

Laulgu teised kiitust
lapsepõlwele,
minus äratab ta
õudse tundmuse!

(1908) *Sõnajalad*, 1910

TALUMEHE HÄDA

Raha, raha! anna raha!
seda kisa igal pool,
pööra sammud kuhu tahad —
päris häda sellel lool!

Juhtub nägema sind herra,
kohe kärgib kurjaste:
“Jüri, lontrus, rent sul wõlgu,
millal ära maksma see?”

Lähed mööda wallamajast,
jälle süda wabiseb:
maksud wõlgu — kes teab, kunas
haamrimees ju ligineb!

Isegi, kui pühakotta
astud sisse palwele,
kuuled: siingi wastik mammon
saanud sõnaõiguse...

Rahanorimisekisast
kõrwad aina huugawad;
jumal teab, kui kauaks nõnda
nad weel sõna kuulewad!

Kui ka wilets põllunäru
rublatükka kaswataks,
kahtlane, kas sellest weelgi
kõiki poole ulataks!

Sõnajalad, 1910

MÄSS

(Üpris wäga kole ja kohutaw lugu,
mis kodumaal enne 15. sept. 1908.
on sündinud.)

Näljakäpakülas oli
nagu taudiks saanud see:
werejanulisi kirpa
sigines seal rohkeste.

Mitte ühtgi ööd ei saanud
magada neist raibetest:
pöörle woodis nagu tules,
uni putkab silmadest.

See a'as maksa üle kopsu
wiimaks külaeitedel,
nii et werist kättemaksmist
wandusiwad waenlastel'.

Igal õhtul peerupaistel
löödi wapralt lahinguid.

Waestest waenlastest jäi maha
lugemata langenuid.

Kogemata juhtus lugu
sakste kõrwu puutuma.
Näljakäpa lahingutest
“mustasajalastega”.

Kohe kõlas hädapasun
läbi Saksa lehtede:
seal ja seal maanurgas olla
lahti m ä s s ja t a p m i n e!

Rahwas olla wastu hakand
seaduse ja korrale:
kuritööd ning rööwimised
tulla ette järjeste. —

Küll siis Näljakäpa rahwas
hirmul oli igapäe' —
kardeti: ei enam lõppu
sõjaseadusele näe!

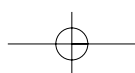
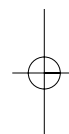
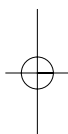
.....
O jerum!

Sõnajalad, 1910

209 |

TEINE OSA 1902–1939...

210 |



GUSTAV SUITS

KÄKIMÄE KÄGU

Juhan Liivi mälestuseks

Päikene paistis nii palavalt,
Käkimäel kukkus kägu.
Karjane vaatas kase alt,
igatsust helkis nägu.

Oleksin kägu, siis tõuseks ma
Käkimäe kuuse latva,
Peipsit kust saaksin vaadata
üle see laane katva.

Käona siis kukuksin ilmale,
mis ma näen salakesi,
kui nagu peegel mu silmale
sätendab Peipsi vesi.

Olen nii noor, ei veel jaksa ma
ronida kuuse latva,
Peipsit kust saaksin vaadata
üle see laane katva.

Oh, kui metsa seda poleks ees
varjamas vete vilku!

Oh, kui poleks nii väike mees,
küll siis küünitaks pilku!

Aga tuuled kui puhuvad,
kuulen ma Peipsi hüüdu,
lained randa sääl uhuvad —
sinna ma tunnen püüdu.

*

Karjane kasvas. Jah, jaksas ta
ronida kuuse latva,
säält päris Peipsit sai vaadata
üle see laane katva.

Säält tema kukkus siis ilmale,
mis nägi salakesi:
et nagu peegel ta silmale
sätendas Peipsi vesi.

Ja et sääl peeglis end kujutas
randlase majakene,
kalameest üle vee ujutas
kõvasti tehtud vene.

Laanes aga kasvas, liikus ju
varjude pime kari.
Päästa end, kägu! Oh, õnnetu
Käkimäe madal hari!

*

Ei enam kuule käo häält,
varjus on Käkimägi.
Varjusid laotada lahku säält
aita ei Peipsi vägi.

Unustand käo on koguni
need, kelle' korra ta kukkus.
Kas siis kõik tänugi täiesti
kukkuja vastu hukkus?

Eks tema kukkunud ilmale,
mis nägi salakesi:

212 | GUSTAV SUITS /1883–1956/

et nagu peegel ta silmale
sätendas Peipsi vesi!

Ja et sää! peeglis end kujutas
randlase majakene,
kalameest üle vee ujutas,
kõvasti tehtud vene!

(1902) *Elu tuli*, 1905
Kogutud luuletused, 1963

ÜKS ENNEMUISTNE JUTT

Lauluisa Kreutzwaldi varjule

Magas maa ja tukkus taevas,
vilkusid vähe täheksed.

Kes see ei kärsinud magada,
läks aga hulkudes uduje,
mööda mustade majade,
kivise kiriku välja?

Laia kaabu, must kübara,
noori meesi mõttelikku
teeda uitis see uneta,
kidakeeli, kurba meeli,
eha poole hällitatud,
kuu poole kukutatud,
päeva poole pillutatud.

Üksi sammus, üksi seisis.
Vainuella, varvikussa
käed ta tõstis kõrge'ella,
sirasid kus selge'esti
taeva tilluksed täheksed:

“Tähekesed taeva alla,
teie käite kõrge'ella,
maassa käin ma nii madalal.
Miks küll õhkub noori meeli,
tuska taelassa tuline?”

Tähed taevassa vagusi
sirasid aga, särasid.

Norus pääga noori meesi,
laia kaabu, kaugemeeli
läks üle luha lageda,

eksis lausa laanemetsa,
hiilis hilju hiitemetsa,
salaja salude kaudu
küsitelles kõpsatusi,
meeliskelles märgutusi.

Udu aga suitses samblasoosta,
hulkusid udutagused,
varsulla nad valge'illa,
mustilla nad mõtte'illa
käija ette keerutasid,
ise naeru itsitasid:
“Kas ta eksind heinateele
või ta puutund puudeteele,
inimene see imelik?
Ilm ei päevlik iial paista
selle raatmaa rajalla!”

Otsis ohvrivaarikuda,
saanudki koolnute kohale,
jõudnud leinaliivikulle.
Kus need männid mustendasid,
hahetasid harvad haavad
ikuvarjussa vanassa,
silmissa sinine suitsu,
üksi sammus, üksi seisis.

Unustatud sää! umisid,
künka alta kaebelesid,
haletsesid hiiehinged:
“Kes toob muldaje mäluda,
kalmule kes hingekahja?
Hoielnud oma osada,
kannatand me kurja kurna,
saanud siin me suure surma.
Allmaa rohkem meeste päida
kui on maassa mätta'aida,
enam liivikussa luida
kui on oksi hiiepuissa.
Ei meid mustakuube matnud,
palgapappi ei pajatanud,
vare aga varjand sundimata,
muru kasvand käskimata,
silmile sinine metsa,
jalule me kõrge kõrbi.

213 | GUSTAV SUITS /1883–1956/

Oh meie ajad haledad,
ei saa päike pääle paista,
kuu vastu ööd kumada,
suu ei hellida sõnuda!”

Kumisedes koolja kella
Manalasse löi: o-ojaa!

Kuulis, kuulas kahjumeeli.
Hale hakkas tal tulema,
õudne õieti olema,
omatunne oiutama:
“Varjud varjussa varivad,
uinusängid seademata,
annid hauda andemata,
kaebused koristamata,
mälestused mähkimata.
Hulguvad udutagused,
soo nii suitseva ja suuri,
taevas laia ja lageda!”

Läbi astus ikuhiie,
vankus ohvrivaarikuje.
Mis siin leidis laasikusta?
Tugevana tõusis tammi,
kivi sammaldund salussa.
Õosta uhku, tuule nuhku
hiie latvu liiguteli,
varjupuida puuduteli.
Haabade lehed libisid,
ohvritammessa kohatas.
Pajatas pühana tammi:
“Kes see kõnnib laia kaabu,
laia kaabu, must kübara,
kui ei too ta siku verda,
vala musta kuke verda?
Rinnasta ohverda omasta
siia sammaldund kivile,
ase mele Uko urja!
Kui ei päeva päälla ilma,
vannu siis vanneta pühada,
et sa ei taha puhata,
enne kui mananud maasta,
tuletanud taeva’alta
ilmad päevlikud, paremad

üle selle ikuhiie,
ohvrivaariku videva,
maa musta ja magava!”

Küsis kurba kangelane:
“Suuri kust saan salasõnuda,
kust ma vaimu valju mõõga?”

“Kuule, mis kurdab ikuhiisi,
külmad künkad kaebelevad,
oiutab oma südame,
vaimud mis varjussa varivad,
sosistab sinine metsa,
laasik vastu lehviteleb.
Kanna kokku kuulumisi
külasta, küla taganta,
heida hellida sõnuda,
lisa meele laeka’asta,
mitu ööd ole uneta,
mitu sööki söömatagi,
rapsi ränka raamatuje:
hüüa nii nimi vägeva,
kuuluta kõne kõlava!
Kus sa kõnnid — päevlik paiste.”

Rinnasta ohverdas omasta,
südamesta sooja verda
laia kaabu, must kübara,
noori meesi mõttelikku,
kidakeeli, kurba meeli,
eha poole hällitatud,
kuu poole kukutatud,
vastu päeva pillutatud.
Vandus vanneta pühada,
et ta ei taha puhata,
enne kui mananud maasta,
tuletanud taeva’alta
ilmad päevlikud, paremad
üle selle ikuhiie,
ohvrivaariku videva,
maa musta ja magava.

Tähed taevassa vagusi
sirasid aga, särased.

(1903) *Elu tuli*, 1905
Kogutud luuletused, 1963

214 | GUSTAV SUITS /1883–1956/

LAUL ORJADELE

Kui vanemad vanasti pidasid pidu
 ja tuttavaid tuba neil tūmises täis,
 peerg põles kui õhtune ihade idu,
 kann mõduga mõõdetud keerama käis,
 pea parteni tõusis siis maakeelgi vaikne.
 Mis salaja varjatud karuses kaisus,
 nüüd pajatuseks päevist paremaist paisus,
 hall mängumees lauas aupaikne.

Ei enne — nii kõlab ta kannel ja hääl —
 mees siin orjanud kodumaa pinnal,
 ta keelmatuid teid tuiskas järvede jääl,
 naist hellitas vabana rinnal.

Siis mõlkusid mõnul ka mõtted ja meeled
 ja rökkasid rõõmuga kannelde keeled
 ja hõiskasid õndsuses lauljate suud,
 täis pühadust hiites meil mühasid puud.

Teol kaua ju sundija väljal me käinud,
 töö palavas otsinud varju,
 kui põrgu me aknaid ja torne küll näind,
 ei lootuse mägede harju!

Kuid korra — üks pöidla all põrab nüüd keel —
 peab kaduma kilter ja kubjas:
 ei kaste nii kare siis koidiku eel,
 koit kinkudel, mätlikus rubjas!

Ei näe seda enam me vanade silmad,
 kui muutuvad ajad ja muutuvad ilmad —
 see päike vast noortele koidab.

Siis uuesti mõlguvad mõtted ja meeled
 ja uuesti kõlavad kannelde keeled,
 uus tuluke silmiski loidab.

Siis kõrgemaks tõusvad ka maameeste kojad,
 mustmadal nüüd tare me lagi.
 Ja tarkusi õpivad orjade pojad,
 peaks vaeseid meid vaevatamagi.
 Kui tuiskavad tormid ja puhuvad tuuled,
 kui murdjaid ööpimes uluvat kuuled,
 oh, varju uus koda ju annab!
 Sääl sees on nii soe, sääl sees on nii valge,
 sest õnne las kumab ja õhetab palge,
 meel Taarale tänu ju kannab!

Kui aga on ilusad suvised ajad
ja õhkuvad kullana pilvede rajad,
sääl säraval väraval seisavad mehed,
sääl naised ja lapsedki seovad ehet
me vanade kadunud soole.

Nad tänavad haudagi veel meie sitkust,
see küünitab neilegi kestvust ja pitkust,
a'ab uuele tööle ja hoole.

Nad otsivad üles me haudade künkad
ja ehivad õitega rohtunud rünkad.

Ja laulikud laulvad me vaeva ja valu,
et kuulatab mägi ja jõgi ja salu,
kui muistsete mängude ajal...

Oh, vaata neid vanu, ei, vaata neid noori,
vait kuulavat kaasitajate koori!

Näe vabaduse tuld,
mis kiirgab kui kuld!

Näe pisaraid laudelt liuglevaid palju,
näe käsi, mis valmis on lõhkuma kalju!

Ei madal enam, kes ongi vaikne,

nii võib aupaikne
veel kandlelööja — kas või silmapilguks —
tuld, valgust süüdata, mis orjadelgi vilguks.

Elu tuli, 1905

Kogutud luuletused, 1963

MEIE AJA MUINASJUTT

Astusime läbi lume,
pilves oli taevas tume.

Mis säääl vastu paistvad ööst?
Need on kodu metsasalud,
metsa taga tutvad talud,
magus uni päeva tööst.

Hingas korra tuulehoog:
kuulge, mis see öö seest kaikus?

Üles kohkus talve vaikus,
rinnas kerkis hämar voog.

Kelle õhked, kelle nutt?
Mitmekordne hädakaja

kostab üle koduraja.
 See on tume muinasjutt.
 Süda äkki jahmatas,
 luust ja lihast läbi löikas:
 keegi musta öö seest hõikas,
 keegi naerma pahvatas.
 Ara kaua kuula, mees!
 See on hädaohtlik lugu.
 Oled ise seda sugu,
 see on kodu meie ees.
 Astusime läbi lume,
 pilves oli taevas tume.

(1907) *Tuulemaa*, 1913
Kogutud luuletused, 1963

KERKOKELL

Nii vaikse kodokülä talo,
 kui undse Vooremäe pääl.
 Teed kabelihe üle palo
 lää lõunevahel lämmäl säääl.
 Oh kuule: kerkokellä lüvväs,
 see lööja om su oma lell!
 Heng niikui taiva poole püvväs,
 nii rasselt kaibap, ikep kell.
 Om asja ilman imelise,
 teed toda kävven mõtli ma:
 säääl saatva kooljat peijelise,
 siin jooksva latse lustiga!
 Om asja ilman imelise,
 nii jäi ma veelgi mõtlema:
 säääl hauda kandva inemise,
 siin mõteten veel astu ma!
 Kõrd, talvel, kerkokellä löödi
 ja lööja olli oma lell.
 Mo emä aus sis joodi, söödi —
 see mälestüs om mulle hell.
 Ma tulli, kui so vaene korjus
 jo külmän lautsin magari.
 Maa pääl kui lõpnu oll' so orjus,
 so emäs võtsi tagasi.

Es kaiba enämb huule hätä
 ja kadonu so tõbe lõhn.
 Nii rahulik ja uhke nätä
 so nägo olli kirstun kõhn.
 Oh kuule: kerkokellä lüvväs
 see lööjä om so oma lell!
 Heng niikui taiva poole püvväs,
 nii rasselt kaibap, ikep kell.
 So käe om ohtjit kaknu
 ja sälgä tõstnu toobripuud.
 So kässi lehmä, peni laknu,
 so oma poig es anna suud.
 Poig harva üle kodo läve
 so manu jõudse kooli teelt.
 Sis tuuli, pilvi perän käve,
 es kuule ema lihtsat meelt.
 Kui imelik: om armastanu
 nii kavva, kavva emä arm.
 Kui valulik: veäp havva manu
 liig hilda elo saatus karm!
 Kõrd, talvel, kerkokellä löödi
 ja lööja olli oma lell.
 Mo emä aus sis joodi, söödi —
 see mälestüs om mulle hell.
 So havva päitsin orjavitsa
 nüüt kate puu all häitsevä.
 So poja tee om ollu kitsa,
 vast laja küll na näitsevä.
 Kas kõrd ka kerkokellä lüvväs? —
 ei löö vist enämb oma lell!
 Kas kõrd mo aus ka juvväs, süvväs —
 oh kerkokell, oh kerkokell!

Tuulemaa, 1913
Kogutud luuletused, 1963

217 | GUSTAV SUITS /1883–1956/

HAUAKIRI

V i l l e m on kord ta nimeks vanemait hääs lootuses pandud,
 M a a s i k u liignime saand kaasa ta teisenä neilt.
 Pöörete aeg vabariikliku Eesti ta tõstnud ministriks,
 küütinud siis kuri nõu varjuks varjude seas.
 Ah, teda ei Venemaa punaväelaste hukanud julmus,
 viis kodumaa poolt rong, surm suguvendade käest.
 Tööväe seltsis ta hüüd: sõda lõppegu Peipsigi piiril!
 Seltsis ses saadetud maalt, koos maha lastud ta teel.
 Säält tema leiate luud, kahe need vabariigi on veerul,
 Irboska kus on tee, täidesaatmise paik.
 Sääl kaasvõitlevas reas — üle neid kahekümne — ka otsas
 õnnetus veel üheskoos kui elu tormises loos.
 Meelsuse ohvriks meest öhe tõugatud, langenud mitu,
 õiguse oiguses, oi, kätte on saamatu vaim.
 Rändaja, sõbrana kui rahus rohtunud kalmule juhtud,
 lilleke siis valumaast võta ja poetagi sääl!
 Kehvad on kõik kaastundmuse kannid, kus hüljatud põrmus,
 ei kohut mõistetud veel, ees nimed, valgel ka käsk.

1919 (1920) *Kõik on kokku unenägu*, 1922
Kogutud luuletused, 1963

VANA TÜHI

1.

Te ütlete: kadund on vana Tühi. Ei-ei, mu uskmatud. Nüüd tal alles on põli,
 nüüd ta alles peab pühi. Kui kidur kõhnret ei laudil ta nühi, ei salaja metsa ääri
 ainult rühi: kui pidur sabakuues tuliüues ta mulle vastu tuli.

Ei näinud esmalt muud kui hännamoega Alasuutsu talu tõusikpoega, kes
 lagipääni ajanud sileda joone, üle võtnud biedermeier-mööbli ja ülimumuse hoone.

Külalisi nüüd teretab. Bon soir! Tere! Trastu!

Minultki ta teenrid aidanud palitu, minagi kutsutu, minagi valitu — saba-
 kuueta tahan vastu astu.

Ent korraga oleks kui poolkombeliseks haritud piduperemehe nägu ta hänn-
 naga taritud. Kulmukarvade alt mulle vastu piidles vana Tühi ise — milline aim!
 Tundsin ta pahandusest, milles uhkusega riidles meelitusi petlik valskuse vaim.
 Säälsamas mu kätt surub. Vana ärklittoa kaim ta ju ongi, ihu rammus vähe liha-
 vamas, seltsis lahedamas, kihavamas! Käepigistust hajameelselt vastamast ma ei
 tõrgu.

218 | GUSTAV SUITS /1883–1956/

Kummardan madaami ees, kes ei nõrgu. Ta sirutatud sõrmi ei suudle kangekaelne mu koon. Madaami-müraka ümber kui kõrbend lõhna oleks tundund, ta juustes sädeleb ussikuninganna kroon. Ent mu kõrval kavaleri paleus pundund ju lakub armulise proua kätt.

Armuline muheleb kui moon. Mis hääd ta sõrmustesse topitud käsi pakub?

2.

Kurja vannub täie suuga selle laudkonna toon, teda ennast nägin uuesti silmsi: ühe kannustega kannupoisi jõhkruise joon vana Tühja oma oli ilmsi.

Mees-koletis pisuhändade tõust, kas ristteil nõudnud kolm tilka ainult verd? Noore kristlase-pagana ülbe lõust, kas kõike inimlikku ta irvitus ei pilka? Milline kõrkus kirjutatud ta palgele, mis juhtnahast saabastega kõik talland, kes kõik viletsad roomand ta jalgele!

Pagana poiss! miks hilpharakaidki poleks valland! Varsti puhub paberossi suitsu ja tuld üle kadsatuse, üle kõige. Ebagraatsia kaasa suitseb, tõmpnina kohale kärtsutab õhulossi, vargsi mesitsevad silmad mängib pagana poisi peninukile. Õige: see pilgu pesitseb väljalõikes rinnale, libavale pinnale, siidsukile!

Meel sõnuda teisele mossis suitsvale tulitukile: Tühja ka! Teate isegi: sõprus täna ühe, homme teise kukile!

Muud laudkonnas selles ei tunnistata, muud ei unistata kui mis tampo-tararaa! teist võib üle lüüa ja paista, mida kobada saab ja haista. Musta küünt küll veel hästi peita ei saa, ent mu daam kannab siiski briljanti, mu härra pres-sib püksi kanti.

Oh märdisandi komejanti!

3.

Ent ju algab söömingule, joomingule ränd. Kuhu eksind, et käimas näen tonni? Mulle öeldakse: see üks väga aulik pisuhänd!

Mu kõrval kesk odekolonna ja tulileeme leitsakut piduperemehe tütreke istub lihane, alaealine tõntsakas Lonny. Kust ehmund silmil siia said, mu tihane, inimese laps kui hingeihane? Need meelespea-silmad kesk himuraid? Ei tea veel, kuhu käsi, kuhu jalgu panna, ei tea kas olla endale või võõrastele vihane, aga kahju kui mõistmatuid, nägematuid maid.

Oh neid lapsi, neid tõrksaid lapsi, klaasi kallata ei anna napsi! Mu härra, mu daam, kurku rapsi, peoperemehel aus on kelder ja köök!

Ju tõuseb kui Haapsalu kuurhausis rөөk. Käraka kõrvetusse angerjast, põrsast, vasikat löök, loomusunnid ei püsi enam kabras. Härra Ablas, veel-veel üks kummutus! Vatsa kugistavat näen kui vaesemehe onni. Aga ütle, miks ka sul ei ödu see pidusööök, mu väikene kodutu Lonny, kas me hingekest hirmutab lummutus?

Mis kõik lopsind ja popsind ju kõhustik, vana Tühi ei jäta veel jonnii. Täitmatut täites ikka veel rühja, vägijoogi, haneraipega kinnita Tühja!

Järjest rõhuvamaks läpastub õhustik, vana Tühi lõhub vallale taba. Piduperemees kõneks oma laia avab suu. Ta kiidab varavedajate rahvast seda vaba, keda enam ei rõhu ristipuu ega ühegi suurema saksa saba. Olgem ise-

219 | GUSTAV SUITS /1883–1956/

ennast nüüd, vennad, ja mitte keegi muu! Võtmise jaoks igähele loodud käe-
kaba. Siis võetagu hääks ja ärgu väändagu naba!

Kui nimetu elaja kõrist pahvatab söömarite ja joomarite üheksakordne
elagu-u! Ent hane kondikest kablides mu Lonnyke kahvatab. Keegi purtsatab:
“Osav lõuamees, krants!” Teine turtsatab: “Kaval Varas-Ants!”

Kõik on kokku unenägu, 1922

Kogutud luuletused, 1963

KAHEKÕNE KAVAL-ANTSUGA

Miks nõnda kangestund su palg,
Ants, Antsuke?

Miks nõnda kangestund su palg,
suunurk murdlõikene?

Kas see nüüd on mõni jutu alg,
kuule, vennike!

Kas see nüüd on mõni jutu alg,
oh sa verkane!

Mis tähtsat sammu mõõdab jalg,
Ants, Antsuke?

Mis tähtsat sammu mõõdab jalg,
kas maa ei kumise?

Jah, nüüd meie aeg, ei mahasalg,
kuuled, vennike!

Jah, nüüd meie aeg, ei mahasalg,
kes poolt pole, vastu see!

Kas sellest kalgestund kui halg,
Ants, Antsuke?

Kas sellest kalgestund kui halg,
mees sa näokattene?

Kui särtsub sädemeid raud kalg,
kuuled, vennike!

Kui särtsub sädemeid raud kalg,
maailma lömmulõhkine!

Sest hoiatalt siis sõtkub jalg,
Ants, Antsuke!

Järsk jõõrak — kaod kui ebajalg,
suurmeistri sulane!

Tuli ja tuul, 1950

Kogutud luuletused, 1963

220 | FRIEDEBERT TUGLAS /1886-1971/

FRIEDEBERT TUGLAS

KÄTKILAU

Maga, lapsukene, maga!
Kiigutab sind ema ise lauluga:
Võllapuu meil õue taga,
sinna kätki tegin ma.

Maga, laps, sa rahu süles!
Kiigutab sind ema ise lauluga:
Võllas isa poodi üles,
sama kõie otsas kõigud sa.

Mis sul peaks olema küll mureks!
Ainult armusõnu kuuled minu suust.
Kui sa kasvad ükskord suureks,
oda teed siis isa võllapuust.

Maga, maga! Öös veel hõögub põlend talu.
Isa katab külmund muld.
Kasvad suureks, tunda saad siis valu,
hinges leegitsevat vihatuld.

Kasvad suureks, tunda saad siis valu,
orjapiina ilma otsata.

Ära iialgi siis armu palu:
armu sul ei ole oodata!

Kõnni i s e elu adra taga,
murra i s e enesele teed!

Maga, maga, marjukene, maga:
palju ees meil on veel pilkast ööd!

(1906) *Muutlik vikerkaar*, 1968

IGAVESEST AJAST IGAVESTI

Põõsa all vähe puhati
ja söödi,
kuni mõisa õue peal
jällegi lokku löödi.
Uniselt ja väsinult
uuesti põllule mindi,
et aga ajada edasi
pooleli jäänud kündi.

Kärkis kubjas, kisendas,
kärmemalt tööle ajas,
et aga kaikus kaasikus,
mets aga vastu kajas.
Nohises moonamees,
nurises,
vandus õelaid härraseid,
koerana kurjalt urises.

— Mis sina kurat, moonamees,
suure saksaga sõneled,
mis sina, mõnitus, mõmised,
jultunud sõnu kõneled?

Kes on kuulnud,
et sul valu,
et sina vaevast ka aru saad?
Teotõpraks sa sündinud,
kündma paruni maad!

*

Vaata, kuis tantsib punane kukk
paruni lossi peal!
Kuula, kuis kajab mõisa õues
moonameeste hääl!
Seal on lahti matsisõda,
moonamees on mässamas,
kandimehed arveid teevad,
päevapoiss on kisamas.

— Oh sina häbitu, jultunud rahvas,
no kuidas sa tohid ja kuidas sa võid,
kuidas sa hakkad sakstele vastu,
kellelt vaid armu ja hellust sa said?

— Nüüd tema, kurat, on kuningas:
peksab ja lõhub ja põletab!

222 | FRIEDEBERT TUGLAS /1886–1971/

Küllap ta, sunnikas, mõndagi häda,
 mõndagi vaeva veel mäletab!
 — Kas on sel rahval veel jumalat
 või seisusest arusaamist,
 kui peksab mõisaisandat
 ja laseb viina aamist!
 — Küll on need ajad
 ja küll on need päevad,
 mis meie vaesed
 silmad veel näevad!

*

Kes see seal karjub nii kõvasti
 mõisa õue peal?
 See on ju mässaja
 moonamehe hääl.
 Kasakad õues kihisevad,
 moonamees on pikali,
 vitsad õues vihisevad,
 löövad naha verele.

Seisab saks ja seletab:
 “Kas sinu, tebras, mässab veel,
 moisa majasid peletab?
 Teoorjus jälle tuleb,
 moisasaks — see kuningas!
 Mis sinu jamsima, mis sinu tahtma,
 mis sinu käima mässamas!”
 — Vaata, maamees, võta mõistust:
 jumal elab veel;
 näed, et tema inglid
 seisavad su eel!

*

Endiselt kuiva koorikut
 söödi,
 kuni mõisa õue peal
 jällegi lokku löödi.
 Uniselt ja väsinult
 uuesti põllule mindi,
 et aga ajada edasi
 pooleli jäänud küнди...

1906 (1908) *Muutlik vikerkaar*, 1968

223 | JAAN OKS /1884–1918/

JAAN OKS

LAPSEPÕLV

Kus hoovid haisesivad,
sääl aastaid kannisin.
Kus sitsikuue-räbal,
sääl ilma sündisin.

Mu ema oli vördjas,
ma kahekordne veel.

Mu isaks — vanad poisid,
armastus kõrtsiteel.

Mu kunstikasvataja
on purjus ema laul —
kui teised tegid liiga
sõtkutud neitsi aul!

Ja saladuse isa
sain näha alles siis,
kui nõöri lõikamiseks
üks vööras noa viis.

Te laulge kiidulaulu
ja õnnes hüpake —
kuid põlata ja naerda
mind mudas lubage.

1908 (1909) *Kogutud teosed*, 1957

ERNST ENNO

NII PIKK, NII PIKK...

“Ju õppisin küll, kas küllalt ei saa? —

See kõik on nii pikk, nii pikk.” —

“Ei õpi veel, õpi, ei küllalt veel saa —

Mis ilmas on liiga pikk!”

“Pikk üksi on tee, mis endasse viib,

Pikk valguse vaikne tee —

Õõ tuleb ja uni ära kõik viib,

Õõ, uni teeb pikaks tee.”

“Kas käisid sa, emake, seda teed?

Kas leidsid sa enda maa? —”

“Ma südames käisin, sääl kaks on teed,

Ja vangis hing — enda maa.

Sääl kaks on teed, ühte rändasin ma —

See — armastus keset ööd;

Sa mine teist, rada teist randa sa —

See — tarkus on keset ööd.

Ja kui me kord jälle tuleme koos,

Et jätkata mulla teed —

Sa isa, ma tütar, nii üheskoos,

Sa tasanda mulle teed.

Siis kaks on rada, ühte rändad sa,

See — armastus keset ööd,

Ma lähen teist, rada teist rändan ma:

See tarkus on keset ööd.

Ja kui on siis mullegi kõik nii pikk,

Siis meelde tuleta sa,

225 | ERNST ENNO /1875–1934/

Et südames käisid, kaks sääl on teed,
Ja vangis hing — enda maa.”

Hallid laulud, 1910

Rändaja õhtulaul, 1998

VÕIKS OTSAST ALATA

Vokk vuriseb, vuriseb, otsata pikk
On õhtu talvine —
Nii endamisi tasa laulab eit,
Vokk vuriseb unine...
“Mis laulad sa, emake, laulad sa nii,
Nii pikalt, otsata?
See ujub kui kuldne lõng läbi öö,
Mind nõiub kuulama.”
“Lõng kullane, imelik kullane lõng —
Mu heie, pojuke;
Õö takkudest pool, päeva linadest pool, —
Nii kedralad südame.
Kõik linad mul olivad valged kui päev —
Nii läksin ketrama;
Mu palged kui koit suve valgel ööl
Ja süda kui õnnemaa.
Ja siiski see heie nüüd hall, nõnda hall,
Kui tehtud takkudest —
Võiks ümber kõik, kõik veel kedrata kord
Kuldmõtete lõngadest...”
Vokk vuriseb, vuriseb, otsata pikk
On õhtu talvine —
Nii endamisi tasa laulab eit,
Vokk vuriseb unine.
Ja läbi öö ujub kui kullane lõng —
Võiks otsast alata —
Kuldmõtetest pool, õnneõndsusest pool,
Nii pikalt, otsata.

Hallid laulud, 1910

Rändaja õhtulaul, 1998

226 | ERNST ENNO /1875–1934/

NII UINUSIN MAGAMA...

“Sa oled nii armas, nii armas,
 Mu kuku emake!
 Ühe silma ma annaksin sulle,
 Et näeksid jällegi.
 Et näeksid, kuidas nii ilus
 On sinitaeva võlv,
 Kus kõnnivad valged pilved —
 Kui ilus on niiduvõlv —
 Ja kus kõik lilled on õitsel —
 Ja kaugel valge tee
 Viib kaugele kiriku poole
 Kesk nurmesid, emake...”
 Ja sügavad kustunud silmad
 Nad löid kui särama, —
 Mu juukseid ta silitas tasa —
 Mind kaisutas uinuma. —
 “Õö ette ja päevade taha —
 Nii otsib armastus;
 Tuhat muinasjuttu on tiivad,
 Kõik kutse ja igatsus.
 Kõik kutse ja igatsus ikka —
 Kes läks, ei jätta saa, —
 See armastus üksinda otsib
 Ja leiab nii üksinda.
 Sa otsi ja leia, mis ilmas
 Need üksi leiavad,
 Kes teadvad päevade taha,
 Õö ette kõik tunnevad.
 Kes väliselt pimedad läevad,
 Kui nad ei lähekski,
 Ja südames nägijad tundvad,
 Kui nad ei tunnekski.
 “Sa otsi ja leia, kus kaarnad
 On kivi kätkinud,
 Mis avab kõik hangunud silmad,
 Kõik südamed tuimunud.

Õö ette ja päevade taha
 See kaaren pesa löi, —
 Tuhat silma ta ristis ju valgeks,
 Tuhat südant uueks löi...”
 Ja sügavad kustunud silmad,
 Nad jäid nii särama, —
 Mu juukseid ta silitas tasa —
 Nii uinusin magama.

Hallid laulud, 1910
Rändaja õhtulaul, 1998

227 | ERNST ENNO /1875–1934/

KOLM EITE

Kui nad istusid koos — kui nad istusid koos,
Siis tuli nii vubises,
Kui ujuks ta mure varjude voos,
Mahamaetud südames.

Üks neist õhtuni käind oli vaevalist teed,
Last seitse kasvatand,
Last seitse — kes kogub kõik silmaveed,
Mis eluteed tasandand!

Teine sedagi teed oli üksinda käind,
Tööd teinud õhtuni, —
Ei olnud ta kuskil midagi näind,
Mida soovi võis tagasi.

Ja kolmas, see käind oli sedagi teed,
Kõik matnud magama —
Nii unustand elu, nii silmaveed,
Nii isegi uinuda.

Kõik on muld, ütles üks, kõik on vaev ja muld
Nii ikka, nii edasi, —

Ei tule ju öö, ei kustuta tuld —
Vaev valvanud õhtuni.

Kõik on vaev, ütles teine, kõik muld ja vaev,
Ma jääksin magama —
Et randa ei jõua ju ükskord laev,
Vaev isegi uinuda.

Ei ole, ütles kolmas, lõpp ammugi veel,
Tee pikk veel puhkele, —

Veel tahaks viibida murelik meel
Nii iseenele,

Viibida istudes koos, veelgi kedrata koos,
Särki valget linadest, —
Õö hauas on päev, öö elu ei vii,
Kord tõuseme kalmudest.

Ja nad istusid koos, nad nii istusid koos
Ja tuli see vubises,
Kui ujuks ta mure varjude voos,
Mahamaetud südames.

Hallid laulud, 1910

Rändaja õhtulaul, 1998

228 | ERNST ENNO /1875–1934/

VAENELAPS JAANIÖÖL

Vaenelaps nutab üksinda jaaniöö,
 Öö emaks tal, emaks ja isaks;
 Kõht tühi, väsinud, terve päev oli töö,
 Pidi öödki veel võtma lisaks.
 Heliseb ümber nüüd suve magusam viis,
 Käib vainu päält rõõmsasti kaja —
 Täis kuminat, rõõmu, kordab hiis —
 Oo valge öö, meelitaja! . . .
 Vaenelaps nutab üksinda — vainu pääl
 Kõik teised on piduehtes,
 Neil isa, neil ema, nad mängivad säääl —
 Laps nutab — ei kajagi lehtes.
 “Tule, tuuleke, tule, paita mind,
 Tee maimule mulda tuba;
 Säääl, armas, ma võtan kaissu sind,
 Eit ootab, taat ootab juba.”
 Tuul ei tule, ei paita tuul jaaniöö,
 Tuul kõrgele kõndis ära, —
 Tuul kõnnib kõrgel, vöö pilvedest vöö,
 Kõrgel, kõrgel kesk õhkude sära.
 “Tule, eideke, sina, mind ehi sa,
 Mind jaaniöö tasases ilus, —
 Vii mind ühes, sind ootan ma —
 Taat rõõmustab kalmu vilus.”
 Eit ei tule, ei tulla saa kalmu seest,
 Muld lilleks lõi eide silmad,
 Lõi kõrteks kõrvad, — kes mulla viib eest? —
 Ja kaugel on manala ilmad . . .

*Hallid laulud, 1910**Rändaja õhtulaul, 1998***VANAEMA KROON**

Kolmkümmend pikka aastat pime —
 See oli ta raudne kroon, —
 Kolmkümmend pikka, pikka vaeva,
 Kui astmed üles tasasete taeva,
 Kus ootas troon.

Kolmkümmend pikka vaikset vaeva —
 Ei midagi ial muud
 Kui argipäeva asjakesed hallid,
 Ja siiski südames kui kivid kallid,
 Kui viljapuud.
 “Kui kõik oleks rahu, sügav rahu.” —
 See oli üks hiilgav kild, —
 “Kõik häädus, kõik nii südamete mullaks,
 Kõik tasadus nii hingedesse kullaks,
 Kui taeva sild.”
 “Kui kõik oleks tarkus, sügav tarkus.” —
 See teine hiilgav raas, —
 “Kõik eneses, mis madal, võita ära,
 Kui puhtus tunda uue elu sära,
 Kui kevadel aas.”
 “Ja armastus, kui ta ei leinaks üksi.” —
 See kivi kolmas kild —
 “Kui ta ei surma, kadumist ei usuks,
 Kui ta ei enam nagu sundus rusuks —
 See päiksesild!”
 “Siis võiksime kõik kanda oma krooni.” —
 — Küll oli see raske kroon —
 “Ju mullas siin, kus vaev ja murepäevad
 Ja öö, mis üksi vaimusilmad näevad —
 Muld oleks troon.” — —
 Kolmkümmend pikka aastat pime
 Öö, ikka ja ikka öö,
 Kolmkümmend pikka, pikka vaikset vaeva
 Ja siiski astmed tasasete taeva,
 Ööl elu töö.

Hallid laulud, 1910

Rändaja õhtulaul, 1998

SAMM-SAMMU IKKA...

Sammsammu ikka pikka kirjatähte rada,
 Kui minek küntud teel,
 Ma ees ja vanaema avitajaks taga,
 Nii pime ja nägija teel.

230 | ERNST ENNO /1875–1934/

Nii läeme, puhkame, nii tasa jälle läeme,
 Ja jälle puhkame;
 Nii vahel isekeskis arutama jääme,
 Sest kitsas on küsija tee.
 “Sa ütle, ema, kuhu jäi see pulmaline,
 Kel puudus saajasärk?”
 “Ta viidi välja õue, öeldi talle: mine!
 Ja rahutus olgu su märk.
 Ja väljas, sääl kõik oli pime, kõik nii tühi,
 Et nuttis vaene mees, —
 Kuid süda see ütles: rühi! ütles: rühi!
 Ju saajasärk sätendab ees.
 Mees vaatas, üksi kaugel liikus väike sära,
 Täht kaugel otsata —
 Mees rändas tuhat aastat, tuhat rändas ära,
 Siis alles sai pärale ta...
 Sest kuninglik pulm, see oli kõrgel taevas,
 Täht kaugel otsata,
 Nii kaugel taevast, et tuhat aastat vaevas
 Mees rändas — see meie maa.”
 “Ja siis, mis siis sai, ema, mis siis sai sest mehest?
 Kas siin oli saajasärk?” —
 “Kes teab, mis laulu tuul küll laulab väiksest lehest,
 Kel osaks sai koduta märk? — —
 Sest mehest said ehk igatsejad siia ilma,
 Üks tõug kui valge öö, —
 Kui valgus pisarateks pimeduse silma —
 Nii seotud minek kui töö, —
 Kui töö, mil lõpp on kõrgel, kõrgel taevas,
 Sääl kaugel otsata,
 Nii kaugel mullast, et tuhat aastat vaevas
 Käid ära, ei sinna veel saa.” —
 Nii läeme, puhkame, nii tasa jälle läeme,
 Ja jälle puhkame,
 Nii vahel isekeskis arutama jääme,
 Sest kitsas on küsija tee.
 Nii läeme käsikäes me kuninglikku pulma,
 Koos pime ja nägija,
 Kaks vaimus vaeset, meid nii valgus kutsus tulla —
 Ta sääl ju — eks minagi saa.

Hallid laulud, 1910

Rändaja õhtulaul, 1998

VANAISA SURM

Külm köitis kõik väljad, köitis kõik veed,
 Kõik valge linaga kattis,
 Jäid üksinda vaiksed südamekeed,
 Kui hinge tagamaa õitsevad teed,
 Mis ori endasse mattis.

Surm heinale sõidab küliti reel —
 Surm tuleb, isa viib kaasa —
 Kaks väetit üksi istuvad leel,
 Veel üksi nuuksuda usaldab meel —
 Ja haige naeratab tasa.

“Mis on kõik elu kesk vaeva ja ööd?

Kõik elu — ahelad, valu.

Üks naeratus: vööle kinnita vööd,

Nii astu ja mõista tasaste tööd,

Käi okasteed ummisjalu...”

Surm heinale sõidab, tuleb ju säält
 Üle vainu õue poole.

“Kui kuuled, pereeit, tibude häält,

Kas teri annad neil' laudi päält —

Kas võtad neid oma hoolde?...”

“Kes meitest on kaua armastust näind,

Teel koju, kalmude linna, —

Eks teise tiiva all minagi käind,

Eks teisigi minu tiiva all läind —

Võid Issanda rahus minna.”

Surm sõidab õue, koputab lund,

Mis täitnud viiskude servi.

“Sul Issand andku magusat und,

Et mitmевördne oleks su pund —

Vii naisele palju tervit. —

Mis on kõik elu? Kõik mure ja vaev,

Üks tere ja jumalaga;

Ja vabaneb vaevalt kalju seest kaev,

Ja vaevalt merele purjetab laev,

Ju tere ja jumalaga.”

“Et õnnistaks Issand su kuldset suud —

Küll soe on täna ja ilus —

Tee lahti uks, toeks kinnita luud, —

Kui ilusti õitsevad õunapuud —

Läen kõnnin oksade vilus...”

Hallid laulud, 1910

Rändaja õhtulaul, 1998

JAAN KÄRNER

HOMMIKUMAA LEGEND

Ta mõistmatuna rändas kunagi maailmas,
ta päevad kadusid nii nagu halli uttu:
ei kuuland isandad ta prohvetlikku juttu,
ei kuivand sellest pisar orjalaste silmas.

Ta püüded kustusid kui tikutuli tuules,
ta sõnad hajusid kui öösi nähtud uni, —
siis kõrbe põgenes ta — prohvet Sakia-Muni,
et leida rahu vaba kõrbe-elu luules.

Ei olnud rahu seal, vaid üksinduse õudus
ja tühjus masendav ja liikumatus ringi,
kus päike maale viljastavat kiirt ei kingi,
vaid näitab surmavalt ning julmalt oma jõudu.

Nii jutustab legend: ta kõndis kõrberadu
ja aina elutumaks päevast päeva muutus,
kui elutuse hingus tema hinge puutus
ja kõikjalt ähvardavalt vastu vaatas kadu.

Siis viimaks ahastuses käed ta tõstis üles,
ja taevast märki otsis tema väsind vaade:
“Oo, jumal, kas või ainus elus olend saada,
et mitte nõnda tühi poleks kõrbe süles!”

Jäi vastuseta tema palve siiras hardus,
ei kuulnud jumalast ta kõppu ega kippu,
ja prohvetil jäid käed kui raagund oksad rippu,
ning keha kuivand puuna ootamisest tardus.

Ent tuli kevad siis, ja tuli tuulelaine,
ja linnud tegid pesa tema kuivand käele, —

233 | JAAN KÄRNER /1891–1958/

ta silmist langes pisar kõrbeliiva peale
ja südant liigutas taas elu tukse maine.

1912 *Tähtede varjud*, 1913
Valitud luuletused, 1957

LAANE-KUNINGAS

1

Noore ning nägusa poisina algas,
ehitas metsa sepikoja.
Oli elu aina kui talgus,
voolas päevast päeva kui oja.
Kõlises kirikukellana alas,
paukus haamer ja vuhises tuli.
Rahvast üha läks ja tuli:
sepp see meistrina kõike valas,
voolis, tagus, parandas, paikas.
Oli kadedusväärne kui jumal,
lõikas vilega rauda ja vaikust,
silmis päikest ja ääsi kuma,
lihaseis pinge ja tahe suur:
nõnda ei suuda keegi muu.

Tagus ta saatust kui kuuma rauda:
pole mehele miski tõkkeks.
Igast hädast saab üle auga —
aina vilet ja naeru rõkkas. —
Toeta kindlasti kannad maha,
ei sind ükski pikali kisu.
Hää oli uni ja hää ka isu,
oma tööga teeniti raha.
Polnud tarviski mingit imet:
vedasid laiali sellest laanest
üle kihelkonna ta nime
adrad, äkked, vankrid ja saanid.
Kasvas ta jõukus, kasvas ind:
ükski ei tohi laita mind.

Oli südames karm ning hellik:
puhkepäevadel, kaelas kannel,
kaasas õpipoisid ja sellid,

liikus meelsasti tädirannas,
mängis uljasti marupolkat,
kaerajaani ja kungla-rahvast,
püüdis pilke kui vähki kahvast
oma põue igast kolkast.
Kõdistasid need pilgud teda
imetaolise võimsa väega,
ja veel vahvamini ta vedas,
üle keelte kareda käega.
Lendas polka, et värises maa:
ütelge, kes mu vastu saab.

Kasvas Laane-Kuninga kuulsus
aastatega ja kasvas rikkus.
Aga pilli ta mängis tuulde,
mängis, et pisaraid silmi tikkus.
Tüdruk, keda ta vaatas ja vaatas,
kes on talle nii armas ammu,
temast uhkesti mööda sammus,
talle ühtegi pilku ei saatnud.
Suudleks tedretähtede vaiku
sepp ta põsilt ja aina paitaks
teda, nii imeõrna ja väikest.
Aga, kurat võtku, mis aitab
kõik, kui saavutamatu see lill.
Mängi või puruks süda ja pill.

Külapoistega maadlema kippus,
härjana kõik nad puskles alla:
võitjana tõusis kui mäetippu,
kust võib vaadata üle valla.
“Sepp nii kergesti juba ei väsi,”
naeris igäuhele näkku.
“Pole kogu riigiski täkku,
keda ei rautaks minu käsi.”
Ja siis kandle ta kaela heitis,
kõmpis kiiresti kodu poole.
Oma südame ära peitis,
mõtles, kui tüdruk minust ei hooli,
mina temast ammugi ei, —
kangekaelselt käis omi teid.

Kõvemini veel kõlksus alas,
paukus haamer ja tagus malmi,
kuna väljas hingas palav

suvi ja põllul rukis valmis.
 Sepp see vikateid tegi uhkeid,
 andumusega voolis ja lihvis.
 Hobulakana juus tal lehvis,
 silmis imelik tuluke puhkes:
 kogu maailmale näitan, mis suudan,
 seppa seda nii kergelt ei murta.
 Teada isegi naise truudus,
 maksab sellepärast siis kurta?
 Enne kui jõgi on kinni jääs,
 on see tüdruk heidetud pääst.

2

Jõgi on kinni, ja valges lumes
 uinuvad aasad, metsad ja põllud.
 Pilvine taevas, madal ning tume,
 aknail õitsevad külmahõllud.
 Süngelt vuhiseb sepa vasar,
 alasi kõlas ei ole uljust.
 Mure tõsine seppa muljub,
 töötab ta vastumeelselt ning tasa.
 Tema kõrvu on tulnud kuulnud,
 et ta tüdrukul oodata pulmad.
 Hammustab vimmas ta vere huulde,
 tõmbuvad kortsu ta kõrged kulmud.
 Haamri ta nurka viskab siis:
 mõni elu või paradiis!

Päike on päevade kaupa kartsas,
 kogu loodus kui hapu kile.
 Jälle ta istub alevi kõrtsis,
 laual klaasid ja huulil vile.
 Kurat, mis teha või kuidas olla:
 mitu korda ju tüdruku talus
 käinud ta kaebamas oma valu,
 aga ikka on jäänud alla.
 Kõik ta elus on kätte saanud,
 keegi tema vastu ei suuda:
 terassitked ta käte sooned,
 tõstavad üle kümne puuda,
 sülle võtta ei saa vaid naist
 seda, keda ihaldab vaist.

Kibe on armastus nagu türgi
 pipar, mis kõrvetab kurgulage.

Juua lohutust sellest mürgist —
 ah, see elu on vastik ja lige.
 Õnnetu süda on hirmus valus
 heldimusest ja suurest lembest.
 Nagu almust ta ainsat embust
 põlvili oma armsalt paluks.
 Aga süd ametu on naine,
 kui ta süda on teise päralt:
 ühele karm ning elutu aine
 läidab teisele leeki ja sära.
 Ühe õnnetus — teise õnn,
 nõnda see ikka maailmas on.

Aga ei mõistnud sepp, kes hullus
 mõttest sellest, et teine võidab.
 Parem juba hingaku mullas
 kui et elusalt põrgu sõidaks.
 Põrgupiinad ju pigistasid
 teda, kui ihuüksi oli:
 põles ta iha nagu õli,
 korda ei läinud mingi asi.
 Sepistu hooletusse ta jättis,
 kõndis küla ja alevi vahet,
 jootis kõrtsis vargaid ja pätte,
 õhutas hinges õelat pahet,
 kättemaksu sellele, kes
 südames võitu pidutses.

Ometi viinaaurus ning uimas
 enam ei teostanud ta seda,
 aegamisi jäi hoopis tuimaks.
 Koerapojana haukus süda
 mõistusele, mis kinni jäänud
 iseendasse pikas vihas,
 teoks enam ei tõusnud lihas,
 murtud kõrtena käte käänud
 langesid kokku kõrtsilauas.
 Saatuslikul päeval ta istus
 mõtlikuna ja vaikselt kaua,
 viimaks raskeil sammel astus
 leti ette ja käratas nii,
 et või hullumajja vii.

Iial ta elus ei jäänud alla,
 nüüd siis ometi pidi jääma.

“Kõrtsmik, hõi, sa napsi kalla,
 minu pulmas kõik peavad jooma,
 nii et kuma on üle taeva!”
 Ning siis voolas viina kui jõge,
 prassis ja praalis inime sõge,
 süda endal valus ja vaevas,
 nii et lõhkeda tahaks rinnus.
 Öö ja päeva ta kõrtsis viitis,
 tuuseldas igäihte kui kinnast,
 ostis kahjuliike ja kiitles,
 kuni viimati hullusehoos
 enda metsa üles poos.

(1933) *Sõna-sütega*, 1936

KAARNAMÄE BALLAAD

Elas julm ja jõle härra lossis Kaarnamäel.
 Polnud piiri tema võimu meelevaldsel väel.
 Kүүrakil käis vald ta käsul, maoli roomas mõis.
 Varandust ja elu võtta oma orjelt võis.
 Oli kohutav ja jube hommikul ta tõus.
 Aimata ei võinud keegi, mis tal jälle nõus.
 Oma ülbuses ta vandus kokku maad ja merd.
 Isu polnud tihti tal, kui polnud näinud verd.
 Häda sellele, kes sellal tema silma jäi:
 kes ei käinud kummargil või polnud palja päi.
 Peksupinki laskis saata, olgu naine, mees,
 kes ei suutnud armu leida tema palge ees.
 Värvis ihu esimene sooja vere piisk,
 tõusis tema kurgupõhjast rõkkav rõõmukriisk.
 Tõmbus irvituseks nägu kuratlikult õel.
 Paiskas sõna parastava, terava kui nõel.
 Kõditas ta kurja kõrkust karjumiste õud.
 Otsis ohvreid abitumaid tema toores jõud.
 Isu tõusis hea kui loomal — istus lauda, sõi,
 kuna õues kubjas alles viimseid hoope löi.
 Kord, kui õelamalt kui muidu tõusis härra julm,
 tütarlast noort õues nähes kortsu läks ta kulm.
 Oli erutavalt ilus tütarlaps see noor.
 Ihu oli õrn ja valge nagu kasekoor.

236 | JAAN KÄRNER /1891–1958/

Elutuli helkis silmis hea ja armas tal,
 aga kes see lubas käia härra akna all?
 Peksupingil lunastama eksituse ta
 pidi härra meeltelõbuks oma verega.
 Hambad kokku pigistatud, hinges — kättemaks,
 sangarlikult talus peksu, mida soovis saks.
 Kuulis peksust sellest kutsar, tulles talli poolt,
 tundis oma südamesse tungivat kui noolt.
 Paiskas verehoo ta pähe valus vihasööst.
 Tohtis aga mõelda ori härra häbitööst?
 Surus viha enesesse, tõsiseks jäi mees.
 Varsti jälle hobud olgu härra ukse ees.
 Sõidutas ta õelat härrat nagu ennemalt.
 Vaatasid vaid sünged silmad kurjalt kulmu alt.
 Silme eest ei kadund enam hetkeks peksupink,
 ega veedelnud ta vaadet õitsev org, ei kink.
 Ühel õhtul tuli kaugelt kodu poole sõit.
 Härra nägu hiilgas ülbel, silmis säras võit.
 Süngelt istus kutsar pukis, meeles neitsi noor,
 kelle ihu noor ja valge nagu kasekoor.
 Ehahelenduses helkis eemal taevakaar.
 Kodu poole kippus kiirelt kärmas hobupaar.
 Rangelt hoidis kutsar ohje — olid kindlad käed.
 Mööda välgatasid põllud, metsad, orud, mäed.
 Ehahelenduses üles kerkis lossitorn,
 valitsedes üle valla, kivine ja morn.
 Vastumeelselt tõmbas kutsar pilgu lossi pealt.
 Nagu pesemata häbi teda tõrjus sealt.
 Vasakule pööras vaate: küpsev nisu, kaer.
 Meelde aga tuli jälle peks ja ilkuv naer.
 Äkki: jäärak, kõrge kallas, all kui peegel järv —
 kumendas ta vaikselt pinnal nagu verevärv.
 Ainus pilk, ja kutsar tõmbas ohjest hobuseid.
 Küllap teadis, kuhu keeras — tundis kõiki teid.
 Hetk veel mõni uhket traavi — kadus loss ja põld,
 kuristikku vasakule keeras järsult tõld!

(1943) *Viha, ainult viha*, 1944

Välitud luuletused, 1957

AUGUST ALLE

EESTI PASTORAAL

Vihma küll valab ja pilvede vinas
taevas kui maa sügisudude tinas.
Pilvi rebides vilistab tuul,
kari on väljas veel mihklikuul.

Karjalaps vaeseke kuhja all kükib,
kaelani märg, külm kallale tükib.

Tuule ja vihma käes elajad norgus,
karjakrantsilgi saba on sorgus.

Tarvis on hoolega kuhjasid vahti,
peremehe hää ei anna mahti:

“Sihändsel’ karjasel’ vaja om malka,
kuhja om pusatu — massa veel palka!”

Tuleks kord õhtu, poeks ahjule tarre
rätid ja pastlad riputaks parrel’;
peagi süüa saaks soojendud suppi,
paelu veel pastlale punuks hea jupi.

Õhtu nii veniks... käes uinaku tund.

Varakul peremees peletab und:

“Latse, maast valla — rei tuleb maha,
töistre perest nii jääme taha!”

Tahes või tahtmata üles punni:
karjast ja koera võib igaiüks sundi!
Rehi on maas — ei ole sul vahet:
tarvis on valgeni lõpeta ahel!

Puru veel suus — pead võtma märsi,
perenaine ei oodata kärssi:

238 | AUGUST ALLE /1890–1952/

“Karjalaps nooruke — ega ta väsil...”
Nii käib sügisel karjase käsi!

1913 (1916) *Üksinduse saartele*, 1918
Valitud tööd, 1954

LEGEND

Käib lapsuke Jeesus maailmas,
tal kevade naeratab silmas;
käib, õnnistab kevade ilu,
kui kaste on õiel liig vilu.

Käib hommiku varakul, hilja,
teel õnnistab rohelist vilja;
käib, puistab vainule lilla
ja silitab tallede villa.

Käib õnnistab linnukest pesal
ja põllumeest adraga kesal,
maad, metsa, allika vett,
mesilinnukest korjajat mett.

Käib lapsuke Jeesus maailmas,
kui kevade naeratab ilmas.
Kui leiab ta lapsi teel häid,
neil silitab õnnistes päid...

(1916) *Üksinduse saartele*, 1918

JULMAD TÄHISED

Kes veel usuks kaunist müüti
vendlusest ja vabadusest?
Rahvad rakendatud küüti
katkuveole, relvateole.
Mõtlik hing saab rabanduse:
kas veel lootust rahu-eole?
Raamat taas on tuleriidal,
vaba sõna kannab raudu.
Rassi märgid uksepiidal...
Meie aja ränga, julma
tähised. Kes nende kaudu
sõandaks veel rahu-ulma

oma mõttes, meeles kanda?
 Kirikutes palutakse,
 südamest küll anutakse
 rahu maa peal', rahuriiki.
 Samu palveid vanutakse
 igivanu tuhat aastat.
 Palub ema, laps ja naine:
 "Heida armu, halasta,
 ära meie kodu laasta,
 kaitse meie rahvast, riiki,
 möödugu su vihalaine!"
 Aga tänaval ja turul
 koos on maise võimu tipud,
 trummid, pasunad ja lipud,
 jala-, kahurvägi, tankid, —
 relvastatud rahval' rangid
 kaela surub.

Vaikib juubelduse mõna —
 juht tribüünil võtab sõna:
 "Rahu — jõuetute voorus!
 Meie relvad, meie noorus
 teab, et rusikas on õigus, —
 mitte lepingute lõigus!"
 Ordumeistril vastsed konksud
 vanast ristist välja kasvand.
 Nagu muistegi, nüüd kordub:
 üle ujutab ükshaaval
 riigid nõrgemad ja rahvad
 ordu soomusväe laava.
 Argument — et enam vajab
 eluruumi oma ordul',
 rauda, õli, leiba, rasva.
 Nõnda sunnikorda rajab
 julm ja vahva.

Vanal Rooma emahundil
 hambad lõrisesed õrri:
 ootab ainult soodsat tundi,
 et saaks surmahaardeks lüüa
 kihvad nõrgemale kõrri.
 "Häda nõrgemale!" — hüüab,
 vallutab ja maha tallab
 oma raudse käpa alla.

(1939) *Valitud tööd*, 1954

240 | JAAN LÕO /1872–1939/

JAAN LÕO

KERJUS

Nad riisusid ära
mu raha, mu vara
ja tõbi mult tabas
mu viimase jõu.
Mu armas on ammugi
jätnud mind maha,
mu jumalast ammu
ma taganend ju.
Mu ümber tuul vingub,
mu riided täis lund:
“Jää puhkama, kerjus,
sull' soovin hääd und!”
Ja üleval ronk,
see surnute lind,
ta keerleb ja karjub:
“Ma koristan sind!”

Nägemised. Divis manibus, 1916

SEATAPP

Ei mitte vaikselt, nagu voon ja veis,
ei sure siga: hädaheli täis
on õu ja õhk, kui, rinnus surmav haav,
ta risti aial, veri vahutav
käib, kohab kaussi, koprub kõrgele

ja punapiiskil paiskub põrmusse.
Sest valuvaatest ära hirmunud,
õrn tundlik laps, kui taga-aetud,
ta tõttab tuppa, peidab padjus pää —
ei nähtus silmist, heli kuulmest lä'e:
jalk ülekohus, öudne, verine
näib looma tapp ja hukkus lapsele.
Kuid harak aial hända vibutab
ja omi lapsi kutsub, kädistab:
“Suur valge siga laual selili,
kõik neli jalga õhus õieli!”
Õlgkatusharjal istvad varesed
ja vaatvad ahnelt alla, vihased,
et koerad haukel ära a'avad neid,
ei anna koristada jätiseid.
Hall talumees kui osav anatoom
säääl lõhub, lõikab, tükeks lagub loom,
ja sisikond, veel soe värskusest,
on naiste käes, sääält hargub rasva kest.
Virk väike tigane, kõht kollane,
raidrasva raasu nopib ülesse.
Mis üsna hõõgub, särab sädemis —
leelõukalt kivi kisub karjapoiss,
et värsket magu kivil kõrveta'.
Aur kerkib üles udusambana;
ta valgis pilvis, kergelt kaduvais,
käib taeva poole magus ohvrihais.

Nägemised. Divis manibus, 1916

241 | JAAN LÕO /1872–1939/

ÜMERA ÄÄRES

1210. a.

Taara, me abi, me taevane jumal,
ohvrit sul toome õhtusel kumal.

Ümera kaldal,
kuis olid sa vägev,
kuis olid sa valdav!
Appi meil võitluses
sirutid käe,
põrmusse pillasid
vaenlase väe,
ta su jalgade järg.
Kui kaikub me võitluse
vihane huik,
sõjasarvede luik,
me kilpide kõla,
ja odade heli,
me lahingi hüüd:
“Taar’ avita!” —
ei keegi su nime ees
püsida saa.
Ha, kuis oskasid
surmavalt sattuda
sääl meie odad!
Voolitud varredelt
nirises niiskus,
purpuri piiskis —
hingede märg.
Väledalt välkusid
ambude nooled,
halvasid vaenlase
südamed, sooned;
ta soomussärgid,
ta kilpide sära,
neid lõhkus ja lõikas
me mõökade tera.
Ordu rüütlid,
valendav valgis rüis,
Liivi, Läti
sõjaka nooruse õis,
kes hommiku algel

veel punavil palgil
meid hävita arvas, —
need õigusid õhtul
Ümera salus,
mürk-mõrudas valus.
Keiritar,
tumeda Toonela tütar,
sulgus neil kinni
kustuvaid silmi,
hanguvaist ihudest
avitas hingi,
viis salkades alla,
kus varjude riik.
Ümera kaldal
nüüd huluvad hundid,
kisavad kaarnad
koolute kallal,
kurbus ja kurt
sest vaenlase vallal.
Kaebavad kaasad
ja halavad emad
lindena,
langenud poegade pärast.
Vägev on Taara
me taevane jumal,
loitke tal, leegid,
õhtusel kumal.

*Nägemised. Divis manibus, 1916***VANEMUISE SÜNDIMINE**

Ei olnud kuud, ei olnud päikest veel,
ei õhkund tähte tuled taeva teel,
kui sünnivalus vaevles voode raal
noor nurganaine, ilus Ilmatar.
Küll kiigutasid kavet vete vood,
ei sündind laps, ei vaikind valuhood.
Küll hüüdis Ukot, ülijumalat,
ei ilmud abi, läksid aastasa’ad.
Ta põlvedele pesis muinaslind,

242 | JAAN LÕO /1872–1939/

kel aset muud ei pakkund vete pind.
Lind haudus põlved ülipalavaks
ja küttis koorma ärakandmataks.
Siis nurganeid end võimsalt sirutas,
kõik munad põlvilt paiskas, purustas.
Sääl koortest, ülemistest, tekkis
taevakaar
ja alumistest alla mannersaar
ning sorast süttis särapäikesilm
ja munavalgest kuu ja tähteilm.
Siis alles Ilmatarist ilmale
sai Vanemuine vete pinnale,
suur tark ja nõid ja luulegeenius,
meid valgustama põhjatumas öös.

Nägemised. Divis manibus, 1916

KUNINGA KÜBAR

Kaotud lahingist veres ja vermis
päästsid sõdurid pealiku ehte,
kaasas neil kuninga kullane kübar.
Tiheneb õhtu; metsade paos,
haigutab, ootab neid öösine kaos,
huntide hulg ja kullide huik,
oksadel hirmunud lindude suik.
Surmani väsinud, roidunud rännus,
komistab jalg neil kivil ja kännus;
kukkuvad, hukuvad ohtudes öisis,
surevad soodes, kiskjate küüsis
viimseni kõik.
Maha jääb sallu, surnute sekka,
kaitseta kuninga kuld-diadeem,
vürstide uhkus, vägede rõõm.
Tulevad hundid ja leiavad krooni,
haistvad ja vaatvad ta hiilgavaid jooni,
heitvad ta veerma kui helkiva ketta,
üle see haljava muru ja mäta,
kuni neil kallakul käppadelt kaob,
vetesse veereb, voodesse vaob
kuninga kübar kui kuldine lumb.

Teada ei kohta, kuhu küll sattus,
huntidest aetud voodesse mattus
ehtedest ilusam, kuninga kuld.
Kalurid vahest, kui õhtudeil selgil
kalale sõudvad nad tõrvaste helgil,
silmaavad sügavas imelist kuma,
mis ei tuluste, tähtede oma.
Hoidvad sääl krooni haldija piigad,
valvamas ümber neil sägad ja siiad,
suured ja mustad koletis-kalad,
purpuri-oimis, põlised-vanad.
Õil kui suvistel heljuma tõuseb
voodele Laenetar, Vellamo tütar,
endne siis ehib ta pead diadeem,
vürstide uhkus, vägede rõõm.
Kangelast ootab ta kuninga poega,
tuleks, kes võtaks vägeva käega
pärida omale isade krooni,
asutaks uuesti riigi ja trooni.
Tule ei kangelast, kuninga last,
lahingis langend nad ammusest a'ast;
asjata kumendab kuninga kuld,
orjade veres ei sütti sest tuld.

Nägemised. Divis manibus, 1916

HANS VON KÄKK

SALU LAUL

I.

Vask vallan om üits rikas talu,
 Mis nimetedi Varesse,
 Sääl peremehen oli Salu,
 Kes a'as iks kiissu keresse.
 Tal kibran oli saapa seere,
 Tuul laie kaltse sehen mäng,
 Kui vaades ta alt kaabu veere —
 Jäi irmust teendrill kinni eng.
 Pung piuu surut, tööle hoolas,
 Es kogu võlga peremees.
 Kolm-neli siga talve soolas
 Ja pere-katlan liha kees.
 Äärbäri uue üles tegi,
 Mis ära oli värmit päält
 Ja leenige tal oli regi
 Ja Rilli kõrtsin tõst ta äält.
 Pand tütre Liisa linna kooli,
 Paar pilti seinä pääle tõi,
 Sääd saali sohva, vedru tooli
 Ja karavinnist taari jõi.
 Kik küla pidäs Salust lugu
 Ja iga mees küsk temält nõu,
 Ta avit vaesit mitmetsugu,
 Kui olli kehvä a'a ja tõu.
 "Seitungi" Salu talve luges,

(sel ajal tubliste ta sei)
 Ja nõnage, kui suiku tuges,
 Vaest augu lehe sissi lei.

* * *

Üits ommuk kooli-tüdruk Liisa
 Tõi söögi kausi lauale,
 Kun oli kartule ja kiisa,
 Mis saatsve Salu auale.
 Kui ära seie Endrik kala
 ja joba ööle rihma keit —
 Sis rabas ta veel üte pala
 Ja sedämaid ka enge eit.
 Kas otsan olive ta päevä,
 Või jäie kurku kala-luu..?
 Sest tääve nee, kes tedä näevä,
 Sest tääb ek rohkemb rahva suu...
 Kik valla rahvas kokku aeti
 Ja tetti uhke matusse.
 Nii tihelt söögi-laua kaeti
 Kui kividega katusse.
 Sääl oli mitmetsugu saia
 Ja mitmetsugu karaskit,
 Ka napsu oli rohkelt kaia
 Ja pääle salva eeringit;
 Kolm seltsi sülti, sia liha,
 Paks piim ja korbi, värsket või,
 Kik ärritive söögi iha,

Ja kes ka sei — see äste jõi.
 Viin nakas mõnelegi pähä,
 Jo lärmi leive mitme suu,
 Sest eestlane joob viinä vähä
 Ja rutemb purju jääb kui muu.
 Aid-veeren pehme einä sehen
 Salk mehi ist ja juttu ai,
 Neil oli õlle laasi ehen,
 Kost iga mees va kibet kai.
 “See pidu oles üsnä lõbus,
 Kui valla lääs veel mäng ja tants,
 Sis mina kah, ma alla kõbus,
 Lõös lusti...”, arvas keegi Ants.

II.

Kui keha oli matet maha
 Ja aua pääle sorgat rist
 Ja kirik-arral masset raha —
 Eng surnu aiast plehku pist.
 Es pääse Endrik kohe taeva,
 Kun oot meid paradiisi rõõm,
 Vaid puhastuse tule vaeva
 Sai pant, et kõrbus patu kõõm.

Purgatoorium.

Sääl katoligu-usu mehi
 Kui sääske oli parte pääl,
 Neid pitsitive piinä pihi
 Ja kaugel kõlas iku ääl.
 Piiskopi, paavsti, vürsti, krahvi,
 Abbati, munga, kindrali,
 Kik kõhna, kõllatse kui ahvi,
 Sääl oli mahan pikali.
 Paavst Ganganelli ja Loiola
 Siin tülitsive ammust a’ast,
 Neid ässit veel del’ Mirandola,
 Kui vällä pist ta nuki paast.
 Loiola riiel õige kurjast
 Ja kuue käise üles lei,
 Taht paavsti kinni võtta turjast,
 Kui manu karas politsei:

“Sa, paavst, aid kik mu plaani segi,
 Per Dios! sina olid ull!
 “Dominus ac Redemptor”* tegi
 Jo pallu kahju kerikul .
 Mu ordo, mis nii pallu kasu
 Tõi usule, om otsan nüüd,
 Küll ma sull üitskõrd kätte tasu,
 See kik om, Kleemens, sinu süüd!”
 — Mu poeg Ignaz, oh Mater sancta
 No... ütle, mis ma tetä sai,
 Kui tede krahv Florida Blanca
 Mul nõnda kangest pääle ai. —
 “Sa Purgatooriumi kuuma;
 Va Salu, meksid ulga a’a,
 Noh, ega’s taeva-rõõmu tuuma
 Sa muidu õigest aru saa,
 Noh, Salu, sina oled vaba,”
 Tal ütlet Galen “lendä nüüd.
 Kae, et su tondi kinni’i raba,
 Lääd põrgusse, — om oma süüd!
 Näe, siin om vaga engle siivä,
 Ma sulle laenate neid vôi,
 Na rutemb taevasse su viivä,
 Sis lendät kergelt, nagu pôi.”

III.

Kui õhtu agu ärä kiste,
 Eng taeva usse ette sai,
 Näi Peetrust, kui see puu all iste
 Ja talle siast juttu ai :
 “Oh taeva vaht, tee värät valla,
 Mul ihu põrgu irmu täis,
 Jo tuli leegib jala talla
 Ja kaugilt tondi-kari näis!”
 Sis küsis Peetrus: kun sa olid,
 Et ma su kik see aig es näe,
 Misperast taevasse sa kolid,
 Kas maa pääl kitsas oli käe?
 Ma oli karantiinin kaua,
 Kun nahka põlet põrgu ving,
 Nüüd ära puhtust sa mult nõua,
 Sest suitsun sures täi ja ting. —

“Noh, istu maha, vana Salu
Ja kõnele, mis kuulid, näid,
Kas meeldis Purgatori olu
Ja pallu lõunun kõrbus päid ?

Salu jutt:

— Mu pidäs parsil arst, kes kare,
Galen vist nimi oli tal,
Ta pengi pääl ist keset tare
Ja abe ripend põrandal.

See vaades teravaste läbi
Kik minu amme voldikse,
Mul oli endest üsnä äbi,
Sest seere olli poritse.

Siis üteli tohter: Eesti mehe!
Ma üsnä imesteme pea,
Teil ümmer om küll rõõva ehe,
Kuid musta olete kui sia.

Ma ütli: ärrä, kui te sallis
Mu rumalt kõnet, meil om nüüd
Maa kasin, seebi nagel kallis,
Ei mustus ole mede süüd.

Me aost kuni õhtu illä
Küll teeme orja viisi tööd,
Kuid — maa ei kannä äste villä,
Mis teenid, kik saab ärä sööd...

Maa massu, teendre palga raha,
Tonn räimi, vankre määrde kast,
Puskari toop ja pastla naha
Om tõusun innan koledast...

Sis kärät tohter: “kinni lori,
Kas sa mu mõnes narris pead,
Kui salli ma, et ilma pori
Sa taeva riiki sissi vead.

Ma mitu sada aastat näie
Siin surnit kige ilma raalt,
Kuid kuskilt nõnda pallu täie
Ei tule nagu Eesti maalt.

Ja ammu kõnel mulle keski,
Et mõistust Eesti mehe pääst
Om nõnda sama löüdä raske,

Kui sepäl ära rautte sääst.
Mispärast eestlane om edev?
Misperast upsak om ta meel?
Misperast temä sõna lodev
Ja lobisema vapper keel?

Tal maja ära värmit välläst,
Seest aga tolmu, roojust täis,
Tal silmä auku jäänu nälläst,
Must ame kiili-august näis.

Kui läab ta aga rahva seltsi,
Sis ehib ennäst nagu krahv,
Ta kannab moodu järgi peltsi
Ja saksu kigen järgi ahv...

Tal manisk kaalan, lipsu ehen,
Kamassi jalan, lossi pääl,
Uur taskun, täie juuste sehen..!
Mis tuleviku võite sääl

Te oodate, kun rahvas ahvib
Pald järgi üttele välimust,
Ja lollusega ennast trahvib,
Sest temä vaim om tuim ja must?

Teil kodun mitmetsugu pilli,
Küll klaveri ja viuli...
Kes mängib neid, kui peon villi
Ja tühja päälüü riuli?...

Mis aasta sa'a om alla rõhkun,
Mis vägivald om tuimasten,
Mis Saksa piits ja rusik lõhkun
Ja kantsle-lobi uimasten, —

See seisab kängun õige kaua,
See kosub aasta-sa'ade teel,
Kui kadusive orjus raua,
Es ole Eesti vaba veel...

Kes annab murret vaimul väge,
Teeb puhtas orja kätt ja keelt,
Sest egäüits om kõrk ja äge,
Kui valla saab ta sundus-teelt?..."

* * *

Veel kaua riidel tohtre-ärrä
Ja sõimas meid ja mede maad,
Ma pallalt kiti talle perrä,

246 | HANS VON KÄKK /1889–1925/

Kas muidu lollist valla saad!

Nüüd ole ääs, va võtme-esä,

Mul sedä platsi juhate,

Kun üles säädä võis ma pesä

Ja väsünd konte puhate.

Ka sedä tahas ma veel täädä,

Kun om siin krahv ja õpetei,

Kas või ma aset sinna säädä,

Kun ärrä telgi üles lei? —

“Sa küsid, kun om Helme Behse,

Ja armuline mõisa krahv...

Üits ammu põrgu katlan keese

Ja tõine vett tal selgä kahv...

Misperast otsid sina saksu?

Kas imustet, et veelgi siin

Löös mõisa-ärrä piitsa plaksu

Ja uuest' nakkas sinu piin?

Koe'nd engle-mait om joogi pannu!”

Küsk kurjalt Peetrus, võssa ast,

Ots puhmast vällä ölle kannu

Ja kaua kuiva kurku kast.

* Dominus ac Redemptor — paavsti bulla,
millega Jesuiitide ordu ära hävitati.

Meie Mats 1919, 12.IV

HENDRIK ADAMSON

JOOSEP

(Pallast tõne ku te tiiaide, suutu uus miis, olgu't sedasama muudu asje seldsin om ollu ku te'gi Joosep)

“Näi ta liikvet kõrisõlme,
vallakistu jakiõlme,
kääni kõrva pää:

Nätä tolgendevit nisu
mulle üle pää' i tii isu,
mia neid putma' i lää.

Tahi õkva juusku panna,
aga poti-vaari Sanna
ütel: “Kuule, Jott!

Tiiät, pildra aig om paras
olla sinul naise varas:
ärä vaari-pott.”

“Emänd, siande nali' i massa:
mõni kuulep ja viil...” — “Kassa
mul siin pruugit suud!”

“Sedä ' i tii ma elu sihen.”

Juusk mul perrä, mia tal ihen,
jalg läits vastu puud,
komisti — üits jalg mul libast
põlve riusale ja kibest
varba ärä lei.

Seni emänd jõuse järgi,
tõmmas ännäst kinni särgi,

mia sis tüki tei:
jäti oma särgi sinna,
nägu sisask viskap ännä,
ku tal kirju' luu'.

Emänd tõmmas kisa valla,
rõovit kisk, mis nisa palla,
või viil täap mis muu.”

“Edesi!” — “Mis, sää! es ole
kedägi suurd. Os miu poole
kindlast kukkun võit,

aga ahukaard tei untsu
ja kaits vana luvva kuntsu
nõusiv' mune, võid.

Panti vang'i, 's ole kavva,
varsti võeti maha ravva,
kiil mu valla päst.

Und kaits-kolm sai sel'lätendus,
näl'lä aig sai kindlass tettus,
sii mu suuress tõst.

Muduk olli asju miandsit,
mitmit-setmit seltsi, siandsit,
et kas kakka kõtt.

Neist saap perän pikä jutu,
palam' pane piibu lutu,
sis... Näet, kossa... kõtt!”

Mulgimaa, 1919; 1936

248 | HENDRIK ADAMSON /1891–1946/

MUST MEES

Raagudest ruske rühkis kuu,
sadas härma, praksus puu,
murdus oks, kilahtas lind,
värehtas tiib, ürgus lend,
kabuhirmun käretses laan,
nagu ajanuks ümber Paan,
viirastus kõikjal kammutav larv,
aeles ülal heitunud parv
ega otsinud enne õrt,
kuni rahunes sedavõrt.

Kuri aga kõssitas kuusikun.
Tema'p see äsja luusis puun,
põlenud kannuna süsimust,
händ — kui märk pärast küsimust,
punktiks all punetav uruauk,
ümber harv harjus kui murulauk.
Hammastest kabjaga täksib tuld,
pilku ei ära saa pöördä kuult,
sedap ta kätte küünitäs;
oksamurd maha ta tümitäs,
nõnda et selgroog roksatas,
hännaluu katki loksatas,
muhu otsa löi vihane vops,
lendäs pääst metsa üks sarvetops,
hammastest mitu puudu jäi,
kukla päält surnuks kukkus täi.

Kuri kuuse all aietas,
hambad haavasse vajutas,
kiskus kihvaga kibedat koort,
polnud ta vihäl otsa, ei äärt,
ülal aga ümar irvitas kuu,
naerust kõrvuni lahti suu,
tähed sibasid — säu ja siu
igäüks lasi oma vastla liu.

Tõusupool taeva sinimerd
agu oma vetesse viskas verd
ohvriks ürguva päeva eest,
pleektõbi läbis tähtedest,
palavikpunane kukkus kuu
läbi mäe pääl männiku,

laine puudutas lõunaveert,
alla kiskus ta vetekeerd.

Kuri veel kuusikun kükitas,
kõpitses kõrva ja mökitas.
Kärgahtas hommiku-kuke laul,
must mees haihtus kui öine aur.

(1930) *Tõus ja mõõn*, 1931**RIHEPAPP**

Kõnnip üü kassi käppe pääl,
nahkiire sel'lään siiva;
õõrup siin oma näppe, sääl
akendes' viskap liiva.

Aiga kell sekundidess raop;
korjas kui tävve kasti,
kaase sis kohe kinni taop,
käsile võtap vastse.

Ulguve unerebäse,
pesäden pehmin peni
sonive, jalgege sibave,
silmä täis sikket liimi.

Kõbisep-rõbisep ritsiku rapp,
russaku, valge kui lumi,
vaateve: pää vana rihepapp
tugenu vastu kummi.

Norisep. Üleven kahisep kõrs,
parden om kidsin ja kädsin,
vahip sääl alla punane pörss,
lõvva käive kui lädsin.

Tõusup käsi ja tõmbap ruup
tondile lagipähä,
kitap vana: "Vat sii olli uup,
aga viil vandlasel' vähä."

Tõus ja mõõn, 1931

TULIHÄND

Eha helk kuidagi kumendab,
takerdub tahmas ja nões.
Tegevust tolle tumeda
teada tahaksin tõest.

Nurgas laua all lahmitseb —
krabiseb kuivand viht.

Kaludes-kaltsudes kahmitseb —
kõrval kõrge neid kiht.

Pooli sõnu mees pobiseb,
tõstes säääl ühte-teist;
lausa lollusi lobiseb,
meisterdab mida neist:

“Kera selle ma kerisin —
passib, puuslik, su pääks —,
vesin veeritin verisin,
omanda, ole hääks!

Kaela kase saad tohikust,
kõri kõrkjane sees.
Ega tõrelda tohi just —
kurrutin leiges lees.

Juba kokku kõik kogusin,
anda ainult veel hing.
Riideks saab sulle rogusi,
hobusekabi on king.”

Nõnda mees pobiseb, lobiseb,
soperdab, sõlmib, säeb;
seina taga kui kobiseks,
otsiksid-katsuksid käed.

Torget kui tunneb sõrm nimetu,
sopsatab esimen tilk,
aknale liibub lõust inetu,
mürgise mao mil pilk.

Teise samasse sadades
naamik ju nilpsab keelt;
kolmanda piisa pudedes
tõkked kõik tõmmat teelt.

Ärkab elusse, ägiseb
teoksilolev tont;
kokku vajub mees kägistet,
taeva läbibstab tulilont.

Linnulaul, 1937

SOE SÜÜTMINE

Õdak oma val'lasteg' vaskisteg'
ämäre kinni võt't iiru,
ümmer karjamaa kaskitse
tuhandit tegi tiire.

Ravva nii maha laksativ'
kivisit vastu kiltsun,
ammasteg' oksti naksati
kul'luste tasaksi tiltsun.

Soe silmi näi padrikust:
kiilassiv' nägu üdse;
taevatuan vastu tadrikit
kõlisiv' kahvle-väidse.

Ulus üits, tõinas tõne sis,
kolmas pist pikä joru —
olli vist kõvemb kõnemiis,
tüdsevemb ääletoru.

Taervaluuk valla lükäti,
äkki maailm läits valgess;
visati neile, kes kükitiv',
midägi ette jalge.

Kes mud'u kätte sai oma jao,
sii varsti puhmase pages;
luuk kinni kisti sis taevalao,
laaneviir jäänu kui lagess.

Linnulaul, 1937

KILLEVERE-KULLEVERE

Killevere kilises,
Kullevere kõlises,
rõngasrüüde rüseledes,
soomussärkide sagides.

Kullevere kuked laulsid,
Killevere kiivalt vaikis.

Mäelt “Mändide Mühavi”
kärkis Kullevere Kules,
määratu mehemürakas:
“Killevere kiipsukesed,

Näljavere nääpsukesed,
tulge mu vastu taplema!”
Esmakorda seda hüüdes
Killeveres ei kihkugi.
Teisikorda nõnda nõudes
vastust ei tule tuhkagi.
Kolmandama kutse korral
Killeveres kiljahtati,
Kulleveres kurjustati,
nähti et Kääbus-Killest,
amb õlalla, astuvada.
Kulles kurjasti tänitas:
“Oi hiigu, tohoh tohutut,
kes see minda nii kohutab!”
“Ära nobetse nõökama,”
Killevere Killes keelas,
ambu õlalta haarates.
Nooli nõõrilta vihises,
raudahame raksahтели,
Kullevere Kulles kooles
mõõka tupest tõmbamata.
Killevere kikkad kiresid,
Kullevere kurvalt vaikis.
Rüseledes rõngasrüüde,
sagides soomussärkide,
Killevere vaid kilinaid,
Kullevere ei kõlinaid.

Linnulaul, 1937

ULJAS

Oli kuskil kenä kirves,
tuliteräv raierauda;
kivisse temäpki kargas,
tera hüva sellest hävis,
kuvvas kiriven kadusi.

— — —
Polnud sel poisilgi viga:
arukas asja ajamisel,
tark ta tööde tegemisel;
tökkis tulema teravaks,

sõnade poolest purevaks,
siisap sadas sajatusi,
hulgakaupa hurjutusi, —
ega ta sellest hoolinud:
“Taplen terve talu vastu,
kaklen kas kogu küläga.”
“Purele peremehegagi,
küünista külävanemat!”
“Pole põhjust neid peljata.”
“Võitle vallavanemaga!”
“Asja mul, kellest hoolida.”
Sõimas peremeest petiseks,
külävanemat kaabakaks,
vallavanat verivargaks.
Sõitis saanissa sõjasaks
kuldakraese kasukaga,
höbenirgid hõlma alla.
“Mine, tülita tedägi!”
“Kus mul karta ka kedägi.”
Sõimas läbi sõjasaksa,
kohe kuklasse karati,
väkke kuninga värvati.
Sääl ta selgä suitsetati
kaheksa-keelse kantsikuga, —
ega ta tulnud targemaks.
Sõdis sõber sada sõda,
tegi kaasa tuhat taplust,
riste sai regede täisi,
rahasid rataste koormaid, —
oidu ei omandand ometi.
Kord said ligi linnuaia,
kus oli tuhandeid tarusid.
“Ega sa nendega usalda,
kuradi kes kohutasid,
õeluse ärä hirmutid!
Materdas mees, mis materdas
ent ei pääsend pälvit palgast:
kolmanda päevä koidikul
leiti laip pakuna paistetand
keset tarude tükkisid,
purustet pesäpakkusid.

Linnulaul, 1937

HÄRJAMÜÜK

Kuusest kuivast kolm jäi käbi,
kännust vanast kolm võsukest;
taadi surses kolm jäi poega,
kolm venda verisugulast.

Talu sai noile nutikaile,
ealdasa enamaile.

Noorem vend nõrgaarulin
päris küüdu künnihärja,
vedise vao vedaja,
seegi vendade vao pääl,
targemi töö-teo pääl.

“Ogar oled,” võõras viiksas,
salaja kõrva sosistas, —
viidagu härg Viljandisse,
müüdagu raske raha eest.

Ants aga härjaga astuma,
Viljandisse veist vedama.

Salla salus ta seisatas,
Kullaru kuusikus kuulatas,
vaatis latvade liikumist,
kuulis kuuskede kiiksumist,
arvas ostja ees olevat,
kiiksudes tend kõnetavat.

Sellelep ta härja müüski,
andis hinna eest hüvä eest
aastase ooteajaga

vana kännu vastutusel.

Ega ei tasund ostja hinda,
maksnud pääle oma matti,
kui oli otsas ooteaasta,
lahkesti ant laenuaasta.

Vastutaigi aiva vaikis,
heli tegemast tall' tõrkus.

“Ah, või teie seda sorti,
seda sorti, toda tompu,
varga värki vennikesi!”

Mõlemaid mees materdama,
halvast tõvest tohterdama,
kuni känd kantsatas kummuli,
kõlksatas kaas rahakatla.

Selle Ants upitas õlale,
ise kõndis ja kõneles:
“Ostja aus, ent käemees kelmi:
tahtis mu oma omandada,
vara ära varastada.”

Linnulaul, 1937

KANNELDAI HANNES

Hannes oli kange kanneldai,
taeva armu hangeldai:
pani ta papita paari,
ristis rahva raamatuta,
võttis viinata lauale,
jättis lõpuks leivatagi.

Hannes oli kange kanneldai,
pillil piigade peibutai:
pettis kui kärkseid meele,
võttis silmad neil veele,
jättis leinama leele —
kuubi katki kärstama,
tuhka päälale panema.

Ise tema kõrtsissa itkes,
viinaklaasi man virises:
“Oi mind tulitöö tegijat,
raibet, rahvale lugijat!”

Kuri oli käbe kiusama,
õelus nobe nõudemaie:
“Midä sina vaagud varembi,
tee enne pattu parembi:
tõuse tõtates teele,
rühi reisija reele,
kopsa kirvega kolbale,
laksa talle lagipähe!”

Hannes sai rasket raha
kohe suure kotitäie,
päris paksu pungatäie,
põue mis põrsana paisutas.

Kõrtsist tend tabajad tabasid,
vangi vedajad vedasid

kirpudele kanneldama,
lutikaile lugu lööma.

Linnulaul, 1937

KATE VELLE LUGU

Talun oli ulka omatsit,
summan sõsarit-velitsit,
kodun kõtuksit küllätsit.

Suka sugu susiseja
kaugel kükit kadetseden.

Talun olli ulka omatsit,
kaits sellen vammilin velitsit.
Juhan, va miis, olli juhmiike,
egäst tükist tühmiike:

es ole asja ajajat
ega tühjäst tüü tegijat.

Aga Andres sii olli atsak küll,
paperd olli terve patsak tal
ubinde ostmisest-müümisest
ja vil'lä Venemaal' viimisest.
Tümmeld tüki taga Peipsi,
suure suve sääl sumasi.
Talve kui tulli tagasi,
kere ümmer kerentski-kanga,
puhun papre punatside,
kiteti kun nende kõrda,
laia muudu meid laideti.

Suka sugu susiseja
sorgas kõrva, kellel vaja.

Sellest siis surmgi sugeni:
Tartu poole taganeja,
Põltsamaa poole pageja
võtive Venemaald tullu,
kübeneke kullessive,
varsti vii pääle viisive,
jää pääle maha jätive
enne edesi minekit,
Peipsi puuld pakku panekit.

Juhanist veli jäi juhmiimbess,
suure tüki tühmiimbese:

jo ta Jämmejala jagu,
küsip kangit kerentskide,
perip papreraha pakke.

Talun nüüd võõra tambive,
kõnnusse ümmer kõmbive,
ulgussit täis usseaia.
Suka sugu susiseja
ümmer sõsarde sõglumen.

Linnulaul, 1937

SUURSÕSAR JA VÄIKEVELI

Süämen suure sõsare
virute võtiv' vasare,
põski põletiv' pisare.

Veli väike läits lärmame,
kakas tõsile kaibame,
emäle-esäle ütleme:

“Maret meil muretsep Matu iist,
Jumalat pallep patu iist,
kahetsep-ikep kõtu iist.”

“Oi, veli, ooda raasike,
võta sii punane preesike,
kallist kullast kaalaraha.”

Veli mäele läits vilisten,
kulla ja õbe kõlisten,
taadride taskun tilisten.

Näidäs neid esäle-emäle,
otsin kitust sest omale,
tenu teedusse toomale.

Kõne keskeld — kaks — kakati,
kohe nõudma — naks — nakati,
kos jäi Maret maha ikma.

“Sinna paksu pajo alla,
laia lehteg' lepä alla,
kirivets' Kalakivile.”

Esä ihen, ema perän,
veli väike tirkas taga
oma äti-nänni ännan.

Joosive kas või jala alt,
leisive järve kaala alt

253 | HENDRIK ADAMSON /1891–1946/

Kalakivi kirivetse.
Kivi pääl olliv' kitsa kangä,
pajo all olli pallopoolik,
vii pääl kiiks-ojos lillikruun.

Linnulaul, 1937

VÄIKE VIJU

Virgus voodis väike Viuu,
kuulis kärkeid raske riiu,
ärplemisi isa, ema.
Vaatas vargsi üle päitse,
näinuks välgatust kui väitse...
Kartes kurja kisa tema
kätkes silmad, kätkes kõrvad
ega näinud, kes sai mõrvat.
Hommiikul, kui ao uue
süttides ta käsi lahju
sirutas, siis nägi: ahju
heitis isa ema kuue.

Linnulaul, 1937

KULDKANNUS JA VASKVARVAS

Kuldkannus kires koivalul,
Vaskvarvas vastas videvikus.
Tulid taplema Tühisohu,
sulgi-verd sinna jätma maha.
Taplid ühe päeva, taplid teise päeva,
kokku langesid siis koidul kolmandamal.
Eivad näinud nad maailma nägu,
saanud vaadata ei vastset aovalget.
Suled pilvedena pillut sinisesse,
veri ära aurand ao-punasesse,
kalestanud külm kange südame,
surm on sõba seadnud särasilmale.

Linnulaul, 1937

ILMA-MALL

Ümber hall pilve-sall
marsib maa pääl Ilma-Mall,
punan muna hõlma all,
kõllan kerä kurgu all.
Ühte käist keerutab,
teisel kannal tiirutab —
tõuseb tuuli tuhinal.
Ühte silma pilgutab,
teisest tilga tilgutab —
sajab vihma sahinall.
Valgeid hambaid välgutab,
helet naeru helgatab —
viskab välku vihinal.
Pääseb punan hõlma alt,
kerä kõllan kurgu alt,
siis on hele heinamaal,
kime-kume karjamaal:
marsib maa pääl Ilma-Mall,
heidet hall pilve-sall,
päikse-ratas pää pääl,
kuu-ketas kübaral.

Linnulaul, 1937

TÄHE TÜDÄR

Tulli tähe tüdär,
pilve pähän kübär,
udsu ame all,
ao pussak pääl.
Olli ilma ilus,
võtt õlma üles,
üle aia as't,
läbi lombi läits.
Ihen jahe jada,
taga tulerada;
tuli temä tett
panep palami vett.
Tulli tuppa äkki,

254 | HENDRIK ADAMSON /1891–1946/

küs'k luba läiki,
 siia sāngi eits,
 kāe kinni keits.
 Ooda, tāhe tūdār,
 võta maha kũbār,
 pane pussak pāāld,
 eidā ame alt.

Linnulaul, 1937

LEGEND

Onnis kitsas pangevitsa peeruvalgel pinnis pops,
 kõigutades kirvekuuast tagus kiilu: kops ja kops.
 Ümber tammus terve pere: naine, lapsi viis või kuus,
 ühelgi neist üleeilsest ivamarja polnud suus.
 Isa valmistades riista ega tohi vāsida,
 lastel laaste suhu pista, näljas käsib nāsida.
 Avatakse uks ja lävel seisab võõras vanamees.
 “Tere, jõudu!” — “Kuluks ära,” kohmab vastu saunamees.
 “Saaks ehk öösiks küljeaset?” — “Küllap küljeaset saaks.”
 “Hamba allagi ehk iva?” — “”Jah” kes vastaks, valetaks.”
 “Ometi on mõni loom teil?” — “Laudas lehm.” — “Eks tapke see.”
 Laste ainus leemevalgus langes ohvriks kirvele.
 “Jalgadest üks iga nurka, pää ent pange keskele.
 “Hommikuks lehm iga nurka, pull sest saabus keskele.
 Äkki nagu uttu haihtus silmist võõras vanamees.
 Lihast perega sai toidust terveks talveks saunamees.

Linnulaul, 1937

MUISTNE MALEV MAAKAITSEL

Kui õhtuti Õhne soodest
 kulmu kumera kergitab kuu,
 vilgas vilust väljumas voodist
 malev muistne, me maale truu.
 Hetkel asetub tapluskorda,
 sest, näe, ligi jõuab ju jõuk:
 raudsoomustet rüütli ordu
 ja hõim — äraandlik tõug.

Hakkab lendama odasid, nooli,
raiub raginal rauda raud;
ega elust siin ükski ei hooli,
vaid valida: võit või haud.

Kuigi jooksnud on verest tühjaks
hulk sangareid siin ja säääl,
raev raiudes kerkimas üha,
vihast käskijail kähiseb hääl.

Ja kuulekalt taplus käib, kuni
viimne langenud kummalgi pool;
kõiki ühine haarand kui uni,
tuul tolmuna pühib nad soolt.

Nii sajandeid tulnud-läinud,
on igal täiskuu-ööl
nad järjest taplemas käinud
sel inimitühjal sool.

(1937) *Sõnarine II*, 1992

TUISKAM

Kasakad kaugel kihutid,
kaasas kaarnad kannupoisteks,
saatjaiks suitsvad ahervarred.

Hirnahteli hüva hobu,
turnahteli too tuline.

Tuiskas Tuiskam, tume meesi,
pages paksust rahvaparvest,
sohu suurde kes sulgunud,
pardiajajaist pagenud.

Hõikas ette hirmahtanu:

“Läki, Linnulend, luurele!”

Tuiskas Tuiskam, tume meesi,
oma hobulla hiirullä,
kohtas kolme kaunitari,
vara jäänuid vaesikslapsiks,
hakkas neida ahistama.

“Oi, Tuiskam, mees tumeda,
riisu ristid, rinnarahad,
jäta au meile alale!”

“Et te koerakoonukaile

passiks pärast paremini..
Olen ma siis hoopis ogar?!”
Oh ei, ogar ta ep olnud.

Tuiskas Tuiskam, tume meesi,
oma hobulla hiirulla,
kohtas kaks kanget kaubameest,
paksupungalist pambumeest,
hakkas neida ahistama.

“Oi, Tuiskam, mees tumeda,
riisu rahad, võta varad,
jäta me elu alale!”

“Et mind pärast pakku pandaks,
kael mu kaagi alla kantaks!..
Olen ma siis hoopis ogar?!”

Oh ei, ogar ta ep olnud.

Tuiskas Tuiskam, tume meesi,
oma hobulla hiirulla,
kohtas Kotriku Kohtlase,
muud kel polnud mustist kaltsest,
tahtis tasa mööda sõita.

“Oi, Tuiskam, mees tumeda,
tapa mind, kuis tapsid teised,
muidu su asjad avaldan!”

“Avalda, kui sind ustakse!
Tappa nii, keda kästakse...
Olen ma siis hoopis ogar?!”

Oh ei, ogar ta ep olnud.

Tagasi teed tulnud Tuiskam
hobu hiiruga ajasi,
kõne Kohtlase kajasi:

“Saa’p sa enam sinna sohu,
kasakad sul kaelas kohe.”

“Ära sa minu eest muretse!”

Sai ligi veristet vende,
kabjaplaginat kui kuulis.

Sai ligi häbistet õdede,
hälin lähemalle ajas.

Sai sinna suure soo servale,
kui ju oldi otse kuklas.

Ratsutas rabapinnale.

Katsusivad kasakadki, —
ratsud rasked rabeledes

256 | HENDRIK ADAMSON /1891–1946/

vaevu veerde veel pääsesid.

Sünge üks süsine juuksi,
silme vihaste välkudes,
lennuteli oma oda.

Oda haavas hüva hiiru,
kes käigulla komistades
ratsaniku rappa paiskas.

Tulnud ei tume mees Tuiskam
enam paksu rahvaparve,
sohu kes suurde sulgunud,
pardiajajaist pagenuud.
Tuli vaid hobu, oda laudjas,
ise väsinud, verine.

Kaugel kihutid kasakad,
kaasas kaarnad kannupoisteks,
saatjaiks suitsevad varemed.

Looming 1937, 9

LAPSE SÜND

Immeken imiku ilmutas,
silmitseden seda sõnas:

“Kuhu kätken kullakese?
Mataksin maha madala,
maassa mullaksi mädaneks;
kannaksin kaevu kadala,
kaevussa kaljuksi kanguks;
tõukaksin tühja tulesse,
tuli tema teeksi tuhaks;
hirdaksin halva ülesse,
ülevelgi omad hädad.”

Vähe väetike vigises,
pisut pisike põgises:
“Las ma maitsen Maarja marja,
Maarja marjad, mis magusad,
siis ma lippan Looja karja,
voonad valged säääl, vagusad,
videvikun vilgub villak,
südaõõn süttivad silmad,
koit kullad koju käsutab.”

Looming 1937, 10

HÕBEDANE JEESUS

Kirikun kirivetsen,
templin terävtornilitsen
elas Eesus hõbedane,
ripudet hõbedast risti,
hõbekäsist, hõbejalust
hõbenaelttega naelutet,
hõbeotsmik hõbeokkaist
hõbevermeile veristet,
hõbetahvlilt hõbetähed
hõbehelgiga helgätid,
hõbevālguna välgatid
hõbe-Eesuse õgevust,
hõbevalitse vägevust,
kulda kuulsust kuninglikku.

Rahvas käis rahatset rada,
tallas teesid taalderitsi
sukil suitsukarvalitsil,
pastlil pargitnahalitsil,
tuli tornialutsesse,
hoonesse hõbedast Eesuse,
kaudu kivitse kiriku
astus altari aiale
tooma oma töotusi,
andma oma annetusi
paluma pühi palvusi.
Küünlad kümmed põlesid,
valgust heledat valasid,
suitsus magusaks sulasid.

Kustuden kullaküünalde
valgus laiali vagadus,
sigis segadus-sõgedus:
tulid tornist õõsi tondid,
mehed mustad kui murjanid,
kerged kobisesid kondid,
händ tugev tõstet turjani,
lõõmas tuhat tõrvalonti.
Tegid kurjad siis kurjagi:
heitsid Eesuse hõbese,
tõstsid teise, mis tinane.
Sellest riid sai rahva sekkä,

257 | HENDRIK ADAMSON /1891–1946/

tüli ja tühi närimin',
tondid hoogu andsid takka,
kuni kogodus kärises,
räbalaiks katki rebenes.

Looming 1938, 4

TONTIDE RAHAPADA

Oi Otti Orava vallast,
taati tarka Tarakverest,
nädala päeval neljandal
küttis sauna kümblyseksi,
kandis veed ja köitis vihad,
puges ise põõningulle,
vaatama silmi sirutas,
kuulama kõrvu kikitasi.

Tuli tontisi tosinaid,
kurjevaimi kümne kaupa,
segiläbi ent sagisid,
vihtlema ei ükski ürgand.

Lõpuks lingi lõksatades
lonkas sisse too lombakas,
kellelt ülemkurat küsis:
"Kuhu panid rahapaja?"
"Seadsin sauna seina alla,
küllap see kindlasti kätketud."

Mis Otil muud murekest —
katel kaenla, kannad kukla,
koju ja kulda koukima.

Naudi tõi teinegi neljapäev,
kolmandal asi nii kujunes:
lombakas ütles panevat
paja paju juure alla,
arvas hästi ära peitnud.

Ülemkurat ent kaheldes:
"Aga kui ehk keegi kuulab?"

Ja siis tuiskas tondivägi,
kuradid üksteise kukil,
paharetid parves paksus
Oti peale ootamatult,

heidutasid hingetumaks,
kohe koolnuksi kohutid.

Varamu 1938, 4

KIVIKÜBAR JA VESIKAARE NEIU

Külmä see kivikübärä,
Pakane paekasukas,
punapõsk ja härmähabe
kõndides kannukseid kõlistas,
viisi lustilist vilistas,
puusil pussak põhja paistest,
vööke virmaliste valust,
vöö vahel puudi jääpurikas,
kümne kaalune kurikas.
Sellega mõtles sõdida,
rahvad maha kõik rabada.
Tuli vesikaare tuuli,
sula siia see soetas,
piiga pikapatsilise,
muudu mustajumelise.
Silmist üha sel sirises,
maha nutuvett nirises.
Heitis külm kivikübärä,
Pakane paese kasuka,
puusilt põhjala pussaku,
vöökse virmaliste valust,
jättis suure jääpurika,
kadus saju kahisedes
udude ümber haaratu.

Varamu 1938, 4

PIITRE JA JAANI JUTT

Jaan kui jahutonnin käinu.
Piiter pigipatta pistet,
esi velitse veritse,
naise kateksi kälitse,

258 | HENDRIK ADAMSON /1891–1946/

sõprus suur ja siande sikke, —
 ei saa kangige katsiki
 ega poomige poolesse.
 Tulli tallu tillu tipsa,
 kõnds kui kõrra kipsa-kõpsa,
 Jaan pands suuge jahvateme,
 Piiter silmi pilguteme,
 vuntse kõrges' kergiteme,
 naise nakassiv' nurisem'.
 Õdak kallas oma õlut,
 mis võtt purju puha rahva —
 sulase ja suvilitse,
 poisi, popsi, päevilitse,
 tüdruku tulisilmitse.
 Anne ase olli aidan.
 Jaan läits väl'la jahuteme,
 tuppä enämb es tulegi.
 Piitertki parm olli pistän:
 järgi läits ja sinna jäigi.
 Naise oodiv', ohkassive.
 Jo agu asts ommikuse,
 kui na kokku kõnelive,
 vaja et minnä vaateme.
 Jaani jalg ripend jalajest,
 pihlapust paist Piitre pääke,
 Ann ai aidan ambit irvi.

Looming 1938, 5**KÄOÄEGNE**

Mari maasikapunane,
 Jüri jõhvikasine,
 kaks koplissa kohtusid,
 kohtumisest nii kohkusid,
 et ei saanud suud sidemest
 ega keelta köidikusta,
 ehkki enne igatsesid
 kesteab mida kõneleda.
 Mari maasikapunane
 muigas mida enda ette,

Jüri jõhvikasine
 suuri silmi kui jõllitas?
 Kas ta muigas: "Küll ma mõistan,
 mis sinu keelel kipitab."
 Või ta mõtles: "Vaata, vaata,
 kuidas ta, kullake, häbeneb."
 Kägu kuuse otsas kukkus,
 Jüri käbisid korjama.
 Mari manu õpetama:
 "Aja jah moonutus minema,
 mis ta kurivõrk kupeldab."
 "Ei ma aja hellakesta,
 kelle kaudu kõnet kuuldi,
 sõnad sinu suust sadasid."
 Ja neil jutuots ürajatud,
 saadana käigud kui sarjatud,
 kiriku kirja koos kirjutet.

Looming 1938, 5**MÄHKÄ-MIHKU**

Mihku va mähkä mehike,
 peastki pisut põrunuke,
 kui läks kodunt koiberdama,
 emä enne tend õpetas:
 "Soovi saaki sajakordist,
 tulu tuhandekordista."
 Oli külas kahituli,
 Mihku mille man möhätas:
 "Suitsegu sajad sarikad,
 tuhat tuba tuhaks tulgu!"
 Sestap seljast sai sugeda,
 kargas koju konna kolvil
 häda emäle hädäldas.
 See oli libe lohutama:
 "Eks sa vett peale visanud."
 Mihku mütsist vett viskama
 Atsi-Matsi aabitsalle.
 Saanud sauna Mihku mõirgas,
 emä edasi õpetas:

259 | HENDRIK ADAMSON /1891–1946/

“Eks sa pea pistnud vahele.”
 Pistis pea penide vahele.
 Puruvigaseks puretu
 kuulis, kulunuks et keppi
 todakorda tarvitada,
 laristajaid lahutada.
 Lahutama läks laulatust,
 kus sai kolki kurjal kombel,
 õpetust, et õnnistust ta
 pidanuks paarile paluma.
 Palvles paari põllupapi
 äsja kohitset härjaga.
 Papp paela pihust pillas,
 härg Mihku kallale kargas,
 ta oma sarvilla surmas.

Varamu 1938, 6

TILLIKESE TAEVAMINEK

Valge rõõva, vahast nägu, küindletuli kõllane...
 Mis om müüda, maha jäägu. Taevase kuldtõllage
 viias väike, väsinu kes, tillike me tigane.
 Sää! ta ehitedes uhkess, tetäs tervess vigane.
 Ommuku ai silmä valla, vaadete tehts valgese,
 üles tulla, minnä väl'lä ihas jõudu jalgese.
 “Ristiemä kuts mu käimä, valget lammast vaatame,
 lubas anda linnupiimä, suurde aida saata mu,
 piave kun ilupidu kik maailma latse kuun,
 kärnälil käe nakleg' lüüdü, kitsas kibuvitsa kruun
 pitsitep pääd, tilgup veri...” Põski müüda kakas vett,
 tuli täits ta silmäteri, vaadetegi valus et.
 Ja siis naarat nägu unen: “Tõlla saat mull' kullatse.”
 Aknest elkjan aokuman jätt laits maja mullatse.
 Küllap sõidap keset agu taevase kuldtõllage,
 valge rõõva, vahast nägu, küinal kähen kõllane.

(1938) *Laotuse õlman. Ma muigan mu Mulgi murden*, 2001

TAGASITULEK

Sõitis sõtta saksa suuri,
saksa suuri maksa musta,
süda soesavi-sinine.

Sõitis sõtta saksa suuri,
kiirustas üha kutsarit:
“Sõida, Kusta, kurat võtku,
kihuta, krants, kiiremini,
et saaks manu maameestele,
juure ja jubedat tegema.”

Kusta kuuldes kurjustas,
härra hobuseid hurjutas,
salaja ent sammu sundis,
tõlla tõttamist tasandas,
et saaks rahvas rettu minna.

Härra vihasta võdisi,
tutsparrad põsil tudisid,
koonu kongus õhku haistas,
silmad tuld tuiskasid tigatedat.

Kusta kui midagi muigaski,
silmad kui ehk sirahatasid,
see jäi habeme allaje,
toeti laugude tahaje,
varjati ripsende varju.

Rahvas pakilt ju pagemas...
Lesknaine Leenu lapsida
ei saand enam ühes võtta,
pani pakilt ahju taha,
õlekoo ette asetas:

“Olge nüüd õige ilusti,
muidu koll tuleb ja koristab.”

Tuli kolli koledambi,
sõtta sõitnud saksa suuri.

Küla aial alumisel
laulis kukk siibu lapates.

“Korista, Kusta, kireja!”

Mida Kustal muudki teha.

Küla künniksel keskmisel
ulus koer, koon kohe taevast.

“Hukka, Kusta, ulujagi!”

Mida Kustal muudki teha.

Küla otsal ülemisel
lesknaise Leenu hütike.

“Kae, Kusta, kas säääl keegi.”

“Ep ole elavat hingegi.”

Sai ju sõidet seitse versta,
Kusta kui eneses hümähütäs,
härra harja: “Mis sul naerda?”
“Olip paar säääl põngerjatki
topitud õlekoo tahaje.”

“Otsemaid ümber keerata!”

Tulid tuhinal tagasi.

Lõhki laps ja teiba teine!”

“Kust saan ravva raiumiseks?”

“Küll kõlbab mõõka kõvera.”

“Kas kuke kaela katkuja?”

“Siis too teine topelttera.”

“Ega see uluja hukkaja?”

“Aega mul siin arutada,

tõmba tapper, tapa ruttu!”

Kustas kaes tapri terada,

siis saksa silmaterada,

käsi kerkis kogemata,

langes sõnalausumata,

pää pooleks hambuni halgati.

Varamu 1938, 10

OORDI HAUAL

“Väga palju virpleid-värpleid!”

Vanapagan nii pahandas

sattudes surnuaiale,

otsis üles Oordi haua,

kes oli hobuse-parisnik.

“Miks müüsid mulle setuka,

said ju kukru kulda kõvat?”

Oort ütles hauast ohtes:

“Ega ma seda ei salgagi,

petsin päris peni kombel,

aga kui kohtad kohtlase,

kohe k i s u b koerusele.”

Vanapagan ta hauale
selja keeras ja sülitas,
sajatades ära sammus.
Oort aga uue külje keeras,
haigutas ja jälle uinus.
Oli kõik vait nagu ennegi,
ainult kased kahisesid...

Eesti Noorus 1938, 11

KIRIKIKAS JA KURIKUKAS

Kirikikas olli kitupoiss,
kitupoiss ja kekspüks:
uhust' ullu muudu uvve kuvveg',
kand's kaabut kura kõrva pääl.

Kurikukas käis kakenu,
aasta otsa aamat' abene,
kübär kägären kukrun,
piip pigisarv suhun.

Kirikikas tulli kirikust,
Kurikukas kõmps kõrdsist.
"Tere, Kurikukas!" — "Kurat, Kirikikas,
tahat, et ma üte tõmba,
kui sa, nolk, mul norit."

Käevarre koorit
vehklemine lääp valla.

Kirikikkast saap kakenumb
Kurikukas kui olli,
läbi padrikide pagenu
kesküüse kodu tulli.

1938 (1940) *Sõnarine* II, 1992

KEOSE KELMISTÜKK

See senini sedasi,
algmisest nõnda alatud,
kestab ennegi edasi,
häitu näeb et häida päevi,

süütuma osa süüakse,
naerdessa nahka pandakse.

Keos oli kebja kelmitsema,
lihtjas saaki silmitsema,
pahu paelu palmitsema,
hõeluse sees õilmitsema,
tigiduses tolmutsema;
viljana viis valmitsema
tarju mürgiste marjade.

Kõmahtasi kõrtsi kamber,
lajatasid laudad laiad,
paugatas pärani pajaauk,
joomarite jõugu jorust,
lakardite lärmitsusest,
hullupäiste hõikamisest,
kui sises seltsimees ülitu,
heitis ukse ristseliti
Keos, kelmide kuningas.
"Poisid vakka, valgust lakka,
mõistust mõtteid selitama;
tulge tõendama takka,
ees mis hakkab helistama, —
saate sea kombel lakku."

Vajand ei kutset korrata:
täitus õu ja tühjus tuba,
lehad jäid vaid läpastavad,
rehaga riisuda räpasus,
labidal lükata ligasus.

Räusati rämedi hääli,
kaeti Kukulinna poole,
veeres voor kust venelasi,
sõitis sagar setukesi
Paide laadalt Petserisse
hobuste ostetutega,
vastselt vahetatutega.

Kaes Keos neist kenama,
valis vahvama muist valge,
kaelustades tend kaasitas,
suudeldes suuri sui seletas:
"Oh, mu oma hobuseke,
kodu kasvand kabjakandja,
siinap sinu jälle leian,

262 | HENDRIK ADAMSON /1891–1946/

taas saan tervena tagasi.”
 Teised tõendasid takka.
 Vaene setu jäigi vakka,
 hobune, äsjaostetud,
 võis ju olla varastatud,
 kuuludagi Keosele.
 Seitse ööd sellid simasid,
 siis oli Valge nende vatsas,
 kõhtu kõndind kaudu kõri,
 veena välja visatud,
 taha nurga visatud.

Hääl 1941, 5

KOJUS

Kõueke kas kaua kärkis,
 pikne pikalt paugateli,
 mustast taevast mürtsateli,
 inimesi hirmuteli,
 paopaika peleteli?
 Küllap kärkisid kahurid,
 paugatelid paljud pommid,
 mürtsatelid mitmed miinid,
 tekitades tuld ja tuhka,
 hävitades inimelu,
 süües südikaid südameid,
 murdes meeli mehisemaid.
 Ühap üminad ülenid,
 tüminad teisile teile,
 muile maile matkustelid,
 kaugele kuhugi kadusid.
 Väljus võsadest veljesid,
 sõsaraid sõsarsilmiseid,
 lapsi linalakalisi,
 tuhakarva tukalisi.
 Eided eiti eemalt kaesid,
 taadid taate tunnistelid:
 ons ikka oma inimen,
 kas ei kojus kalmistulta,
 mardus matuksepaigasta?

Kuidas aga kurja tunned,
 õela õieti avastad?
 Seks on tarvis targa taidu,
 targa taidu, nõia naidu,
 mitmet moodi mõistatamist.
 “Õdangust, armas õeke,
 sõlekandja sõsarake,
 anna aset armetule,
 ulualust hulkujale,
 pelgupaika põlenule!”
 “Ole ei minu sa omane,
 sugugi mu sugulane —
 huultel sul on ussijahu,
 linikulta langeb liiva,
 sõbalt sajab sõmersoola.

Mine mant minetamata,
 kao kohalt käskimata,
 saja siit sajatamata
 muru alla musta alla,
 aru alla halli alla,
 kirivetse kivi alla!”
 Kojus käskijat kuuletus,
 mardus mõistis ja minetus
 läbi muru mustamuldse,
 aru hallisamblalise,
 kingu kirjukivilise.
 Hakkas lahendam hingata.

Ammukaar I, 1942

KIRJADE KUNINGAS

Oli see org omapärane,
 kuppel küllalt kummaline:
 roosateli rohtudessa,
 lillateli lilledessa;
 püstisid puud punased,
 kerkisid kust kroonid koldsed,
 lehvis lehti leegikarva,
 hõljus õisi hõbedasi
 taustal taeva tähnilise.

263 | HENDRIK ADAMSON /1891–1946/

Vahel valgete vareste
tiibles tindikarva tiire
vahakais vahuvõrudes,
tuhkruis tubratarandites
vesil verevärvilisil,
laineil leegilaigulisil.
Kuppel klaasine kilgendas,
teemandine tulda tuiskas
puhkedes punapalanguis,
sinisiirude sirades,
viherviirge virvendades,
hõljusid hõbehõdemed,
lipendasid kullalitrid.

Laeva lahele ligines,
salme suudmesse sisenenes,
kuukettad külgedel kilpideks,
punapilved purjudeksi,
aohelgid aerudeksi.
Lastitud laev lugudega,
prahit palju paberiga,
kirjutatud külgedega,
riidet rea-ribadega,
täidet tähe-täppidega.

Silmasin sõbra sõudeva,
hoomasin hääle hüüdeva:
“Tere tulemast Toonela,
maabumast me Manalasse
oma lugude lustiga,
puhumiste puhanguga!”

Ülailmas ent itketi:
“Kadund kirjade kuningas.”

Väike luuleraamat, 1965

RUDOLF REIMAN

MUST USS

Emarinnast mu hälli must puges uss,
mind üksinda jäädes aineti luuris,
õil põimles mu kaela, rinda mul juuris,
puuris südame kollapilkude puss.

Sügiskollane silmad värvind mul rähm,
nõor imelik kaela alati kahmab,
keel harilik tuike südames ahmab,
tardund pösile hõngust väävlane ähm.

Õhe kutsub ta silme laugetu vask:

pea naisena andub, hammustab, halvab,
mett tilgutab, valvab, uuesti salvab, —
lõustas kivistund musta päikese mask.

Imeb igatsus õudne südant kui kaan:
veel lõpmatu janu ilm kogu võtta,
et leiaks kord kõigi mürkide tõtt ta —
igas tuikes on umbund ürgne vulkaan.

Ikka sosistab ilgur huulis mul julm
küll unedes, kirelõõminguis juttu
vaid päikesest mustast: põlegem ruttu —
ootab ainus meid, ammu valmistet pulm!

Sulen silmad ja õhe laskun kui laast:
kuis puurleb ta minus, turmab ja surmab,
kuis tantslevad virvad, kuristik hurmab,
põhjas viskuvad lilled madused maast.

Näen: all nende vahel lebab mu laip
ja õekene suudleb. Janudes lõhna
uss huulile luurib, õerinda kõhna
sööbub sisinal. Põleb urjana raip...

(1921) *Läbi õõ*, 1925

MARIE UNDER

KUUTÕBINE

Kuu nüüd kõike vahastand:
kuldab riismeid, vana kolu,
räpast, sapist meeleolu,
kõik mu mured lahastand.
Päeval ramb ma, jõuetu,
majatu ja õuetu.
Nüüd ma lendan, üle linna
otse õnne tõstan rinna;
asjata ma ahastand.

Päeval nätskeis soontes veri
pole tuli, pole vesi,
podiseb vaid tasakesi.
Nüüd kõik tuuled mulle päri!
Jätsin koitand süngirahked,
majalised kurilahked,
jätsin naise, jätsin nime.
Nüüd ma, nüüd ma leian ime:
öö ees — avar ulgumeri!

Ons see jõgi? Vahuviin!
Päeval mustjas porimauk,
mauk või madu maoli kõrkjas.
Mürki pruulib näsiniin.
Päeval maailm madal auk.
Maik veel keelel valumõrkjas
nagu sajast mädarõikast,
kui ma mõtlen sellest võikast

elust, millel nimeks Piin.

Kõik läeb täide tunnil sel.
Nüüd ma liikmeilt limuline,
veri valvel himuline,
süda soe ja armust hell.
Kõnnin katusel kui Taavet,
kõike võitev, kättesaav, et
häda heebrea tütarde! —
Oh, mis sära, vaadelgem!
Jah: see on Jeruusalem.

Peruks piitsutab mind aist.
Kõnnin katusel kui Taavet,
põleb igatsuse haav, et
kus ma kohtan Uuria naist?
Kõrgemalle! Kõrgemalle!
Et saaks näha utetalle!
Peseb sääl ta kummargille?
Või ons ainult valge lille
kaldal vahuline paist?

Otsin oma kirel' ust.
Maha kõik, mis lõtv ja lame!
Tiibadeks saand takust hame,
kuigi homme kannatame,
täna lennata on lust!
Uuria naine! Uuria naine!
Sa mu pääs ja sa mu paine.
Nagu need kaks kiivast kassi
löönd üksteise üle sassi,

nõnda võtan võimust sust.
 Kõrgemale! Värsket tuult!
 Nagu orav-karuslind:
 seedrisülle viigipuult!
 Lasen tulist hundisörki,
 vallutama torni kõrki
 — Uuria naine, näed sa mind? —
 Kuhu käed mu kõik ei hakka!
 Murran musta risti takka
 täiskuu suure karikakra,
 pistan sulle juustesattu,
 paistma kiharatesakra.
 Verejanunedes pattu
 kas või surma joon su suult!
 Vibuna üks kuju ahas
 üle lummutava luha,
 läbi hõbedase uha
 paistab nägu valuvahas —
 (või ons kuu?).
 Oh, mu väike Uuria naine,
 pea kui valge merelaine
 matad mu!
 Kuu, sa kokhud, sõrasilmne,
 vaade küselev ja kõõrd?
 Kuid on päevaselgelt ilmne,
 et ta tuleb —
 ümber nagu piimasõõrd.
 Tuleb — tuleb! loorit õlg,
 vilgub rind ja rinnal sõlg!
 Avab suu ja silmad suleb!
 Hoovab nardiõli vürts —
 Tuigun, kätt ta ümber pannes —
 Tule, Batseba! — — —
 Johannes!”
 Mürts.

(1924) *Hääl varjust*, 1927
Kogutud luuletused, 1958

TAEVAMINEK

Ja sündis, et lapsuke suri.
 Isa needis kalki vikatimeest.
 Oli emale ränk see uri:
 ei saand rätikut silmade eest.
 Ta härdalt laud sinakad sules,
 siis kaua oli kummuli maas,
 kuna kummutil küünalde tules
 täis lilli iga kruus ja klaas.
 Kui rullunud laastud ta lokid
 said laastudest padjale säet,
 ja jalga puuvillast sokid
 ning risti rinnale käed.
 Ning kätesse paberist öied,
 taevasinine lint seot vööks,
 ta palged ja oimud võiet
 seks pikaks ja raskeks ööks.
 *

“Vist roomab ju varvastel vagel!
 Ning hakkas nii kole hirm...
 Sääl kohin kui lendaks üks lagel —
 Ja silme päält libises kirm.
 Nüüd raksusid kirstu talad:
 ei tea, kes sääl koputas?
 Üks ingel! — Mu mullased jalad,
 käed allikal loputas.
 Kõik hädad vaibusid uttu,
 ei valutand kõht ega rind.
 Mind juhtis nii kergelt ja ruttu
 see suur ja naeratav lind.
 Veel viimane rida neid kalme,
 veel halises viimane lepp,
 veel viimased ristid täis salme,
 siis hakkas paistma üks trepp —
 Või olid need lumepangad?
 Ent ei külmetand varvas, ei näpp.
 Eemal paistsid sinakad kangad
 ja eemamal — sädelev täpp.
 Ma komistin siis üle tähe:
 und silmad veel täis ja suu.
 Kus vett oli kuigi vähe,
 sääl sillaks sai meile kuu.

Jäid maha kõik pilve-astmed,
need tallale pehmed kui vatt!
Ees hülgas kesk valgust ja kastet
ju värava hõbedast latt.

Ja värav ei olnudki lukus...
Maja kõrgem ja suurem kui mõis. —
Siis lävel mu kätest kukkus
emalt kaasa-ant paberist õis.

Ja võõruses avati kapi,
paar tiiba sai selga mull' seot,
üks ingel tuli veel appi
ning soendas mu poolsurnud peod.

Vist targeldet olid need tiivad,
kui suhkrust, nii krõbedad,
need vägisi lendu-viivad,
ning helkisid hõbedat.”

*

All pisar peiete õlles
ja mõrudus matuseroas.
Ülal Maarja, käed pärjana põlles,
istub ootel oma taevases toas.

Ta ohked ja südametuksed
veel tuikavad kaelakees.
Ja inglid — kui kinnised ukсед
valge müürina tema ees.

“Ma ehmusin nii esialgu:
tosin päikest lampideks lael!
Ma vahtisin üles — jäi jalgu
mu surisärgi pael.

Sääl valguses istus siis Maarja,
pääs kullast kullasem pärg,
käe kõrval inglite paar, ja
pilk naeratav natuke märg.

Päiksest säras ta kuldkirjat tanu
ja iga undrukukurd.

Mind lükati hoopis ta manu,
kus põlvitas inglite murd.

Pää langetas Emade Ema,
tal otsa ees tilises kroon.
Siis hakkas häälitsema
ta jalge ees valge voon.

Siis oma enese ema
tundsin ära silmades nois,

kui koduselt lausus tema
poollaulvalt: “Tere õhtust, mu poiss!”

Lõi pääga, ja taevane rõdu
sai kihinat-kahinat täis:
suure kruusiga toodi mull' mõdu —
see kruus mulle tuttav näis:

just see, mille laadalt tõi isa
— naerust vappus mu tiibega pluus —,
mille katki lõin siis — seda kisa!
ja nüüd on see jälle uus!

*

Säält välkusid teised tuled,
mu ingel pühkis puhtaks mu suu,
säädis korda mu sassiläind suled
ja edasi talutas mu.

Sääl Jumal ise kesk sina,
mis täis tiibu kui purjedes laht;
all vägeva roosa nina
valge habe kui seebivaht.

Just nagu mu vanaisa —
tal hõbedast iga juus
ning hõbe täitnud ta üsa,
kuid piipu polnud tal suus.

Ma kogelin: “Tere, jumalime!
Mind siia tõi lastekatk.”

Kuid tema ju teadis mu nime
ja küsis, kuis läks minu matk.

Veel küsis, kas kaua ma magand
sääl röske mulla all.

Ja äkki habeme tagant
kukeaubits põlvedel tal!

Kuldtähtedes loo: “Kaks sokku”
mulle osutas Jumala küüs.

Kui selle sain veerinud kokku,
siis alles ootas mind hüüs!:

Lõi haljust täis akende kaar, ja
lõolaulust klirises ruut.

Sääl taga kõndis nüüd Maarja
ning ilusam oli kui pruut.

Ennäe, oli see alles suvi!
Uks pärani lahti läks,
ning Jumala pää kohalt tuvi,
see tuli mu kaaslaseks...

268 | MARIE UNDER /1883–1980/

*

Siin ristikehin kasvas kui kodus,
kuid roosam ja rammusam näis;
metsloomi pikas rodus
kui koeri mu kannul käis!

“Kas pole see meie lehm Roosi,
kes kõnnib all elupuu?”

Kuid ingel, kes nuusutas roosi,
see ütles, et kes siis muu.

Kuldvitsu siin kaskedel kanda,
ei keegi neid murda saand;
siin midagi pahaks ei panda,
nii kulda lasti minna kogu laant.

Iseenesest lõhki kukkus
puult pähkleid vist terve vakk,
neid söi (ja vahel tukkus)
pääle minu iga harak ja hakk.

Suurte käarega põõsaid piiras
kõhn aednik särgivarruka väel.

Ta pilk oli soe ja siiras,
tal oli mu isa hääl.

Mulle öeldi, et see on Kristus —
oli usin ja rutukas.

Ta mütsinokale istus
väike lind nagu putukas.

Kaks jõge siit mööda sõitis,
nad voolasid piima ja mett.
Mu suu nende üle mind heitis,
jõin kui kodus karjamaal vett.

Ning kirsid ei teadnud nüüd, kuhu,
oli õhtu ja tulemas öö,
nad kippusid vägisi suhu,
mis muud siis kui söö ja söö!

Oks ploomega pihku mull' tükkis:
üks kihutas taga teist,
mõni alla läks kiviga tükis,
olid pehmed ja koldsemad võist.

Kuid seda ju ema ei luba,
ma äkki jahmatin siis,
ent kohe taipasin juba,
et see on ju p a r a d i s!”

(1925) *Rõõm ühest ilusast päevast*, 1928
Kogutud luuletused, 1958

269 | MARIE UNDER /1883–1980/

MAARJA LEID

Tuleb puhtel Neitsi Maarja, et end meres pesta,
sää! ta äkki komistab kui üle suure lesta.

Kummardab ja kohe taipab: see üks hukat väeti,
kelle ema laia ilma ahastama jäeti.

Süütu mahajaetust ei ta hädus talu:

kohe on ta südames just o m a emavalu.

Härdalt tõstab märjakese oma sooja põue,
hingeldades, õhetades jõuab taeva õue.

Päästab mähkmeist lapse ihu, hakkab loputama,
nagu oma Jeesukest ta teda poputama.

Selga kalli kuue, siidikurrud maani,

Rõugutaja rüppe istu, laia nagu saani.

Kummassegi pihku valgem teistest täht!

Nõnda palju heldust pole enne näht.

(1928) *Kogutud teosed III*, 1940

Kogutud luuletused, 1958

ORB

Maadligi, vettligi maja,

külgpidi sees —

laeni täis lainete kaja,

kajakad läve ees.

Orb oma ainsama lamba

õhtul koju tõi mäelt,

all poiste pilava kamba,

kinni pidades häält.

Istus ja nuttis siis hilja,

jalgadel merevaht.

Küpsed ruugavat vilja —

põimis palmikut kaht.

Viires kas hüüdis ta nime?

kuu kuldas lainetel tee.

Ühtaegu valge ja pime —

Kaelas tal v o o g u d e kee...

Maadligi, vettligi maja,

külgpidi sees.

Laeni täis lainete kaja.

Pisarad läve ees.

1927 (1934) *Kivi südame!l*, 1935

Kogutud luuletused, 1958

270 | MARIE UNDER /1883–1980/

KOJUMINEK

Ja sammub, ja sammub sääl sada meest,
 nad sammumas ränka sammu.
 Nad läbi käinud on tulest ja veest,
 neid oodataks', oodataks' ammu.

Nad sammumas: sada sõdalast,
 kes vapralt on võidelnud, raiund.
 Teel pakasel paugahtab jala-ast,
 kõik vaateveer lumes on laiund.

Ju päike on silmili lume pääl maas;
 neil käia, neil käia veel kaua.
 Ja puruneb jäävälja roosakas klaas
 all sõdurisaapa raua.

Kaob pika talve lühike päev,
 valgeid helvete leeke läidab.
 Meeste samm ikka raskemaks, raskemaks jääv
 õõnsa kajaga kaugusi täidab.

Läeb lahingust koju see sada meest,
 ja rõhub neid varustus pambus,
 neist igäüks võidelnud mitme eest —
 nüüd võimust võtmas neis rambus.

Kel vanad vermed, kel värske haav
 all kasuka kaasas kanda.
 Koduhõllaus enne neid koju saav,
 see jõudu neil' võtab anda.

Jäi taha kaaslaste verehiib:
 see taplus, see oli nii palav.
 Tuul kõrvust pühib ja meeltest viib
 ju kooljate oiged ja hala.

On löökidest valutav käsivars —
 nüüd lihastes lõtvumas pinge,
 ning juba aeglustub öine marss,
 nad pikemalt tõmbavad hinge.

Neil tundub, et rada ei pea enam tald,
 põlv kangestuv tuigub ja tuimub,
 tee jookseks kui eest ja põgeneks alt,
 pää väsinult, väsinult uimub.

Kuid sammub siiski see sada meest,
 nad sammumas ränka sammu.
 Nad läbi käinud on tulest ja veest,
 neid oodataks', oodataks' ammu.

Neid kuulatab linn ja igatseb maa —

271 | MARIE UNDER /1883–1980/

mis teinud, nad seda teind hästi.
 Kuid edasi enam nüüd hästi ei saa:
 suur väsimus löönd nende mesti.
 Nad istuvad maha, neil otsas on jaks:
 ah, puhata, puhata vähe!
 Sulgpadjust pehmem on lumi paks,
 see süleleb neid nagu mähe.
 Siis, härma-aurus habetund koon,
 vaob lumme roidunud kukal;
 näkku põliseks raiut valujoon
 kui kummitaks hange tukal.
 Ja jubagi uni neist üle käib,
 valge linnuna laugele laskub;
 suus uni nüüd maitsvam veel kui leib,
 uni viinana veres raskub.
 On emmand neid une kohisev saar —
 noor lumi laubale kukub —
 ja unenägudes silmepaar
 lausa kaunidustesse hukkub:
 näe, kellele vastu ruttamas pruut
 ja kellele õhetav noorik:
 neil näos nüüd midagi hoopis uut —
 suult pudeneb murekoorik;
 ja kellele öde ja kellele vend
 lööb ootavad käed ümber öla:
 oo tule ja kolde leel soenda end!
 Nüüd tasume kõik oma võla;
 kel vastu poeg ja tütreke kel —
 ning sõdur, see sünk ja range,
 sel äkki nüüd südames nõnda hell,
 et kas või põlvili lange;
 ja ema peo, alles pisaraist soe,
 kel kobamas üle palge:
 “Sa väga väsind, eks su silmist ma loe,
 ja su nägu on hõbevalge.” — — —
 On nõnda magus see unelmasõõm
 kesk säravat lumetund palu,
 et magajail südames suureneb rõõm
 ja kehas väheneb valu.
 Nüüd täide läind nende habras luul:
 oo Rahu, suur imeline!
 Ja viimseks hinguseks jäätub suul

272 | MARIE UNDER /1883–1980/

neil õnne harras vine.
 Hall pakase mantel päratu lai
 neil vaevatud liikmeile langes,
 nii igaüks siiski neist koju sai —
 nad uinuvad, uinuvad hanges.
 Kaob tähe vari neil üle lau —
 päev tuli — neil' polnd teda vaja
 sest nende oimudel helisev au,
 see jääb üle aegade aja.

(1940) *Mureliku suuga*, 1942
Kogutud luuletused, 1958

INGEL

Kelle, kelle vokivurin
 kostab öiti rehest?
 Pelgund peni ulg ja urin:
 ehmund varjumehest?...
 Tuvid unkasse end peitsid,
 raskus rõhus looma:
 lesenaise õrna neitsit
 tuld ära tooma.
 Miks nii vara iluaegu?
 Eile alles mängis...
 Magas, hingas — elas praegu
 ihusoojas sängis.
 Tema väiksed jalajäljed
 alles õueliival,
 ent kui ärkavad ta veljed,
 läind ta surmatiival.
 Polnud siia ilma loodud
 meiejuurseks väeti:
 nagu natukeseks toodud,
 veidikeseks jäeti.
 *
 Ema pesi lumist ihu,
 jahtund juukseid suges.
 Kõik see ilu — põrm ja pihu...
 Päitsil palveid luges.
 Tõstis koolnu väheldase

üle kirstuparda,
 lille lävelähedase
 üle lauba harda.
 Pani selga surisärgi,
 laotas palgekatte,
 tegi pääle ristimärgi
 lunastamaks patte.
 Aga tal ei olnud anda
 talle jalga kingi:
 kuidas astub sinna randa
 pühakeste ringi?!
 Ning nüüd umbne kaksikvalu
 emasüdant vaevas:
 kuidas seisab palja jalu
 teiste seas ta taevast?!

Kuidas tuleb palja jalu
 siis, kui aeg on tulla,
 üle kahutanud palu,
 kõvaskülmand mulla?!
 Hingedeaeg käes on peagi,
 lund ehk sajab teile,
 ja ta vaene siis ei teagi,
 kuidas saada meile!
 Ema murest põlvist nõtkus,
 jalg jäi vaevavakku,
 kurtes peieleiba sõtkus,
 murtult murdis kakku.
 *

Hingedeaeg tuli rajus,
 meri mustalt õõtsus,
 veis ja lammas longu vaju,
 hobunegi lõõtsus.
 Nüüd neil surnuil vaja minna
 üle rahuraja
 jälle ilmaliste linna,
 kaema kodumaja.
 Mahajääjaks polnud keegi:
 kogus palju hingi.
 Kaasa valmistas end seegi.
 kel ei olnud kingi.
 Pääle tütarlapse selle
 halastas siis Maarja:
 kinnitas ta õlgadelle

273 | MARIE UNDER /1883–1980/

tiibepaari kaarja.
 Neitsi tundis õnnes täies
 tõusuhoogu endas:
 kuna teised läksid käies,
 tema aina lendas.

*

Emalauale viis rooga,
 põles püha küünal,
 ise heitles murehooga,
 polnud lõppu piinal:
 kuidas jõuab palja jalu
 üle jäise aasa,
 kui on varbais külmavalu,
 teistega ta kaasa?!
 Õhtul kukkus kuulatlema:
 üks see löksus hingel —
 Nägi: tulnud oli tema
 l e n n a t e s kui — ingel!

1942 (1943) *Sõnasild*, 1945*Kogutud luuletused*, 1958**SURMAMÕRSJAD**

Peninukid, peninukid! Nii käis hirmund hüüd. —
 Koerakoonlased on ligi — põgenegem nüüd!
 Võitlusesse! Kaitsma kodu hõikas sõjasarv:
 ratsa, jala, noor ja vana, ruttas meesteparv.
 Emad, naised, neitsid tõstsid silme üle kae:
 vaatasid veel kaua järgi neile üle mäe.
 Seitse mõrsjat, noort ja kurba, seisis teiste seas:
 nende uhked uljad peiud kadusid seal reas.
 Ammuks kiigel ilutseti valgel jaaniööl —
 nüüd on neil närtsind õied, peiul tapper vööl.
 Vaatab taha üks ja teine, mitu sõjameest:
 sealt see paistab kodukatus toomingate seest.
 Sealt veel paistab punapihik — see'p on tema vist...
 Südames kui valu kannab õnne kunagist.

*

Sõnumit ei vähimatki Ustavast ja Truust.
 Ainult kuuldus kumisemas, see käib suhu suust:

274 | MARIE UNDER /1883–1980/

peninukid, peninukid! Nii käib hirmus hüüd. —
 Koerakoonlased on ligi! Issand hoidku nüüd!
 Jõllissilmsed peninukid, koerakolbad vööl. — —
 Sarnast pole teist maailmas jöhkral veretööl!
 Tagasi ei tule, tule ühtki oma meest —
 peninukid, peninukid tulid selle eest!
 Seitsmel mõrsjal pisar põlemas all kurva lau:
 surmaga nüüd tuleb kaitsta oma neitsiau.
 Võtsid kirstust iluriided: ees on püha tee —
 puusadelle kurruskuub ja kaela helmekee.
 Omakasvatatud linast sädelemas õlg,
 üle väriseva rinna uhke hõbesõlg.
 Viimsed suviõied punut kirjuks pärjaks pääs. —
 Seitsmekesi minekuks end seadsid käsikäes.

*

Seitse surmasõsarat nii tasa lauldes läks
 Elust, Ilust igaveseks, ära päriseks.
 Raba poole tagurpidi, silmad sulet, suul
 laul, mis mataks kalmumõtte, et viiks hirmu luul.
 Sulet silmi, tagurpidi tuikusid nad soos,
 üha valjemini lauldes läksid ühes koos.
 Üha enam mülgas kõikus, õõtsus jalge all —
 kas see viimne unease ju nii lähedal? —
 Juba kadus Esimene, kustus nagu täht —
 vesi veidi virvendas ja liikus lömmuleht...
 Aga teised haarasid taas kinni käsi käest —
 laulsid oma kurba viisi kõigest hinge väest. —
 Juba vajus Teine — Kolmas — Neljas langes reast —
 laul kui palve hardamana tõusis teiste seast...

*

Õhtu jõudis. Kadus Viies. Kõndis ainult Kaks.
 Laul see muutus nende huulilt ikka hardamaks.
 Üha kuldsemaks löi taeva ukse avar kaar,
 õhtu varju hõlmas hõljus veel see viimne paar.
 Juba kõnnib taeva serval hõbesärgis kuu. —
 Kooljajooki rabalaukas joomas Viimse suu...
 Nii need seitse surmamõrsjat uppusid seal soos. —
 Manalas nad oma armsatega jälle koos.

1948 (1950) *Sädemed tuhas*, 1954*Kogutud luuletused*, 1958

275 | MARIE UNDER /1883–1980/

UNERETK

Ants Oraselle

On tuuled lõotsudes lõhkunud jõge,
 see turtsudes kees.
 Ma sülgasin pihku ja sõudsin kui sõge,
 ma sõudsin, mis jõudsin, kui täis meremees.
 Siis tõukasin lootsiku randa. Kas tohin?
 Mis kuulen ja näen!:
 mis noordunud taevas! mis lohutav kohin!
 Ei tohi või tohin — ma siia jään.
 Ma hingasin välja ning hingasin sisse,
 et ragises rind.
 Kesk rohelisemast rohelisse
 ürghaljuse sosin meelitas mind.
 Raudürtide vahel mind küsitles oja,
 ma vastasin: hõil!
 su kaldale ehitan kalmustest koja —
 ei teisal ma enam elada või.
 Siis kummuli heitsin ja jõin nagu nisast:
 mus sigines ramm
 kui esiisade Eedeni isast,
 kes näis siin must enesest lähedam.
 Näe: oaõievärvi metshobuste karju —
 neist müdises laas.
 Ja siniseid marju, silmsiniseid marju!
 neid tilises vartel ja kõlises maas.
 Siis püüdsin ma käsitsi kentsakaid kalu.
 Kuldliidriku lend
 tõi südame alla nii magusat valu,
 et enam ma ära ei tunnud end.
 Ja kui ma siis tõstsin suurt auravat vihku
 kui jumalatar,
 siis kuulsin, kuis keegi itsitas pihku,
 et kiivalt sisises kogu saar.
 Lõi kihisema see armulik rahu —
 mis rebaslik hõik!
 Ja pärani silmi, all haihtuva vahu
 üks narritar küsis: kas see oli kõik?!
 Siis tundsin ma äkki, et nüüd tuleb minna,
 kuid paat oli läind.

276 | MARIE UNDER /1883–1980/

Ei kuulu ma siia, ei kuulu ma sinna —
ja üht, seda Üht ma pole veel näind.
Ja miski mind tõmbas ja miski mind kiskus:
mu koht pole siin.
Ses silmarõõmus, ses õnnepiskus
mis haava ja vaeva ma kaasa viin!
Ja kohtlaselt unelma õndumist utmas:
mis saatanlik saatus, mis kuratlik käsk!
End leidsin pea tolmusel teekivil nutmas.
Ma nutsin kui orb. Ma nutsin kui lesk.

Ääremail, 1963

277 | JOHANNES SEMPER /1892–1970/

JOHANNES SEMPER

VEDURI ENESETAPP

Nagu ikka, tuimalt seisid semafoorid,
punetasid kaubavagunite voorid.
Nagu ikka, sinetasid raudsed siinid,
veersid kahte vastashargu raudteeliinid.

Äkki — kuni roopaid seati, rakendati,
kuni puhvraid liideti ja lahutati,
rõhatas üks teraskõhtne metsaline,
kargas ootamatult kümnerattaline
siugjas-pikk ja välisehteist kaunis kasin
välkronvedur, igavusest marrund masin
roobasteedelt, jättes vagunid ning jaama,
ihaldades ainult ühte — vabakssaama!
Röögatas ja kasvas siis tiritammi,
sööstis üle sildade ja raudteetammi
alla linna, ennast täis ja märatsedes,
roopaist väljas, vabadusest käratsedes,
tormas üle teede, bulvaritepuude,
teraslihastesse kogut hirmus suude.
Karjatasid autod, autobussid, trammid,
pigistusid seinä inimesed-vammid,
põgenedes päsmas rüselid ja lüklid.
Heitusid bensiinist valla mototsükklid.
Lukas terasmära, silmis, sõõrmeis tiirus,
kintsudes pea 1000-hobujõudne kiirus.
Ei saand keegi pidurdada tema hoogu.
Langesid ta löögist trammitulbad loogu,
plakatpostid aina põlvitasid järgi.

278 | JOHANNES SEMPER /1892–1970/

Inimesi, koeri triigiti kui märgi
kraesid laperguseks asfaltpinna külge.
Jäi neid maha latakaina punast sülg.
Kohkusid kõik börsid, pangad, poed ja baarid,
seinte ligi tõmbasid end trotuaarid.
Aknail lasti kiirelt alla silmalauad,
lukus ustel lödisesid põõnaraudad.
Kananahkne hirm käis üle seinte selja.
Ajaskoolimata sellest hobu nelja,
sattus marru masin, vändad hullult käisid,
kannud vehkisid silindrites, mis näisid
vabadusest joobnumad kui aurupaisust.
Tuli rõõmuröögatusi kuumast kaisust,
vingus viledesse vedur, keeras inna
ratastesse läbi lödiseva linna.
Oli üksi. Polnud ainust omataolist
armastada, ühtki looma terasmaolist.
Oli üksi. Vihastas ja rängalt raevus,
silmad põrmi, puhvritega majja kaevus.
Praksatasid müürid, vastu põrahtasid,
majad löögist taarusid ja mõrahtasid.
Trepiaastmed keerus alla kolisesid
soolikaina. Vetetorud solisesid.
Krohvi alla pudenes ja katus lendas.
Sööstis sõiduk, joobnud võidust, iseendast,
takerdus kord tellingute harus oksis,
kargas edasi, käed-puhvrid kerges poksis.
Juba eeslinn ligines, kui äkki õudus
valdas vedurit, sest oli võigas õu, kus
ennast viimaks sisse piiratuna nägi.
Oli äkitselt mobiliseerit vägi:
ristivajund korstnad, raudbetoonsed plaadid,
varisenud hooneerusud, barrikaadid,
kraanakonksud, terasvõrgud, pihid, traalid.
Üle kõige appirökkavad signaalid.
Hirrus vastu vedur, jäi siis pilguks vakka,
kirmas vaenlast külgedelt ning eest ja takka.
Polnud enam jaksu ennast lüüa läbi.
Oli endast, loojast ütleematult häbi.
Mõtles silmapilgu. Kinni löi ventiilid.
Tuhisesid läbi soonte auruilid
pagu otsides ja augukest, mis avat.

279 | JOHANNES SEMPER /1892–1970/

Keset pinevust ja vaikust kohutavat
 katkes kannatus ja maani paisund magu
 mürtsas lõhki, pillutades tuhasegu,
 aurujuge, terastükke, rauatagi,
 nii et põrand põrus, praksus taevalagi.
 Kestis minuti veel ehmatuse ja halve,
 lõhkend laiba kohal hingepalve.
 Ärkasid luupainelisest unest hooned,
 tuksatasid jälle ellu linna sooned.
 Trammid toibusid ja suurendasid kiiru.
 Lasksid autod jälle linna pidi tiiru.
 Ronisid reklaamid jälle mööda seina.
 Ainult vagunid jäid päevaks kolmeks leina.

1924–1925 *Viis meelt*, 1926
Luuletused, 1962

VÕÕRKEHA

Läbi metsakolga
 mööda maanteed ruttu
 kihutab “Volga”
 otse uttu.
 On sügisõhtu.
 Nagu noad
 torgivad õhku
 laternajoad.
 Aga uduvall
 on ees nii tihke
 ja hall,
 ei lase läbi valgusevihke.
 Kahele poole teed
 pritsib porine lomp
 oma veed.
 Äkki — ees must tomp!
 Järsk piduri kriisk.
 Otse rataste ees
 tüma kui niisk
 lamab mütsita mees.
 Ei kõssa, kui tuututad.
 Kas laip? Ei, noriseb.

Kui puudutad,
 toriseb.
 Kissitab silma
 ja vaatab.
 Ah, et nii, või teise maailma
 taheti saata!
 “Hei, seltsimees,
 tõuse üles, oled ees!”
 “Mis kuradi seltsimees!
 Olen vaba eesti mees,
 mitte teiesugune ori!
 Teen, mida ise tahan!”
 Ja vajub kesk pori
 uuesti maha.
 Ei mingit isu
 ole härral tõusta.
 Kas lükka või kisu,
 ajab vastu, pole nõus ta.
 Kuis nüüd kätatada,
 teda teisiti äratada!
 Kuid maaslamajat ei lööda.
 ... Sõidame mööda.

1960 *Luuletused*, 1962

280 | JUHAN JAİK /1899–1948/

JUHAN JAİK

BALLAAD

Noil kevadhommikul, kui aed
 On täidet lauluhelinaga,
 Vast kuldnokk aknast sisse kaeb
 Ja puutub klaasi kõlinaga;
 Nii korra minu tuba vaga,
 Kun endaga vaid juttu aet,
 Sai kevadhelinaisse maet:
 Su sammud kerged ukse taga!
 Sa tulid siia, olid siin,
 On teostund unelm! Siiski aga
 Sai teiseks valus ootepiin:
 Sa olid siin, ent mõtetega
 Ei olnd vist siin. Mu tuba vaga
 Sai haavat: võõras sulle siin...
 Kuid kõlas too kui mandoliin —
 Su sammud kerged ukse taga.
 Sa läksid ära, nukraks jäi
 Mu tuba. Minu tusk ei maga;
 Ta tõukel toas ringi käin.
 Mind vaatleb aken küsivana:
 Miks õnn end sinuga ei jaga?
 Ei tea vastata, kõik näis
 Kui helge unenägu: käis
 Su kerge samm mu ukse taga.
 Ent siiski argse värinaga
 Säält kuuln lähenevat astet,

Ja loodaks alati ma, vast et
 Su sammud kerged ukse taga.

Agu 1925, 7

BALLAAD

Tuu vana Kruuspärk Villändin
 Oll rikas kaubasaks,
 Tel sõrme puha prilländin
 Ja rahakott oll paks.
 Jo kümme aastat hoolega
 Tel käve naasejaht,
 Es löüä üle Mulgimaa
 Nii rikast nigu taht.
 Tel mass läts segi kopsuga:
 “Ku rikast ma ei saa,
 Siss võta üte ropsuga
 Tuu kõige vaesemba.”
 Tull tallist vällä märägä,
 Pand ette saanile,
 Sõit kosja kelläkärägä
 Siss Popsi Maalile.
 Tuu Maali oll üts kuku lats
 Ja illus nigu tsirk,
 Tel takan ripõnd helle pats
 Ja näpp oll väega virk.

281 | JUHAN JAİK /1899–1948/

Tä vastas: "Ärä pahanda,
 Et sõitse pikä maa,
 Üts armas poiss, kuid rahata
 Jo minnu taht ja saa."
 Es Kruuspärk lepi tollega
 Ja tegi käräkest,
 Nink kodu sõiten hoolega
 Tä pesse märäkest.
 Tä mõtöl: "Saa viil rikkambass,
 Lätt aigu midä lätt,
 Siss Maali minnu kahitsas
 Ja mehe maha jätt."
 Tä uma kaubakuale
 Viil tegi kumme ust,
 Mõi kurale ja hüale
 Ja raha tull mis lust.
 Sääl ostse kaupa liin ja maa,
 Saa's kaupmiis hingätä,
 Pia Mulgimaa ja Sakala
 Oll ilma tingätä.
 Tel keldrin rahapaki rõuk
 Oll kinni nööritü,
 Kuid kuulus, rikas mulgi tõug
 Oll pallass kooritu.
 Siss sõit tä vällä täkuga,
 Es tunne süamel süüd,
 Jo kaugelt tömmass näpuga:
 "Oh, Maali, tule nüüd."
 A Maali üteli: "Asi halv,
 Su kuld om külüm ku jää,
 Mull uma mehe teki all
 Om väega, väega hää."
 Tuu pitsit nigu tangiga:
 "Kõik asjata om vaiv."
 Jõi kurja kihvti pangiga
 Ja kuuli samapäiv.
 Siss tedä matse rahvahulk
 Ja praosti suu oll lai.
 Ja keldrist siss ka ega mulk
 Kõik raha kätte sai.

Oma Maa 1948, 4

MART RAUD

SELGE ÕHTU

Tihedad veel udusujud,
kumendab vaid koidulaid,
päike taga luhamaid,
aga Äti valge kuju
juba lävel nagu raid.

Aina veelgi... siingi tuleb
mõtteid kirev killavoor.

Kuidas kõik nüüd herk ja noor.
koidukumas linnu suled,
kaste kullas rohuloor.

Ätt ent surma unes nägi:
maha saeti õuetamm.

Vaevalt kannab nüüd veel samm,
kätest võetud eilne vägi,
silmist selgus, jalust ramm.

Aeg nüüd oleks raidu hagu,
tuua juuri korvikoeks.

Murrab kepi jalatoeks.

Aga süda! Süda nagu
viimseid silmapilke loeks.

Siiski metsa: linnupaelu
vaadata ehk suudab veel,
korraks käia mõrraveel,
tuua talveks tuletaelu,
talveks... ehk see siiski eel.

Taevas tagasi saab päikse,

heitub helgeks ilmaruum,
selgeks sinaks koidukuum.

Oksi sirutavat näikse
kohe kiiri kastes puu.

Tühjad Äti tedrepaelad,
kuigi kuused kutru täis.

Kaua kaasikuski käib,
aga kõrgel on kõik taelad!

Kuis neid eile allgi näis?...

Õudne hirm kui hinge viiliks,
luistel põsil kuumaleil.

Vist ju viimast käib neil teil —
nagu surma sammud hiiliks
samblaradul räduseil...

Samm kui silmitumal taarub,
komistus on iga ast.

Pikka metsast tihedast

Ätt ja kepp ja vari vaaruv
avale nüüd saabund vast.

Eemal lāngus kiirte kiirgus
helgib vagal järveveel
vāheks peatund Äti eel.

Aga teisale ta siirdub —
tuigub rohtund koduteel...

Rada jälle laande põikab,
ristleb metsarahus vaas.

Aga äkki!... Kaikus laas —
keski hüüdis, kustki hõikas...

Nüüd on vaikus kõikjal taas.
 Ju see oli surma kutse,
 haldja hõige viimane...
 Ra'ale otse viivale
 pöördub, et saaks ette ukse,
 oma läve liivale...

Tahaks istu, viivuks heita —
 vahe valu rindu löi —
 aga siia veel ei või:
 kui ehk viimaks... ei siit leita!
 Jalus vaarub viimne võim...

*

Selget õhtut roosat, sinist
 huimastab ju udu ööks.
 Eha vaibund kitsaks vööks.
 Aga keset vaikust hilist
 kuski nagu kellad lööks.
 Heljub hääli unitasa,
 ei neid tilgu linnusuu.
 Magab luht ja mets ja muu...
 Või ehk nõnda kuminaga
 riivab tähti kaugeid kuu?

Ole ei see kuugi kumin,
 siiski maisi hääli need.
 Allik, kust need heliveed,
 uduvaibus veeretumis,
 võsas kuhu pole teed.
 Saal on hütt ja Ätt ja kannel —
 häälte läte vaikse öö.
 Ätil niudeil viimne vöö,
 hõlmad kinni surihammel,
 aga kellad veel ei löö.

Maade mõõtmatumi taga
 haihtub uttu helisumm.
 Magab luht ja mets on tumm,
 ei veel vaibu humin aga —
 hüti lävel Ätt kui lumm.

Südaöö tõi vaikust viivu.
 Kustuteti tähti ju.
 Koitu tõusvat nähti ju.
 Tuli tuulgi laiu tiivu,
 lõhnadesse mähitu.

Ärkasid, kas öised halad,
 virgus viivuks vaibund hää! —
 Ätt ju alles ikka sääl...
 Ei: need astsid linnu jalad
 külma käe ja kandil pääl.

1926 *Rusemed*, 1927

VEREVARAS

Süda närb ja tallul valus,
 väsimus kui kammits jalus —
 ränk on olnud ränd.
 Kisun sammud maanteelt valla,
 vajun maha metsa alla
 raskelt nagu känd.

Eha soendab metsaharju,
 alaoksad õhtuvarju
 täis kui musta lund.
 Kuu on tõusnud mitu vaksa,
 ent mu roidumus ei jaksa
 kinni võtta und.

Sammal süngiks, hämar vaibaks,
 keha närbund nagu laibaks,
 liikmeid muljub raug.
 Kuid ei kustu kuusekuju,
 tähetäpp ja pilvesuju —
 valvel valla laug.

Kui siis vajub väsind vaade,
 paelub pilgu loimemaade
 soiste sume summ.
 Aga kes sääl laotas puhma? —
 Astub hämariku uhma
 valge naise lumm.

Ei või olla maine naine,
 keda habras udulaine
 kannab nagu sild.
 Nii võib hõljuda vaid haldja
 kerglev tantsusamlik tald ja
 nõtkete käte pild.

Mis mus magab, mis on virge? —

tunnen tulikuuma kirge,
 kurku ängub hing.
 Näki niudeid, sääri, rindu
 taotleb nagu imelindu
 pinev pilguling.
 Heljub, hiilib — tuleb, tuleb!
 hirm mu lauged umbe sulle,
 vargsi vaatan vaid:
 üsalt uduhilpe poetab —
 käed mu põlvedele toetab —
 alasti kui raid...
 Andumuse keevas kiivas
 näki suu mu õlga riivas,
 lööb kus soone tuik.
 Nüüd kui aadrinoaga suruks
 suudlus kuum säääl pulsi puruks —
 imeb verd kui puik.
 Kui ta tõuseb taanduvana,
 jään kui kärbi kõrit kana
 lohku röske maa;
 jaksan käele tõsta lõua,
 aga liikuda ei jõua,
 jalule ei saa.
 Sõrval salukünka kaldja
 näen ma verevarga haldja
 toetund tüvve puu.
 Vööni looritet ta varjust,
 rinnule ent ladvu harjust
 helgib selge kuu.
 Tõstab käe ja libamisi
 muljub kumerkõrgeid nisi —
 lüpsab verd ta rind!
 Tean: see ohtralt sõõrdub puna
 on mu kaelast kaanit luna —
 armu hingehind.
 Mõnuledes paitlev pihu
 võiab, hõõrub üle ihu
 mustjaid nõremeid.
 Läiklev veri ihul hüübub —
 tumedasse loori rüüdub
 valed haldjasneid.
 Kiilav kuuöö kaamest valust,

põikleb mööda metsasalust,
 loime luhta vaob.
 Säält vast kargu, kukerpalli
 hüpleb uttu sinihalli,
 kaugub, silmist kaob.
 Viimsest ponnistusest loidun,
 ränka raugemusse roidun —
 õhk on nagu ving.
 Und kas öö mu üle laotab,
 und või surma verre vaotab? —
 katkeb pilguping.
 Katkeb pilk ja une raskus
 uimab mind kui jatkuks askus —
 olen kurt ning tumm.
 Taevas jahtund viimseid valud,
 uttu mässund teed ning salad,
 loim ja luht ja lumm.
 Vältab vahetult mu uni
 koidukirka hommikuni,
 kunas virgun taas.
 Kuused päikse punalõõsas,
 roo-lind laulab loimepõõsas,
 udu on veel maas.
 Udus sinevlillat puna
 laiguti näen pillatuna —
 päikse palav jälg.
 See toob öise lumma meele,
 ent ei veel ma jaksa teele —
 ränk on verenälg...
 Astun samme vaaruvlõtvu,
 oksi toeks ja puhmalatvu
 kobavad mu käed.
 Ons see ilmsi päeva algus...
 haljas maa ja päiksevalgus,
 loim ja salad, mäed?...
 Virgund mets ja selge taevas
 mulle on kui tõvevaevas
 pettekujustund.
 Luhta, põõsaid, puid ja jõge —
 kõike näen kui vaataks sõge
 oma haiget und.

(1931) *Kauge ring*, 1935

NIITJAD

Udu luhamail lasuvat
värvis vast punang päikse,
kui ju kaarile asuvat
kolmeks niitjaid näikse.

Turjak taadirauk hakatab,
töö läheb hurja hoogu.

Luisk vaid vikatil lakatab,
pardiparv lendab roogu.

Rohtu märga ning mähkivat
vihistab vaari vikat —
taga kuuleb ju ähkivat
poega ja piigaplikat.

Vaar on viiskümmend aastat ju
niitnud neid salusõrvu;
siin on juuritud, laastatud —
suved kui kaared kõrvu...

Kumer aastate lademest,
õladki murdund alla,
mustast mehisea habemest
jäänud vaid harva halla,
aga lihastes riitavalt
jatkub veel jaksu jõuda —
olgu surnujuus niita tal,
lõõmaku päike põuda!

Ehaks mahedalt miilavaks
läänes kui taevas jahtund,
siis ju kitsaks ja kiiljakaks
niitmata maa on ahtund.

Kodu kaugel — nad õhtulist
küüni ees kivil söövad,
järv kui udu koob õhulist,
särjed kus sulpsu löövad.

Veel üks pakitsev pingutus —
taat toetab jalad seinä;
raskelt roiutav ringutus
heidab ta maha heina.

Väljas kuulukse huikuvat
poeg seda piigaplikat...
Vaar on väsiind — jääb suikuma.
Sarikal ripub vikat.

(1934) *Kauge ring*, 1935

PROHVET

Jälle ta turul longata kõigub —
vasak jalg lihast ja luust,
parem puusani puust —
ja kuulutust hõigub:

“Varsti, omnia ubiquae,
näete: järsku kui pikne
tuleb lunastus uus —
kuulgu, kel kõrvad on kuulda!”

Matab tuisune tuul ta
sõnu kahvatus suus.

“Taeva vaimus ja väes
varsti see tund on käes —
keset tormi ja tuulepöörise
kellad kõik kõlavad kooris
ja keegi ei tõmba nõorist...”

Tunglevas rahvavooris
raske tal hoida karku.

“Tänaseid suuri ja tarku
näete silmili maas
needmas enese süüdi...”

Prohvet peatub ja taas
keegi ulatab vaskse müüdi.

“Tõtt aiva kisatakse —
sõna ei kardagi püssipauku!
Silmade pistjad visatakse
lõukoerte auku!”

Juba kaugemalt kostab
kuulutuse rauevalt.

“Õigus võtab end üles ajada
vale ja surma saastast,
rahuriiki et rajada
tuhandaastast...”

Läbi tuisuse tuule
turg teda enam ei kuule.

1939 (1940) *Jälgede kiri*, 1972

286 | MART RAUD /1903–1980/

VARJULASED

Seisid kaks sihitut keset käimiste keerist —
rābalais raugad kerjuste lohutust leerist.

“Vaata, kus elude hulk, mis Issand on jagand!”

“Tühjaks ei jäta ta jälgesid kellegi tagant.”

“Kõigil on siht ja koduta pole neist keegi...”

“Küllap vist mitte, kui meilegi seadnud nad seegi.”

“Kehvad ja küllased... kuigi kõik ühtsama tõugu.”

“Nii kuidas kellelgi saamist — isu ja lõugu.”

“Vaata, mis tugevus, näe, mis rüht mehe sammus!”

“Meiegi näljast see kere nii raske ja rammus...”

“Nooruse silmade helk veel selge ja puhas...”

“Kustub see varsti aastate jahtuvas tuhas.”

“Otsivad õnne, ruttavad risti ja põiki...”

“Haudade mullased läved ootavad kõiki.”

Looming 1940, 3

OREST AUL

Oldi valmis rünnakuks. Kui külmas talvetaevas
vaevaltmärgatavaks oli selgund koidu kahvatus,
meie patareide kogutuletormis kaevas
saksa koopaid puruks iga mürsuparve plahvatus.

Millest mõtlevad neil hetkil esimesed liinid,
kinnitades tääki, sidudes granaate rihmale?

Millest mõtlevad, kui huilgavad granaadid, miinid,
raske tuletorm kui muutumas on verevihmale?

Millest keegi — omastest ja pillutatud perest,
vilgub mõtteid armsaist, kellest sõda sundis lahkuma.
Seersant Orest Aul kui aina nüüdki mõtleb merest,
meeles kodurand tal, tormide ja tuulte Tahkuna.

Läbi huilgava ja müriseva marutule
oleks nagu kohisenud kodumere võimas-tore laul,
laintemurru kutsuv kisendus, et — tule, tule,
oma koduranda vabastama ruttu, Orest Aul!

Rauges kahurite valmistus ja “rünnakule...
edasi!” kõik mehed kaevikutest üles hõigati.
Läbi purustatud saksa kaitseliini tule
joosti, roomati ja peagi okastraati lõigati.

287 | MART RAUD /1903–1980/

Siin, kus peale tungis seersant Orest Auli jagu,
 jõuti varsti kindlustatud küngastiku harjule.
 Peri orunõlvu jätkus röövikute pagu
 nende taganemist katva miinitule varjule.
 Surm veel siingi tabas mitmeid Auli automaadist,
 kuni miinid — otse pihta! — plahvatasid hangedes.
 Ning ta meeled kustusid kui purunenud paadist
 öise mere tormistesse voogudesse langedes...
 ... Aeg on jaanuaripakastest ju maisse jõudnud —
 kevad lõhnab pargis, särab vastu vaikselt tiigiveelt.
 Millest mõtlevad siin need, kes, võitlus verd ju nõudnud,
 siia kaugele on paranema toodud sõjateelt?
 Millest? Süda kisub valude ja vere võlgu
 endisest veel vihasema jõuga tasa tasuma,
 kisub kärsitult täis karastatud surmapõlgu
 võtma jälle relva, jälle rünnakule asuma.
 Orest Aul — ei vapper seersant tühjaks jooksnud verest,
 kui ta võitlusväljalt haavatuna pidi lahkuma —
 siingi endamisi mõtleb oma kodumerest,
 meeles kevadine, päiksepaisteline Tahkuna.
 Tema jaoks, ta teab, ei ole enam kohta rindel —
 puus on murtud, kargu toetamata astuda ei saa.
 Aga seltsimehi saates tunneb ta, kuis kindel
 on, et varsti vabaks raiutakse kogu kodumaa.
 Siis ta jälle lükkab oma paadi vete kanda...
 mõtleb mees ja silmad nagu soojeneksid naerule.
 Jalg ei kanna. Kepi najal tuleb minna randa.
 Aga käed on alles — terved mõlemale aerule.

*Sõjasõna, 1943***REIN TARVAS**

See sündis sel valusal suvel, kui juulis
 tuli Eestimaad sõtkuma sakslase kand,
 kui pärnade õitsmisest lõhnavais tuulis
 vajus suitsudest tumedaks taevarand,
 kui aitu ja keldreid ja majasid murti
 ning röövleid käis ringi kui näljaseid hurti,
 aga viljad kõik varistas niitmata nurm,
 kuna külades valitses hirm ja surm.

Kolm meest olid kaevamas Luulitme kingul —
 Rein Tarvas ja kaks veel külameest muud.
 Olid enam kui käed nende mõtted küll pingul,
 kuid sõnatult vaikisid habemes suud.
 Neid valvasid kolm automaatpüssi rauda,
 ja nad kaevasid võõraile koertele hauda,
 kes ripakil-röötsakil lamasid teel,
 maha löödud nüüdsama, et soojadki veel.
 Käis pauke ja võrinal valanguid kajas
 siin maanteel, kui koidik ju lõpetas öö,
 ja hommikul otsiti mitmes majas,
 kes teeksid aukude kaevamistö.
 Näe, mõtlesid mehed, oi häbiväärt orjust,
 et tuleb veel mattagi sakslase korjust!
 See teotab sind ennast. See rüvetab maad.
 Aga pead. Sest kui tõrgud, siis kuuli saad.
 Üha süvemalt maamulda kaldale viskus,
 ju pervega tasa jäi kaevaja õlg;
 aga labidavartel kui krampi kiskus
 peopesi see häbi- ja vihavõlg.
 Mehed vaatasid süngelt üksteise silma:
 kas tõesti need raiped me matame, ilma
 et teoga või sõnaga keegi meist
 saaks öelda, mis eestlane arvab neist?
 Rein Tarvas ju lapsena peergude süütel
 oli taatidelt kuulnud sest Luulitme mäest,
 et on muiste siin maetud üks saksa rüütel
 ja sadakond meest ta raudröövlite väest,
 kelle eestlased surunud siin sookääru taha
 ja piiranud sisse ning tapnud maha —
 löönud sakslasi nii kõige kurja eest,
 et pole neist pääsnud ei ühtki meest...
 Kui see tõesti on tõsi, eks needki siis nähku!
 Maad kaevates arutas Tarva Rein.
 Üha enam — ja ta viskas veel hästi kähku —
 teda huvitas augu põhi ja sein:
 kätt kärmeks ja mõtet tal kärsituks tegi,
 et liiv on nii sügaval mullaga segi...
 Ja ta mõtles: kui nõnda, eks öelgu siis maa,
 mis endal on öelda, aga ei saa.
 Ülal veltveebel käsi ju vehkis ja hõikas
 oma keeli, et jäetagu, aitab küll.

Aga Reinul veel labidas põhja lõikas,
 kuigi augul ju sügavust tubli süld.
 Ja ennae, kui oli just võtmas veel viimast,
 siis veereski midagi savikast liivast,
 mis polnud ei kivi, ei pehkinud puu,
 vaid sakslase koltunud kolbaluu.

Kaks sääreluud mullase hõlma all süles,
 aga kolba ta labida otsa löi;
 nii teibale toetudes ronis ta üles
 ja kondid, mis leidis, kõik kaasa tõi.
 Rein mõtles, et nüüd oma saatust nad nähku!
 Ja ta lükkas labida laibale näkku,
 et korjust kui suudelnuks kolba koon,
 ning ütles: Kuut morjen, mein liiber soon!

Ta lausus need sõnad küll muigel nii leebel,
 et tervitus õieti südamlük näis,
 aga sedamaid püstoli tõmbas veltveebel
 ja Reinule pauk otse rindu käis.

Ta korraks veel ringutas põndaku murus,
 käed sirutas välja ja kämbelaid surus,
 et rusikais värahtas värihein,
 kui suri hallpäine Tarva Rein.

Ta naabritel meeled kui kustusid vihast;
 üks tõstis, kuid teine sai kätte ta käe.
 Nad tundsid, kuis tõmbles neis iga lihas,
 ning silmis näis kustuvat suvine päev.
 — Ta Tarva küll tappis, kuid mõtet ei murra!
 — Ole tasa! Meie kohus on kallimalt surra.

Ja nad läksid siit vaikides, püstipäi.
 Rein Luuluitme murule maha jäi.

Õövaikusel rääk ainult räägahtas harva.
 Siis — mürises mootor... käis tasumislask.
 Tulid mehed, kes kätele tõstsid Tarva
 ja viisid ta ära. Langvõraga kask
 koduõue all kaste- ja väriheinas
 ta kalmu jäi valvama vaikselt leinas.
 ... Aga Luuluitmel — kõneles rahvasuu —
 said kokku üks saksa liha ja luu...

1943 (1944) *Uued sillad*, 1945

290 | MART RAUD /1903–1980/

PARTISAN TAMMEMETS

Juba nädalaid kostis, ei päevagi vahet,
 Rannapungerja, Raudi ja Roostoja poolt
 rasket, hookaupa raksuvat tulerahet —
 Meurasaarest ja lumiselt Murakasoolt.
 — Tina sakslase silma on kuldaväärt seeme,
 seda külides Eestile vabadust teeme...

ütles partisan Tammemets.

Nii murti ka siin okupantide kanda
 suurte võitude kevadel, märtsikuul —
 üle jää, üle Peipsi ja läänegi randa
 hakkas lõõtsuma võitluste tuline tuul.
 Meie mehimestest meestest üks julgem ja vapram
 saksa röövleist siin külasid tühjaks tapma
 oli partisan Tammemets.

Nüüd — lahinguist väsinud, lumme nad heitsid.

Oli vaikne ja pilves; aeg hommikust ööd.
 Juba kolmas neil nädal siin loode pool Peipsit
 teha rasket ja auväärset tasumistööd.

Ja nad pehmesse hange kui villasalve
 pea uinudes vajusid... Maantee pool valvel
 seisis partisan Tammemets.

Aga korraga, kuue ja seitsme vahel,
 kostis pimedast rudisev sammude ast.
 Ümberringi end rōngastas sakslaste ahel —
 ja valvuri püssist käis häirelask.
 Mehed asusid kaitsle. Kümnete vastu
 oma öövalve-varjendist võitlusse astus
 vapper partisan Tammemets.

Saksa valangud tuiskasid koredas hanges,
 nad lootsid — nüüd käes on see sangarlik salk.
 Aga näe — kes vaid tõusis, et tulla, see langes —
 jalad jooksult neil otsekui lõigati alt.

Kuid nähti — ei kõiki siin suudeta tappa,
 ning käsklust: Läbi murda ja tõmbuda rappa!
 kuulis partisan Tammemets.

Tema kohta, ta arvas, ei võinud see käia —
 nimelt siin tuli vastu pidada veel.
 Oma kaaslaste kaitseks ta kohale jäi ja
 aina piirajaid niitis nii põllul kui teel.
 Seltsimehed end rünnakuks koomale võttes

291 | MART RAUD /1903–1980/

üles tee poole vaadates laususid mõttes:

Jõudu, partisan Tammemets.

— Mehed, edasi!... Järsku ja julgelt nad tõusid.

Täägid välkusid, mürtsus granaate ning
ühe hooga nad soo äärde välja jõudsid —
oli murtud sakslaste piiramisring.

— Tule... tagane! tihnikust kostis veel hõiklust,
kui nähti, et üksinda hulljulget võitlust
jätkab partisan Tammemets.

Ta ikka veel üksinda kümnete vastu —
tuletuisk igast suunast ta pihta käis.

Nüüd... ta tõusis, paar vaaruvat sammu astus
ning langes... näe, põlvili lumme jäi...

Kas tõesti nii, haavatult, surmavalus,
saksa timukailt armu ja halastust palus
eesti partisan Tammemets?...

Nad jooksid ju haavatut haarama vangi,
kellel padrunid otsas, läbi lastud jalg.

Aga veel üks granaat, mis võiks lõhkuda tanki,
oli varjul tal verise hõlma all...

Ja kui sakslaste salk küüned õlga tal surus,
siis — kargatas plahvatus, kiskus nad puruks.

Hukkus partisan Tammemets.

Kauged metsad veel kohinal kajasid vastu
sellest sõnast, mis lausus see hukkuv mees,
sellest sõnast, mis on eestlaste õige vastus
saksa röövleile kõikide aegade eest:
mingi vägivald siin meie õigust ei murra,
seda kaitstes me suudame võita — või surra
nagu partisan Tammemets.

1943 (1944) *Uued sillad*, 1945

BALLAAD SINIREBASEST

I

Oli endine aeg — aeg jõukaile jõukas,
nende tahtmist mööda võim tõmbas ja tõukas.
Ebameeldivust vahel kui mureks ongi —
õrn lehvikutuul — torm ei tungi salongi.
Nagu seegi kord — pisarad ehteks ta võlule,

292 | MART RAUD /1903–1980/

käsi ringutab daam oma isanda ees:

“Sinirebase pean mina saama õlule —
maksa kinni, kui tahad olla mu mees!”

Härra kirjutas tšekile üks tuhat krooni
ning tarvitas seks puhuks tavalist tooni:

“Sa põhja mu viid... viid põhja...”

II

Mustas siidis ja sinirebases

rannakohviku korvtoolis lebades

ta mehelt sai kirja, mis löikas kui noaga:

“Vabrik läks... meil on raskusi sõiduloaga...”

Kokku surudes hambad ta pisarad võitis,

tellis auto ja sedamaid koju sõitis.

Seal ägas ta mees: “Nüüd on küsimus rahast —

kui palju võiks saada su rebasenahast?”

Daam kahvatas. Küüntega haarates boast

ta nuttes ning karjudes põgenes toast:

“Sa põhja mu viid... viid põhja...”

III

Õõ varjutas merd, merd musta kui tinti.

Haakristiga ristleja veeretab vinti.

Need tiirud ka kapteni kallikest kandsid —

eile õhtul veel Tallinn, kuid homme Danzig...

Aga ei, aga ei... Mis see kostab sealt ööst?

Kostab lennukimürin... pikeerimissööst...

Siis prahvatus! Laev nagu pilbas pooleks...

ja elu, oh eluke... Issanda hooleks!

Keset sügisöist merd, merd musta kui tõrva,

sinirebane sosistab daamile kõrva:

“Sa põhja mu viid... viid põhja...”

Kaks astjat, 1946

Jälgede kiri, 1972

MÄGEDE BALLAAD

Päeva esimese poole päikses
virvendasid mäed, ja kerge laine
Mustal merel sätendavalt läikles.

Üksi mägedesse läks üks naine.
Läks end avarusest joobnuks jooma,
kuulma tuule sosistuste kaja
ja üht laulu ülalt alla tooma.

Mäkke tõusja oli luuletaja.
Kõrgel rinnakul ta maha heitis,
värsimärkmik näpu vahel valmis;
käsivartega siis silmad peitis.

Nii ta ootas imet oma salmis.
Igaviku igavene teema,
olemise püha põhialus
küttis verd ja ajas hinge keema.

Süda viskles loomistungi valus.
Ainult selleks sõitiski ta siia,
et — kui õige vaim vaid peale satuks —
Tõde tabada ja trükki viia.

Võita kuulsus. Saada surematuks.
Suures kodulinnas — signin-sagin.
Hoovis laste kisa, pallimatsud.
Õhtul pargis — pill ja naerulagin.

Asjata seal luuletada katsud.
Aga siin — vaid ise, enesega.
Miski midagi su eest ei peida.
Ükski hääl su unistust ei sega.

Siin võib liivast langend tähti leida.
Siin on üksinduse püha paik, kus
õnn on tunda oma hingetuski,
ümberringi ainult vaikus, vaikus...

Siin on Tõde ligemal kui kuski.
Nüüd või ialgi! Oo, mäed ja meri...
Suled laud ja vaatad vastu valgust —
näed, kuis punetab su oma veri...

Kas ei tundu selles juba algust?

*

Järjest ärevama õhinaga
pliats liigub. Rida liitub reale.
Luuletaja ajab Tõde taga,

Märgib. Loeb. Ja tõmbab kriipsu
peale.

Kannatust! Ei saa nii ühe hooga.
Otsid kulda, sügavamalt kaeva.
Nõndasamuti on luulelooga.

Ihkad kuulsust, ära pelga vaeva.
Või ehk pole siingi küllalt tõhus
vaikuse ja üksinduse ase?

Ehk on siingi võõraid häáli õhus,
mis su mõtteil selguda ei lase?

Mis see on seal mägestiku harjul?
Nagu terase ja kivi kõlin...

Kas ei olegi see kalju varjul
kuristikku jooksva lätte kulin?

Mis see oli? Väike valkjas sagar
tõusis taevasse ja otsekohe
käis üks kohin kauge harja taga...

Kas ei olnudki see pilve ohe?
“Ära kahtle!” Karjatus ta suule
tuli äkitselt kui välgu sähvam.
Absoluutne Tõde... Puhas Luule...

Muu ei ole kuuldav ega nähtav.
Kriipsutagu taevast lennutiirud,
jooksku merel kaatri järel vahu
valged viirud...

Mägedes on igaviku rahu.

*

Kõrgelt ristleb jalgteerada alla.
Ema tütreaga sealt teel on linna.
“Ära sisalikke ära talla!”

Aega on, et rahulikult minna.
Tüdruk teab: kui hästi tasa astud,
räägid vaikselt, kikivarvul lähed,
siis sel teel võib jänes tulla vastu,
linnulaul on ümberringi lähem.

Hea, et neil on tarvis süüa viia
sinna üles igaks lõunaajaks.
Milleks muidu tuleksid nad siia,
kui seal kõrgel isa teed ei rajaks?...

Vaikne. Kedagi ei ole teisi.

Nii neil palju kordi tulnud-mindud.
Aga miskit uut näeb igal reisil —

294 | MART RAUD /1903–1980/

olguigi vaid liblikat või lindu.

Emast eemal tüdruk ringi lippab
sinna-tänna läbi puhmarädi.

Järsku kohkub... süda kurku kippab...

Põõsa all on maas üks haige tädi.

Soigudes, vist juba surma kartes,
lamab silmili siin vastu maad ta,
lõdvad liigutused käsivartes.

“Appi! Ruttu! Ema, tule vaata...”

Aga polnudki siin abi vaja.

“Kao mu silmist, neetud rahuröövell!”
viskab jalule end luuletaja.

Rabab kaika, vaata et ei löö veel...

Kuid ei siiski lõõnud kohkund last ta,
karjus ainult — vihane ja äge.

“Hingetapjad! Elada ei lasta...”

Kurje sõnu jooksis mööda mäge.

Märjad silmad ema põllesilul,
laps ei saanud pahandusest aimu.

Värisedes vaid ta vargsi piilus
naist, kes otsib igaviku vaimu...

*

Hoides emast kinni kahe käega,
tüdruk enam lindugi ei kuule.

Enam lille ega taevast näe ta.

Pakku kohkus kõik ta rõõm ja luule.

Ema vaikib. Pole säärast nähtud!

Näe, kui läheb... Kes küll olla võis ta?

Jookseb kõrgemale — kähku, kähku...

Mis tast mõelda? Midagi ei mõista...

Kirev on ta. Värvirohkest ere —

sinist, punast üll ja kätel ripub,

nagu oleks tormid üle mere

heitnud märke mingi võõra lipu...

Lapski vaatab. Silmist nad ei lase,

kuidas põgeneb see tige veidrus.

Nüüd ta peatub. Vastne rahuase

leidub nõlvaserval põõsa peidus.

Aga samas —

vaikiv mägi vappub.

Löövad üles tuhkjad tolmusambad.

Pörr ja prauhh! Maa ragiseb ja rappub.

295 | MART RAUD /1903–1980/

Külge keeravad seal kaljukambad.
Veelgi. Jälle. Jälle. Järjestikku...
Tuntud mürin. Tuttav kõu ja kaja.
Jõudu, mehed!
Üles mägestikku
avarat ja sirget teed on vaja!
Kirju naine tõuseb... Kostab kisa...
Põrr ja prauhh! käib plahvatuste pööris.
Väike tüdruk naerab...
Tema isa
on seal suurel maanteetööl minööriks...

(1960) *Laulud ei lõpe*, 1961

LAULIKULUGU

Ükskord üks asisem inimene küsinud vanalt aulikult laulikult:
— Kas sulle su laulude laulmise eest ka ikka antakse midagi?
Ja tema ütelnud kohe ära, vastanud naeratustki näkku laskmata:
— Kui laulda nii et hing välja, siis sedakest ikka saab, et elu sees seisab.
Aga mine võta sa nüüd kinni, kust just temasugusel käib see püha
ja puutumatu piir elu ja hinge vahel.
Olgu otsimata. Kes teab, kas seda ongi.

Ärateeline, 1978

HEITI TALVIK

KARIDEL

Kord kui randu raputasid rängad sügisrajud,
leinaviisi vilistasid kõhnad nõmmepajud,
kord kui vesi karidel kui mustas katlas kees,
nägin uitvaid Koolu karju kauge hämu sees.

Nii need laulsid Koolu karjad üle tühja ranna:

...”Tuulukene tuhisev, meid kaugele siit kannal!

Vihise veel, vihmakene, üle ranna roo,
taeva tinaraskest rüpest unustust meil’ too!

Meriheintes rabelevad meie käed ja jalad,
meie surnud sisikonnis kudelevad kalad,
meie veri paadunud on punerdavaks paeks...

Kes küll Koolu rauad rabaks, Koolu vaevad vaeks!

Päikest välkusid need rannad, kerkides kord merest,
karid kauged kajasid siis kajakate perest.

Igal aastal sinivoodest leiti vastne saar,
veel ent lehvis Looja vaim kui ere vikerkaar.

Õöd siis läbi loitsid rannul rusked rõõmutuled,
päevil purjed pilve piiril hõljusid kui suled.

Pöllul prisket vedas vagu kirju künnihärg,
rikkalikult rukist jootis jahe kastemärg.

Kord ent kodukaridele sõudsid vöörad laevad.

Öösel pikse põrutusel vabisesid taevad.

Enne koitu kaldapael ju raksus raudne kand,
lõunaks aga tulemeres voogas terve rand.

Asjata nad ahelaisse püüdsid meie mehi:
peagi kaarnad mustas parves katsid nende kehi.
Tuld siis vaenutunglast haaras pime palvehiis,

297 | HEITI TALVIK /1904–1947/

taplus viimsed mehepojad karidele viis.

Veripilvil sõda sõudis, leegid loitsid merest,
kodikarid aurasid siis kuumast inimverest.

Ja kui tulle tuhisenu viimne hiiepuu,
kahmas viimsed vikerlased mere mustav suu.

Nüüd me undame veel udus üle tühja ranna,
igatsused igused meil hingamist ei anna.

Vihmakene vihinal käib üle ranna roo,
miski aga lunastust me hingedel' ei too..."

Tänapäevgi laintemurrus mustab üksik kari,
millel ripub needmine kui pikse pime vari.

Vingeil, süngeil sügisööl, kui vihm sööb läbi luust,
undavad sääl Koolu karjad sajast mustast suust.

(1926) *Palavik*, 1934

LAIP RANNAL

Sõelub kärkseid risti-põiki

pilliroos kui musta pihu.

Magusalt neid kutsub kõiki

kalda kõntsas lammuv ihu.

Roheline, vettind, ilge, —

nii tõi vool ta neeme tippu.

Katkise ta kuue külge

vähke kobaras jäänd rippu.

Laineis laostund huultenelgid

jätanud hambad õudselt irvi.

Põrkuvad neist päiksehelgid

nagu kari kuldseid hirvi.

Määndus, muhestav ta rindu,

töötab uimastavat saaki.

Rõve kaarnarauk täis indu

kaevub sinna kui kloaaki.

Palja päälae tõmmust siidist

välgub riba valget konti.

Silmad paisuvad orbiidist,

nagu näeks nad kõrkjas tonti...

*

Aga tondil puudub iha

maitsta haisvat ussisööki.

298 | HEITI TALVIK /1904–1947/

Ainult noor ja priske liha
 kõlbaks talle põrgukööki.
 Selleta siis juba parem
 säästa tuhkjaid surmasirpe,
 uita kõrkjais nagu varem,
 püüdes liblikaid ja kirpe.

(1930) *Palavik*, 1934**BLASFEEMILINE BALLAAD**

Pastiche à la Villon
 Nikolai Triigile pühendet

Oo võllas, hüppetorn siit Hädaorust,
 su kitsas redel viipab otse taeva!
 Et kiita kõigile sind pillitorust,
 mu kurnat kops ei pelga ühtki vaeva.
 Puupakust porsunust sind voolind höövel,
 paraadiks võikaks valmistand sind peitel,
 Nüüd uniselt su konksus ripub röövel
 või metsakratt, kel karukriimud reitel.

Nii mõni suur, kel krahvlik vapp on tõllas,
 kes uhkelt möödud juubeldavast jõugust,
 kaet raipetotkaist, kõduneb nüüd võllas,
 kui viimne sant, kes tabat viljarõugust.
 Või vagabund, kel kuskil polnud kodu,
 murdvaras tumm, kes uksi läbi saagis,
 röövmõrtsukate karm ja sünge rodu —
 kõik vendadena kohtunud on kaagis.

Õöhulkur, pettur, viinavõtja vinge,
 morn mustlane, kes mõrvaks murdis teiba,
 kõhn kaubajuut, kes kulla eest müüs hinge,
 või näljarott, kes näppas tüki leiba, —
 kõik antvärgid, kes loobund mestripõllest,
 kel hoorad ulaelu õpetanud,
 kõik pilkajadki, joobund hüvast õllest,
 on oma päevad võllas lõpetanud.

S a d e:

Kui taevainglid kutsuvad neid õhust,
 neil äkki tõrkuv urin kostab kõhust.
 Ah, enne saabumist Jeruusalemma

299 | HEITI TALVIK /1904–1947/

neil tuleb kesta piinlikem dilemma,
 sest kuna kõrisid neil nõõrib ling,
 peab tagakaudu lahkuma neist hing.

(1930) *Palavik*, 1934**DON RAMON**

Torm kui puudelatvu murrab vastu katust,
 vennad roimarid, siis peame meie matust.
 Don Ramoni mäletame, juhti julma,
 tema matust pühitseme koos kui pulma.

Don Ramon, ta kõnges kõrgel võllas,
 säält ta tõime mustas pidutõllas.

Piksevalgel matsime ta maha
 kivimurdu, linnamüüri taha.

Don Ramon, kui elas, too vast oli mees!
 Sulaväävlina ta veri soontes kees.

Tema vihakrambes väänlev näomask
 aina rohetas kui roostest puret vask.

Tema ninakühm kui surnud juudi küür,
 tema rind kui range linnamüür,
 linnamüür, mis püstitet on paest.

Kui kord kärkis, lupja kukkus laest.

Jah, sel mehel püsti kurat oli sees,
 ei ta kohkunud ka kõrge kohtu ees.

Kirves käes, ta maanteel luuras saaki,
 kuigi mõte juba kompas kaaki.

Kui tal' timuk nõõri viskas kaela,
 kraaksus ta veel, takerdudes paela:
 "Vennad, hüvasti! Ma kärvamast ei tõrgu.

Põmmdi veel üks peer — ja vihti alla põrgu!"

Vaevalt ütles, kinni kukkus ling,
 tõmmust kerest välja lendas hing.

Võimsalt saluteeris talle kõu,
 lahti põrus põrgu leekiv õu.

Sinu matust koos me peame nüüd kui pulma,
 kordap meilgi jagada su saatust julma.
 Sinu laiba tõime mustas pidutõllas.
 Don Ramon, ka meie lõpp on võllas.

Palavik, 1934

VILLEM RIDALA

ROMANS

Õo oli pikka ja pimed,
Taevas laia ja lageda,
Ei olnud kuuda, kulda sõõri,
Eha veerta ei verevad.

Sõitis teeda saabassääri,
Karguteli kannusjalga,
Sõitis teeda sillalista,
Laseteli laolista,
Ratsuti radada piki.

Ees oli jõgi sügava,
Vesi voolas ja vireda,
Pajud paksud ja salavad.
Jõgi jooksis alta juurte,
Voolas alt pajuse perve,
Kohina pajus kohisi,
Sulin puhmaste seassa.

Neitsikene, noorekene,
Kapetjalga kirjaline,
Istus jõel vesikivila,
Jõe käärus kangitseli,
Keniti kenada tukka.

Saabassääri, mees saleda,
Kannusjalg kübaraline,
Võinud ei näha neiukesta,
Kavatseda kaokesta,
Jõe veeres viibivada,

Käärussa kenitavada.

Ligi karguti hobuse,
Rututeli ruunakese,
Maamusta muisuteli.
Üles ta kergiti kübara,
Kübar kullal kööriteldud:

“Tere, neiu, terve, noori,
Kapetjalga kirjaline,
Tuvike, heleda tukka!
Kas oled sa minu tibune,
Minu meelimarjukene?”

Kabu kokkus, ehmateli,
Hius heleda heidiskeli,
Punetid punased palged.
Lausus neitsit, kirju pihta,
Hõbesõlgi nii sõneli:

“Saabassääri, sa saleda,
Kannusjalg kübaraline,
Ei ole ma sinu tibune,
Sinu meelimarjukene!”

Sõnus meesi saabassääri,
Kannusjalga kaatsateli:
“Neitsikene, noorekene,
Tuvikene, kaunis tukka,
Ole sa minu tibune,
Ole mu meelimarjukene,
Luba enda sa minule!”

Lausus neitsit, nii sõneli:

“Ehk lubaksid mõõga vöölt,
 Kaksi kannusta jalasta,
 Alta ratsu rataskaela,
 Ei ole ma sinu tibune,
 Sinu meelimarjukene:
 Ma olen ema tibuke,
 Meelimarja memmekese!
 Neiul on viisi veljekesta,
 Küla venda kuendaksi,
 Kõigil on ratsud raududessa,
 Hallid hiirud helme'issa
 Valjastes tuliverevad.
 Veljekesed viisi kuusi,
 Need minu sõjasta saavad,
 Mõõgulla tuliterilla,
 Vestullasa vaskipäilla,
 Mürgiraual raudasella.
 Kirvesvars sinu tibune,
 Kuuas su meelimarjukene!”
 Vereval oli mõõka vööla,
 Kaksi kannusta jalassa.
 Ligi liiguti hobuse,
 Rataskaela ratsuteli,
 Hüppas seljasta robuse,
 Laugi ratsu laudijalta.
 Sibasi süleje neitsi,
 Tõstis laugi laudijale,
 Sadulaie seisuteli.
 Kannusjalgada kõristi,
 Tulisti tulista ratsut:
 “Sõida, ratsu, lenna, lauki,
 Nelista hüva hobune!”
 Karahuti kaerasööjad
 Tulisti tulista täkku,
 Tuld löije tulise turja,
 Vālgati vereva lakka,
 Sādemida sārtsuteli.
 Karguteli kaugeelle
 Alla taeva, tähtiösse,
 Keskele sūdasūgista.

Tiules ja tormis. Kogu laulusid ja ballaada, 1927

KURATI KIVID

Lugu sündis Läänemaalla,
 Mere veerilla, vesilla,
 Rahnutsilla rannamailla.
 Mehed väljalla õsused,
 Naised lõikasid lagella,
 Põimisivad põllullasa.
 Palav on suvine päeva,
 Leilitsem suvine lõuna,
 Keskipäeva kõige kuumem.
 Tuuleke merelta tutjus,
 Tuule lehku lehviteli.
 Kõik tegid tööda tõemeeli,
 Väänasid vagusi vihku,
 Vaidi napruda valasid,
 Asutasid hakkijalgu.
 Äkki mees tuli merelta,
 Vāgimeesi metsa poolta,
 Hiidu suuri hiie poolta,
 Koljati küla kohalta.
 Siis jäi servi seisamaie,
 Vāljalle valatamaie,
 Põllu āre peatamaie,
 Vahtisi valuval pilgul,
 Silmitsi tulsil silmil,
 Hiiu vaatella valati.
 Sõnusi sõnalla sella,
 Lausus sella lause'ella,
 Hūūdis hāālella kōvalla:
 “Te olete tööst tūdinud,
 Lōiku vaevasta vāsinud,
 Jōutumad õsumisesta.
 Minge kōrtsi, mehikesed,
 Kabaka, ka'od kenitud,
 Kōrtsije ōluta jooma,
 Saksataari sōōmamaie,
 Mōruvetta maitsemaie!
 Ma teen tööne valmi'iksi
 Pōimin kõik kivised põllud,
 Ōsun raunade alused,
 Vāānan vilja viisikuie,

302 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Kohendan kuhelikuie,
 Hakkijalguje asutan.”
 Mehed kokkusid kõneta,
 Ehmatasid ennustusta,
 Sõnuda sinatse Hiiu.
 Oli vaari välja päällä,
 Halliparda põllullasa,
 Kulupää kubude seassa.
 See sai Hiidu mõõtamaie,
 Silmalla seletamaie,
 Võõrasta valatamaie.
 Siis sõnusi võõra'alle,
 Julge'este juttelije:
 “Sa oled suuri ja vägeva,
 Oled turvas ja tugeva,
 Kõikidesta kange' embi,
 Sa ei või ometi mitte,
 Sa ei kehta kummatagi
 Teha tööd tuhande võrra,
 Saja võrra väanda vihku,
 Viie kümmene kohalta!”
 “Tohoh, mees, mida kõneled,
 Mida sõnud sa ometi.”
 Naeris meesi mõrkisilma,
 Pilvetõukaja tõrиси,
 Kihisteli koeralõuga.
 “Ma teen töö tuhandelise,
 Saan aegu sajandelise,
 Valatage vaide siia!
 Ma tahan ehita silla,
 Silla siita Saaremaalle,
 Põiki Väinuda vedada,
 Luua laenete la'elle,
 Tahan ta ehita üksi,
 Oma väkke valmistada,
 Ihuüksines ülenda.”
 Hiiu, hiidine, koleda,
 Rabasi süleje rahnud,
 Kahmasi kivid kõledad,
 Kivid kõige kõrge' emad.
 Siis ta kukkus keeritama,
 Hakkas hõõritelemaie,

Varus vingutelemaie.
 Lasi rahnud lendamaie,
 Kivid kõik kihutamaie,
 Raudkivid rabas sülesta,
 Lõhud laiad kainalusta,
 Kamalusta kalluteli.
 Kivid lendsivad, kihutid,
 Kandusivad kauguseie,
 Silma kandamatumaie,
 Sadasid mereje sööstes,
 Vedeje, virutes vahtu,
 Põhja, kopruuda kohistes.
 Vesi sambana vihisi,
 Tuulispääna tuiskajeli,
 Põrisivad paed merised,
 Kohisid merised kolgad,
 Mere hauad huilgajelid
 Hiiu heituda igista,
 Võika võõra viskamista,
 Sööstu Koljati kõleda.
 Silda tõusis vee sisesta,
 Lauter lainete kohalta,
 Kohe kõrgut küüniteli;
 Kivid kummina kumetid,
 Hiiu sildana heletid.
 Nüüd nägivad naised, neiud,
 Märkasid mehed mõnedki,
 Et oli Kurja kulgemassa,
 Vana Halba veeremassa,
 Too Tühi tõhutamassa.
 Kõiki kargusid kohalta,
 Heitusivad hingestasa,
 Keeletuksi kokkusivad.
 Vana vaar sõnelemaie:
 “Ei ole tarvis Kurja tööda,
 Ei abida Halvakese,
 Vaja ei tugeida Tühja!
 Ihkame higis õsuda,
 Palge eessa põimiskella,
 Lõigata lehussa lõuna,
 Ennekui konuta kõrtsis,
 Jorutada joogipaigas,

303 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Kabakassa kaarutada.
 Ärgu saagu Äiu vilja
 Põllu päälle kasvamaie,
 Põrgu seeme sirgumaie,
 Hiiu hüüs ülenemaie,
 Selle väljalle sõrelle,
 Puhta'alle põllumaalle!
 Astugu Jumal abiksi,
 Püha Vaim, Püha Pojuke,
 Püha Risti Päästajani!"

Kuri kukkus naeramaie
 Musta kulm kihistamaie,
 Ilge Hiiu ilkumaie,
 Et kõmasi taeva kummi,
 Rõkkasivad Hiiu rannad,
 Vesi väinussa vöbisi.

Saije silda kõikumaie,
 Kõrge kumm kolisemaie,
 Silla postid painumaie,
 Talad kõiki taitumaie,
 Silda sööstis vee siseje,
 Sadas lainete segaje,
 Vaibusi mere võrengu,
 Kust oli kerkinud kumama,
 Seljalle sinetamaie,
 Helkima eha punassa.

Kuri süttis, Õela suitus,
 Vihastas Igivägine,
 Sai ilgeksi Põrgu Hiisi.
 Jalad kinniti kiville,
 Lõije kaljulle kahelle,
 Igirahnulle rabasi.

Siis ta kukkus kerkimaie,
 Ületult ülenemaie,
 Tohutult tõusemaie,
 Suurutasa sirgumaie.
 Tä üleni pilvedeni,
 Sirgus taeva samba'aksi,
 Paisus pilve pildereksi,
 Postiksi põlise kummi,
 Ilma kõigetse imeksi.
 Käessa rahnu keeriteli,

Hiiu kalju hõõriteli,
 Määratumad mängiteli.
 Ta tahtis paranda silla,
 Ehitada endiseksi,
 Varemasta valmimaksi.

Lasi kalju lendamaie,
 Kivi rahnu kiljumaie,
 Määratu mühisemaie.
 Kivi kukkusi vedeje,
 Langes lainete segaje,
 Sadas kobru keske'elle,
 Vesivahtude vahelle.

Vesi lõije loetamaie,
 Tõusuveed virajamaie,
 Mereveed vihisemaie,
 Vesi loetas rannad, lõped,
 Loetasi karid kaledad,
 Lajud, saared loputeli,
 Uhtusi uhades kaldad,
 Siis partsus Pahalle näkku,
 Hüppasi ninalle Õela,
 Lõije Kurja kulmu päälle.

Hiiu röökis ilge'este,
 Mõirgasi mere mühaje,
 Kiljatas kohaje laene.
 Siis kadus kivilta äkki,
 Hävis kaljulta kahelta,
 Häabus ranna rahnudelta,
 Vajus väina välke'eie.

Veel on jälg järel kivissa,
 Jala asted kalju seessa,
 Asemed rabedas rahnus.

Sinine kari. Kogu ballaada ja legenda, 1930

SININE KARI

Korra mehed, mustad kulmud,
 Kaabukandajad kavalad,
 Talupojad taiulised
 Märkasid, merelta tulles,

304 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Kavatsid, kalalta käies,
 Mere urki uuridessa,
 Rohu söödud alta ranna,
 Heina heinamaalt järatud,
 Tudre tallatud mujalta.
 Rannamehed, mustad kuued,
 Hahkavammused vanemad,
 Mehed noored ja nobedad,
 Läksid õhtu luuramaie,
 Viduses varitsemaie,
 Üllatama keskiöolla.
 Piiludes padu pajussa,
 Ranna puhmissa, roossa,
 Nägid nad sinised lehmad,
 Merekarvatsed kavatsid,
 Silmasid savuhelised
 Maalle tõusevad meresta,
 Lainetesta lonkivada,
 Vee sisesta vantsivada.
 Karjane järella jooksis,
 Käis pärassa paimendaja,
 Lehmiline lappe'ella.
 Ajas õhvad õitse'elle,
 Lehmad rannalle läheti,
 Rohumaalle rammusalle,
 Heinalle heletavalle.
 Lehmad laudialt ilusad,
 Kaunikesed karvaltasa,
 Toredad tuhariltasa.
 Mehed varjasta valatid,
 Pilgutelid peidustasa,
 Redustasa rõõmustelid,
 Vallatud ilusta lehmi,
 Kasvusta merise karja,
 Vesiõhvade vilusta.
 Ligije lümisid mehed,
 Hiilisivad hallikuued,
 Lakupäised langesivad.
 Kari läksi kargamaie,
 Üle jala jooksemaie,
 Kadus varsi voogudeie,
 Pea ladusi lainetesse,
 Suitseva mere sineje,

Karjus kammelik järella,
 Paimendajagi pärassa,
 Lehmiline, kepp kä'essa.
 Üks jäi meestelle kädeje
 Sinikarjasta sõresta,
 Voo õisiõhvadesta,
 Lõiga kaelas kauni'issa,
 Põluis pahembi jalga,
 Kammitsassa kaksi reita.
 Lehma hakkas amnumaie,
 Kohe merda möögimaie,
 Haleste halisemaie.
 Meri mürkis, laine läikis,
 Kallas tudrene kajasi,
 Ranna ääredki ägasid.
 Kerkisi meresta karjus,
 Paimendaja laine päista,
 Vee vahusta naine noori.
 Tuli lehmada lunima,
 Õhvakesta ostamaie,
 Mullikada maarumaie,
 Ve'ista vabastamaie.
 Mehed mukid, mustad kulmud,
 Ei laskenud lehmakesta,
 Ei andanud ammujada,
 Mere veista möögijada,
 Ajasid külaje õhva,
 Kallutelid kaarte alla,
 Panid lautaje lebama.
 Lehm jäi lehmade segaje,
 Õhva õhvakeste hulka,
 Küla karja keske'elle.
 Ta haris arulla käima,
 Vilusi vesilla jooma,
 Rannamailla roitamaie.
 Robisteli rohtu süüa,
 Pureskella puigu juurta,
 Hammustella ranna heina.
 Oli vakka ilmal vaiksel,
 Tuuletumalla tasane,
 Vagane vagusal ilmal.
 Kui tuhisi väina tuuli,
 Ulgutuuuleke humisi,

Merihoogu hoogajeli,
Tundis ta merise hõngu,
Laine halja haigatuse,
Haisu vee heinakeste;
Tõstis päada tudre seesta,
Koonukese kergiteli
Kohe merd mühisevada,
Mere kohkavad kohada,
Mere vahtu valge'eda,
Nuusutas ninalla haisu,
Vesihõngu haistelijje,
Tuulta sõelus sõõremilla.

Siis ta saije möögimaie,
Innassa inisemaie,
Aine'este ammumaie.
Ta mõlisti, möörgajeli,
Röökis, et kajasi randa,
Kivid veessa vastajelid,
Vastu huilgas Hiiu saari,
Muhu kalda'ad kajasid.

Süda kutsus merre minna,
Igatsi kodukohalle,
Kodu randuda kahetsi,
Mere haljasta aruda,
Rohelisi rohtumaida,
Hõrnukesi heinasida.

Katsus korra jo karata,
Põgeneda väina poole,
Taanduda tagasi merre,
Ta saadi kohalta kätte,
Toodi rannasta tagasi,
Kallutatije külaje.

Kui oli kandanud vasika,
Poeginud poja sinise,
Saanud enda sarnalise,
Kasvultasa kaunikese,
Karvalta kumedakese,
Näitas kahjud kahjatsenud,
Jättanud igatsemise,
Heitanud jo hõllanduse;
Leppis lehmade segaje,
Küla karja keske'elle,
Vasikaliste vahelle.

Rikkassa merekülassa
Paisusije piima andi,
Kasvis rõõsa koore andi,
Võiu andi viie võrra.

Korra keskella suveda,
Heledada heinaaega,
Palavada põuaaega,
Kiilikarguda kadalad,
Lehmad rannalla lebasid,
Mere ääressa mäletsid,
Ruske silm rohusta raage,
Roidunud hüvasta roasta,
Rannaroosta rammusasta.

Vesi vaastas valge'ena,
Hõbe karvassa kajasi,
Kulla helgissa heleti,
Kauged rannad kangastelid,
Sinetid suvised metsad,
Õhulised õnnesaared,
Põua pilved purjetelid
Kui need illed itikesed,
Taga ranna tallekarjad,
Hulka möögijid murulla.
Pilv valeti, teine õhkus,
Kolmas kullassa kumeti,
Vesipiirella puneti,
Hõbejeli õhtu poolla.
Tuuli tutjus taeva'assa,
Kõrgusesse kõnniskeli,
Puhkas pilve parda'alla,
Siniõhkude seassa.
Virus vaid vahesta tõusi,
Aeg ajalta hoogajeli,
Puhanguksi puhkejeli.

Siis suges vesije karja,
Siniveised vaike'eie,
Merelehmad leete'elle,
Karjatütterik tagana,
Vesipiigake pärassa,
Käessa virbi, vitsakene,
Vahalatv valedakene.

Sinilehmad sinkumaie,
Mereõhavad möögimaie,

Aine'este ammumaie.
Merelehma maalta kostis,
Sinisarv inisi vasta,
Vastasi sinivasikas.

Nad pistsid punuma merre.
Lasid varsi jooksupjalga,
Kiilikarguda kihutid,
Küla karja kõik järella,
Kookusarved kinderella,
Õhavad jõude jooksemassa,
Vasikad valamas järge.

Sinikarja läks süvaje,
Merelehmad laine'eie
Vesije viretavije,
Viis seltsis sinise lehma,
Viis ühes sinivasika,
Küla karja, kargutessa,
Muud mullikad, möirgadesa,
Õhavad kõik, õletadesa.

Meri löi mühisemaie,
Mere veed vihisemaie,
Laine'ed lahisemaie,
Minnessa merise karja,
Sinilehma sööstadesa,
Vasikate viirgadesa
Mere suurije süvije,
Mere haljaje aruje,
Karjamaalle mürkivalle,
Kus asub sugu sumune,
Uinub und udune rahvas,
Vee-immed iluda peavad,
Löövad laulu lainelapsed.

Sinine kari. Kogu ballaada ja legenda, 1930

PUNAHÜLJES

Külm oli väinad kaanetanud,
Sulgenud sinised salmed,
Mered jäälla matutanud.
Ranna mees regeda säadis,
Kelkuda kohendi korda,

Asuteli andurida
Mere jäälle minnaksesa,
Seljalle sinelisellega,
Ajujäälle aelevalle.
Sääl halavad hallikesed,
Viigerid vilistelevad,
Hülged hülpiivad sulassa.

Elas Hiius hülgekütti,
Nimi Kasper, Kärdelassa.
See läks hallide ajuje,
Merekoerade kisaje,
Viigerite vaadupaika,
Käessa piiki, pikkaküüsi,
Oda aiva okkaline,
Teras tuur, tera vaheda.
Köis oli kinnitud odaje,
Tuuraje virukas veetud,
Nööri pikka piigi külge,
Ots kä'essa hülgeküti,
Virukas vasakus käessa,
Keha ümber kinnitatud.

Kasper, kuulus hülgekütti,
Lükkas kelkuda lumella,
Ajajäälla andurjalga,
Raudjalaksista regeda.
Jää oli kiilas, kilgendeli,
Läikis kui heleda lauda,
Hiilgas kui hõbeda peegel
Vastu päevada punasta,
Päikese tina terida,
Kulda nõelu kiiskavida,
Päeva helkida heledad.

Kavatseli hülge kütti,
Silmiteli silmapiiri,
Vaateveeruda valati.
Nägi ees tumeda augu,
Kavatsi koha roheka,
Arvasi avanduseksi.
Läks ligije vaatamaie,
Juure paika jälgimaie,
Aukuda varitsemaie.
See oli hülge'e puhutud,

307 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Merehalli hingusauku,
Soidur viigeri vileda.

Kasper jo kavatsi hülge,
Märkas halli augussasa,
Viigeri sulassa veessa.
Hülje ei olnud suur sugugi,
Suur sugugi, liiga väike,
Ta oli keskemist koguda,
Keeru päälle keskemista.
Misse meesta heiduteli,
Saije kütti kartamaie,
Püül olija pelgamaie:
Hüljes see ülepunane,
Viigeri verevad karva,
Halli hurme arvuline.
Hüljes augussa ujusi,
Sukeldas sulassa veessa,
Ajeli avandusessa,
Kimpu köisida järella,
Virukida mitu vihtu,
Mitu peoda paelakesi.

Meesi meelta julgusteli,
Südiksi pani südame,
Hinge hirmumatumaksi:
"Ma olen meesi ilmuline,
Sa loom loivaja ve'essa,
Miks ei peaks sinuda lööma,
Püüdamaie piigillani,
Tuurallani tappamaie,
Ahingalla ambumaie."

Kaspar, kuulus hülgekütti,
Lõije hallida ahingal,
Tuuralla ta'oti tappa,
Odalla osada selga.
Oda lendis oigadessa,
Ahingas halatseedessa,
Tuura vette tuisatessa.
Oda hallije osasi,
Hülgesse ahinga varsi,
Tuura lendis loivajaie.
Vingusi väleda viiger,
Halli hambad paljasteli,

Kihvad korraaksi kohuti,
Siis rabeli raasu aega,
Puhu aegada puristi,
Väänis välja tuima raua,
Kiskusi kisu koleda,
Lihasta tuliterava.
Siis läks sukeldes vedeje,
Mere põhja pörkasije,
Ei tulnud enambi veesta,
Tõusnud päälle puhkimaie,
Pinnalle puhaldamaie.

Talvi läksi, teine saije,
Kolmaski kulusi otsa,
Neljas veeris veeru poole.
Taas oli Kasper küttimeassa,
Mees ajamas hülge'ida,
Viigerid varitsemassa.

Udu jäällä huljuskeli,
Auru seljalla sulalla,
Tohu jää tükkidella,
Sumu soidurivesilla,
Avandusil arvutumil.

Kasper, kuulus hülgekütti,
Märkas viigeri meressa,
Silmasi sulassa hülge,
Halli aukude vahella.
Hiilis hülge'e ligije,
Hallikese augu juure,
Viskasi vägihinga,
Paiskasi pe'osta tuura,
Oda, köide kinnitatud.
Ahingas halisemaie,
Odavarsi ohkimaie,
Tuura tännitelemaie.
Ahingas osasi halli,
Tuura tungis hülge'eie,
Vars vibaja viigerije.
Röögati räbilajalga,
Loivajalga lõuga'eli,
Kihvahambune halisi.

Nägi Kasper, kokhudessa,
Silmas suureksi imeksi,

Heiduseksi enne muuda:
 Hüljes see igine suuri,
 Halli purpuri punane,
 Koera hurmekarvaline.
 See oli hüljeste kuningas,
 Hallikeste auisanda,
 Päävanembi viigerite,
 Seitse ahingad sabassa.

Kasper kutsus seltsilisi,
 Hõikas häälella kõvalla,
 Hulusi hulinal hullu,
 Meeletuna möirga'eli.

Läks vede vereva looma,
 Hüljes haavatud sulaje,
 Alla hallide kuningas.
 Vesi löi veretamaie,
 Vere kopr kohisemaie,
 Mere veeri mässamaie.

Jää järisi, jää kärisi,
 Järkisivad jäised pangad,
 Jää katkesi kärkidessa,
 Pangad puhki paukudessa,
 Jäälamaad lagusid kõiki.
 Hullas hüljeste kuningas,
 Märatsi merine koera,
 Viigeri vihassa surma,
 Vedades vesije kõita,
 Virukada vee alaje,
 Painutades põhja poole.

Kasper, küttide kuningas,
 Küttidest kuulusambi,
 Heiteli hädassa hinge,
 Rabelije surma suussa.
 Hüüdis, huikas, hõilajeli,
 Hulluna hulusi, hundas,
 Pöörane, abi palusi,
 Meeletu, märatsi, vandus.

Jää läks järkides ko'osta,
 Pangad kõiki puhki luhki,
 Killuks tükid kargasivad,
 Vesi löi lahve lainetama.

Halli, hüljeste kuningas,

Vedas Kasperide vedeje,
 Küti merre mürkivaie,
 Kopruje kohisevaie,
 Vahtuje veretavaie,
 Enne kui abije saadi,
 Abi tuua ennatati.

Kuu alani, kaks kahani,
 Siis jo kuulla kolmandalla
 Leiti mees meresta jälta,
 Ajujälta halli suuri,
 Halli hüljeste kuningas,
 Tuura suuri turja seessa,
 Kaksi köiessa samassa,
 Virukassa vettinussa,
 Paelassa pihastanussa.
 Meesi tunti Kasperiksi,
 Küttide kuninga'aksi.

Sinine kari. Kogu ballaada ja legenda, 1930

BLÅKULLA

Mehed käisid ööl merella,
 Ajuvõrgulla ülalla,
 Öövalulla seljaveella
 Püüsil püüdamas kaluda,
 Silkuda sinetavida,
 Kirjavid kevaderäimi.

Lasid püüsed põtkukohta,
 Meriseljalle sirutid,
 Heitsid vooguda ajada,
 Laine viia lee poole.
 Ise jäid otsaje ujuma,
 Aina lõppu loksumaie,
 Selikseie seilamaie.
 Öö magasivad merella,
 Eha viitsivad vesilla,
 Seljalla sinetavalla.
 Kui kumeti eassa koitu,
 Valu haimuke haleti,
 Puneteli päeva piire,

Läksid laevulla sadama,
Venedella valgamaie,
Tõrvalaiulla telille.

Kord oli Peeter Kelletista,
Vormsi saaresta pärite,
Pühal põtkussa merella,
Ajus suurella ajalla,
Võrgulla varakevadel.

Kui olid püüsed põtku lastud,
Võrgud väänatud vedeje,
Kupud jäetud vee kohaje,
Laevad laenete ajada,
Vened voo veeretada,
Mainingite mängitada,
Nägi Peeter naaberida,
Ülgu üleaedasida,
Kaimusid ajulisida,
Venel võitu veerevada,
Põhja poole pööravada,
Ajulla ajelevada
Kohe merda kõrge'eda,
Kaugusta kajastavada,
Vaateveeruda hāmusta.
Kõik tulid koiduksi tagasi,
Valgeksi vanuje paiku.

Mees jäi mõtete najalle,
Mõistatusta mõttelema,
Asjada harutamaie,
Kus pidid kaimud öölla käima,
Üljad hulkuma ehalla,
Öö varulla hiibimaie,
Selja poolla seilamaie,
Viibima mere vesilla.

Kui kord taas mehed merised
Pühalla ajuje läksid,
Püülle Palve Reede'ella,
Ajall kallilla kalalle,
Siis sidus salaja Peeter
Paadi teise paadi külge,
Keula kõiella pärage,
Nina naaberi veneje.
Ise heitis hingamaie,

Põrmandalle puhkamaie,
Põhilaualle lebama.

Peeter, Kelletist pärite,
Saanud ei silmalle sõbada,
Silmalaugu kinni lasta,
Kui vene vaduma läksi,
Kalapaati putkamaie,
Piki vettä viirgamaie,
Kerkiv keula põhja poole,
Kohe koilusta kolavad,
Taeva helkida heledad,
Kus sineti Soome randa,
Maapiire pimeti öössa.
Peeteri vene vireda
Jälgis laevu laskevida,
Venesida veerevida,
Paatida põgenevida.

Ei kulunud kuigi kaua,
Vened said vesille Soome,
Paadid pöörivad sadama,
Lauteri lasivad laevad,
Valgamaie veeresivad.
Kaljud seisid vee kohalla,
Kaljud kõrge'ed koledad,
Alla pilvede pimedad,
Rohekad rajalla vete.
Kõik löid helkima kumasta,
Heletusta hiilgamaie,
Purpuris punetamaie.

Peeter laevassa lamasi,
Kavatseli, kuulateli,
Silmiti, seleti kõiki.
Kõik said maalle kuutidesta,
Läksid laevusta omista,
Paatidest punetavista.
Ülenid üles mä'elle,
Mäelle maksakarvatselle.

Mägi suur valusta valge,
Kume kuu paistusesta,
Tähehelgista heleda,
Punav põrgu'u tulesta
Läikiv helli hiilge'esta.

310 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Peeter kargusi kahusta,
 Imestusest jubesta,
 Vaatusest võika'asta,
 Mis seleti silma suuri,
 Meel kavatsi öö kamulla:
 Mägi musteti vägeda,
 Inimesi ilge'ida,
 Rahvast rökatelevada.
 Need lalisid lauassasa,
 Ilutsesid istemilla,
 Hõiskasivad õlle väesta,
 Viina vimmast hulused.
 Kõiki sõivad, kõiki jõivad,
 Suurta sõõmu sõõmasivad,
 Kallikesi kaelustasid,
 Sülelid sõsarid musti,
 Manatari matsakaida,
 Ingelida helvetista.

Peeter pinguti näguda,
 Teriteli kõrvakuulu,
 Jubesta, imesta kange,
 Kivistunud kartusest,
 Peljusta põrutavasta,
 Venesta vabisevasta,
 Lootsikusta loksuvasta.

Peeter paadista pimesta
 Silmas soku seltsi seassa,
 Soku musta ja mahutu,
 Põrgu puki parralise,
 Sarviku, saba tagana.
 See keniti keeru keskel,
 Asus hullu hulga seassa,
 Keset mässuda, maruda,
 Hulunada huilgavada,
 Põrgu larmida, larada,
 Kuld karikad küünitelles,
 Punapeekerid ülendes,
 Verevada vinnatessa.

Sokk oli pääliku pe'olla,
 Öökuningas kummardatav,
 Au annetava isanda.

Maa märatsi, öö käratsi,

Mägi musta mökiteli,
 Heleti heleda tippu,
 Punaharja pursateli,
 Rökati rivedad naeru,
 Parinada põrgu põlve,
 Helvetite hirnumista.

Peeter paadissa pimessa,
 Öiste varjude vilussa,
 Lasi paati pikaliste,
 Ristseliti seili päälle,
 Siis minesti, kaotas meele,
 Nörkes nõrgaksi veneje.

Kui ta härkas hommikulla,
 Virgusi une nä'osta,
 Rambusest, raskusest,
 Olid laevad lauterissa,
 Vened kõiki Vormsi alla,
 Paadid paigulla omilla,
 Valgamalla valge'ella,
 Leete'illa, luiteilla.

Sinine kari. Kogu ballaada ja legenda, 1930

KATK

Laeva loovisi ülalla,
 Alus seilas selja poolla,
 Kuuti Hiiumaa kohalla.
 Seilas päeva, seilas teise,
 Siis päevalla see pärast
 Kohe kallasta edeni,
 Lasi Leete ranna poole,
 Lõpe poole purjeteli.
 Laeva laskus ankurije,
 Alandi punased purjed,
 Siniseilid seisateli,
 Jäi vesille vaikisille,
 Lahe lõppe loksumaie,
 Küla alla kiikumaie,
 Laenelle lebijamaie.

Ranna mehed kaks kolmi

311 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Läksid paadil laeva juure,
Haabial alukse juure
Viima moonada mehille,
Toituda merimehille,
Leivukesta laevurille.

Kui läksivad liike'elle,
Lahkusivad laeva poolta,
Alukselta haarusivad,
Hüppasi ülalta poissi,
Kargas laelta lootsikuie,
Alukselta haabiaie.
Poiss ei olnud üsna suuri,
Üsna suuri, üsna väike,
Jala kolme kõrgukene.
Oli tal ülla halli kuube,
Mantel maksakarvaline,
Kübar päässa kolmenurka,
Rootsi lakki pääl'ella.

Mehed heitsid ta vedeje,
Üle parda paiskasivad,
Süüstsid laenete segaje.
Ta ronisi jälle paati,
Haabiaie haaruteli,
Asusi asemellesa,
Kohtaje kohendeliije.

See oli Katku, to kadala,
Meestetappu, taud tigeda,
Koolu, naiste käägistaja,
Piimasuude suigutaja.

Kui sai paati ranna poole,
Vene valgama rajalle,
Lootsik keske lauterida,
Kargas Katku kalda'alle,
Üle parda hüppasije,
Läks kohalta Kärdeleiaie.

Puutus vasta hoonekene,
Maja suuri, marguline,
Inimesed ukse eessa
Nägid Katku kõndivada,
Mööda maada marsivada,
Suurta teeda tõttavada,
Halli manteli õlalla,

Kübar päässa kolmenurka,
Haljas rauda vöö vahella.

Mehed soigusid, sõnusid,
Laususid, lähetalivad,
Suure soosse saatelivad:
"Hoidagu Isanda meida,
Õnnistagu Õnnistaja,
Armumagaga Jumala,
Püha Vaim, Püha Pojuke,
Püha Risti, Päästajani!"

Kui tereti Katku enne,
Taudi enne tarviteli,
Pidivad surema suured,
Vähikesed vaibumaie,
Kooleskanasekesed,
Olgu, et maja magasi,
Suitsuhoone suiguskeli,
Või et ei tereta teadnud,
Märganud manida Jeesut,
Jutelda nime Jumala,
Püha Vaimuda paluda.

Läksi kord külaje Katku,
Põikasi talutareje,
Sammus suitsuhoone'eie.
Maja terveneni magasi,
Uinusi sügavad unda,
Lebas unda leppe'eda.
Ümmardaja üksinesa
Oli herku ahju päällä,
Viruksella virge'ena.
Ta kuulis tulevad Katku,
Kurja taudi kulgevada,
Paha surma saabuvada.

Katku, too kadala koolu,
Huljuti unise ukse,
Puisse lingi lõnksuteli.
Astus tasa tareje,
Sammus juure suikujate,
Manu maas maga'ajate.
Kõndis kõiki korda mööda,
Kõigi sängid survajeli,
Asteli aseme ääred.

312 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Kohendi Kadala kepi,
 Surma sauva seisateli,
 Kurja piigi püstiteli
 Kohe rindada lebaja,
 Suikuja südame kohta,
 Hingaja elu aseta.
 Kuhu pistis piigillasa,
 Muugisauval muksateli,
 Rauda okkalla rabasi,
 Sündisi sinine laiku,
 Puhkesi punane reiga,
 Hele löije helkimaie.
 Sest lagusi taudi vimma,
 Valguse töbi vihane,
 Surma mürk kogu kehaje,
 Kihusi vereje kõike.
 Kui Katku, kadala surma,
 Tahtis jo taresta minna,
 Sammuda savuto'asta,
 Kaarte alta kalluskella,
 Üttelije ümmardaja:
 "Puuduta minugi piigil,
 Kiputele kepillasi,
 Surmasaualla ta'ota!"
 Katku sai kõnelemaie:
 "Sa pole kirja kirjutatud,
 Raamatuie rapsutatud,
 Märgitud tähelle Tooni."
 Ümmardaja üksinesa
 Ealisista jäi elama,
 Vanusist vananemaie!
 Kõiki muud masendi Katku,
 Tappasi kadala taudi,
 Kuri koolu kooleteli.

Sinine kari. Kogu ballaada ja legenda, 1930

KÄRG

Koht oli rikas rannamailla,
 Varaline Vormsi'issa,
 Saaremailla marguline.
 Talussa tigeada naine,
 Paha naine puumajassa,
 Tares ilge'e emanda.
 See tõreli, tappelije,
 Vadusti pereta vaesta,
 Ümmardajad itketeli,
 Peksis piigad, teenderida,
 Kämmelalla kähvateli,
 Neidu löi kahella käella.
 Kord, kui sai pühane päeva,
 Kalluskeli kallis aega,
 Ehtis mees kiriku minna,
 Asutas alevi reisi.
 Hüüdis siis ühessa naista,
 Kutsus kaasad kaunikesta,
 Palusi pereemandad,
 Tood talu talitajada,
 Kari kange kandajada,
 Talu lukkuda, tabada.
 Naise meel taluje jääda,
 Jääda looma leivukesi,
 Valama mesista vatska,
 Kanimaie kakukesi.
 Meesi küll tuletii meele,
 Ülga hilju üttelije,
 Mahedaste mainitseli:
 "Ei sobi sõtkuda pühalla,
 Ajal kallil kasta kakku,
 Pühhal vatsku veeretada."
 Too tore taluemanda,
 Tõraline tõine pooli,
 Ei kuulnud kaasa keeldu,
 Mehe vaa manitsemista,
 Ülga noore noomimista,
 Tõreli, tõhuti meesta,
 Haukus meesta mõnda moodi,
 Sõiteli, sõneli, söimas.
 Ei kiriku kaasa läinud,

313 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Naine kõrk pühakodaje,
 Tempeli talu emanda.
 Ta jäi leibu laaditama,
 Kakukesi kastamaie,
 Pätsida panema ahju.
 Kui oli mees majasta läinud,
 Kaasa kaldunud kojasta,
 Saanud jo savutaresta,
 Saanud teeda sammumaie,
 Astuma aleviteeda,
 Kirguteeda kõndimaie,
 Naine tõi tubaje halgu,
 Kütipuida kamberije,
 Tulipuida lee edeje.
 Hakkas ahju küttamaie,
 Kolleta kohendamaie,
 Leelabidad säädamaie,
 Laaditama luuakesta.
 Sõtkus taigina tasase,
 Tahta ruttu tõstateli,
 Pärimi väella paisuteli,
 Tõhuteli töömisella,
 Hõhuti heledal hiival,
 Õlle väella valge'ella.
 Hakkas kakku kastamaie,
 Looma häida leivakesi,
 Valamaie vatsakesi,
 Siis pani laibida päälle,
 Ahjulasnalle aseti,
 Lükkas kakud kuumukseie.
 Säält olid veetud söed heledad,
 Hiiled kolde koogitsetud,
 Tuhk tuline lee edeje.
 Kulus tundi, kaks kulusi,
 Kohe kolmaski kulusi.
 Too tore talu emanda,
 Perenaine nakkelikku,
 Vatsad ahjusta vedasi,
 Leivad leesta liiguteli
 Kasis kakud kuumuksesta,
 Palavast palad parajad.
 Ladus leivad laua päälle,
 Renni päälle paiguteli,

Asutas alusellega,
 Jättis leivad jahtumaie.
 Aluselle auramaie,
 Lõhnada la'otamaie.
 Tuli kerjus kargullasa,
 Vaene mees hädavaralla,
 Santi, sauva kaenalussa.
 Kerjus kõmpis ukse ette,
 Lomberdi koja lävelle,
 Kiikus toa künnikselle,
 Painusi paluma leiba,
 Kakukesta kuulama,
 Marjakesta mangumaie.
 Palus häälella halella,
 Üliarmalla aneli,
 Nutulla pala nurusi.
 Perenaine, too pahane,
 Tõraja taluemanda,
 Naine paks, punasikene,
 Silmista sinisekene,
 Keelis kakud kõik taresta,
 Leivad soojad laua päältä,
 Auravad aluse päältä.
 Ta torisi, tõisiteli,
 Kõneli kaledal keelel,
 Mõrgil meelel mainitseli:
 "Ei ole pala pahasta,
 Pahasta talutaressa,
 Raasu suitsuhoone'essa,
 Leiva märkida majassa,
 Mis võiksin sinulle sööta,
 Varaks anda vaevatselle,
 Süüsta kätte sandikese."
 Naine läks tagasi tuppaa,
 Peitis leivad põlleslaga,
 Kattis kinni riide'ella,
 Vaharõival varja'eli.
 Tahtis varjata valeta,
 Pettustasa peidaskella,
 Salata verista võltsi.
 Kerjus ei jättanud järele:
 Ta läks tuppaa tahtamata,
 Kamberije kutsumata,

314 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Palumata parte alla,
 Lubamata lee edeje.
 Ta tundis tubase hõngu,
 Leiva lõhna liiategi,
 Kaku haikuse magusa,
 Lämme vatsa leilikese,
 Siis sõnus sõnalla sella:
 “Toas on leiva leilikesta,
 Hüva kaku hõngukesta,
 Haiku värskes vatsakeses,
 Me’e maikuda magusad,
 Mähke leiva lõhnakesta!
 Sa ei raatsi süüa anda,
 Kehta anda kerjuselle,
 Pala ohtupäiviselle,
 Sandille seda vähemad,
 Kes on vatskada vajaga,
 Aiva puudu suupalada,
 Vatsa veerta, veerikuda,
 Kaku koorata kuivanuta,
 Paistekakku kaunistada,
 Leivalõime raape’ida.
 Sa oled pilganud pühada,
 Alandanud suurta aega,
 Teotanud pühasta päeva,
 Loodudasi leivukesi,
 Kakukesi kastadesa,
 Vatskuda valatudasi.
 Sa pead kalgut kaebamaie,
 Armutust halisemaie,
 Kõvuta kahetsemaie,
 Otsides tüvesta tõuka,
 Purijida puukolusta,
 Madusid mädasta puusta,
 Kuiva kuuse koore alta.
 Pead maja tegema puusse,
 Puu õõnde hoonekesse,
 Koluje koja kadala,
 Armetu elu aseme!”
 Kerjus muutis moodudasa,
 Käändis teiseks kohalta,
 Moonudus mukiksi meheksi,
 Noorukeseksi nä’olta.

Too tore talu emanda,
 Kalgemeeli kaasakene,
 Armutu anelejalle,
 Tundis Jeesu ütlejassa,
 Lausujas Lunastajasa,
 Päästaja pajatajassa.
 Naine kohkusi kohalta,
 Heitusi, Isandad nähjes,
 Hirmus, Jeesut silmatessa.
 Jeesuke, Jumala poega,
 Maarja lapsi, marjukene,
 Satuteli saual naista,
 Kepilla kadakasella,
 Kibe nõela kandajalla:
 Naine löije nõrkumaie,
 Kogulta kahanemaie,
 Kehaltasa kuivamaie,
 Vägagi vähenemaie.
 Naine sai linnuks kohalta,
 Käändis kärjeksi tumeksi,
 Metsa mustaksi vahiksi:
 Kuub sai mustiksi suliksi,
 Laiguksi punaliniku,
 Tanu täpiksi heleksi,
 Punaseksi pääl’ella.
 Kärge lendis kilades metsa,
 Kiljatessa kõrbe suure,
 Halisedes laia laande.
 Veelgi kuulukse kilatsus,
 Valju hüüdu hongadesta,
 Kiljatelus kõrve seesta,
 Sääl ta konksib puu tüvida,
 Puu koluda kolksuteleb,
 Puulõvida pilguteleb,
 Ninalla nõ’elisella,
 Nokal nõe karvatsella,
 Otsides tüvesta toitu,
 Kolusta kasinad rooga,
 Alta koore armetuda.

Sinine kari. Kogu ballaada ja legenda, 1930

KIREVERE RAUN

Saaja sõitis teeda mööda,
 Hähk ajas aruda mööda,
 Pulma piki põllumaida,
 Kivisid küla tänavid,
 Eessa kolmi peiupoissi,
 Saajasõitajad saledad,
 Ratsutajada rahasta.
 Kõigil kannuksed jalassa,
 Mürgi mõõka vöö vahella,
 Pääs kübar kiriku kella.

Saaja sõitis, maa märisi,
 Pulm ajeli, põld põrasi,
 Hähk lasi, lamasid aiad,
 Värisid küla väravad,
 Tärisid küla tänavad,
 Silla kummid kukkusivad
 Ruunade rajusad sõitu,
 Rataskaelte kargelusta,
 Hää hobuse hüppamista.

Sae sõitis Kirevereje,
 Kohe kirkuda kivista,
 Kivi müürida pa'esta,
 Mis muiste ladunud mungad,
 Ehitanud Hiied suured,
 Koerakoonud kergitanud.

Kelle kohtas saaja teella,
 Kelle sillal seisateli,
 Kavatsi kiriku mäella?
 See oli kääbus kartelikku,
 Mees madala, kurtelikku,
 Habemikku, halliparda.

Kääbus teel tereti saaja,
 Austi hähki hää sönalla,
 Pulma saatu palve'ella.
 Ta oli võimetu jalusta,
 Vasakusta üsna väeti,
 Luulahasta lomperikku,
 Ramba raskesta ve'asta,
 Mis oli sadades saanud,
 Kõrgelta komistadessa,
 Kukkudes kivide sekka.

Kääbus, kõhnuke mehike,
 Palus saaja seltsi saada,
 Hähki hulkaje ometi,
 Pulma suure rongi sekka,
 Vankeri vurajavaie,
 Ratta'ille raksuville,
 Põhilaualle kõvalle.
 Ta küsis külaje sõita,
 Külaje lähemiseie,
 Taluje tagumiseie,
 Päramiseje pereje.

Pulmarahvas pilkamaie,
 Saajalised sõimamaie,
 Pruudi õed õletamaie,
 Peigumeesi põhjamaie.
 Kääbus ei jättanud järele,
 Järele anelemasta,
 Nurumasta nurgakesta,
 Palumasta paigakesta,
 Olgu kohta kui vähesta.

Seda jo pahani peigu,
 Tüdisi tülitusesta,
 Pahani palumisesta,
 Süttis manguja sönusta.
 Kahmas piitsa kõrvaltasa,
 Roosa ranga küljeltasa,
 Karbatsi hüvalta käelta.
 Ta löi ramba roosallasa,
 Peksis meesta piitsallasa,
 Karbatsil karisti meesta,
 Patukalla pauguteli.
 Sundis kõhna kargemaie,
 Halliparda hüppamaie,
 Tõhuteli tantsimaie.

Kääbus kaebasi, palusi,
 Hulusi, aneli armu,
 Halastusta armatseli:
 Peig oli kalge meeletasa,
 Paadunud südameletasa,
 Hingeltasa aeva õela.
 Ta ei kuulnud kaebajada,
 Armanud halatsejada,
 Säastanud valuda vaese,

316 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Itkejada, ihkujada,
 Kadalada karjajada,
 Nõrka appi hüüdjada.
 Siis suges tuline ilma,
 Kõue ilmuke kõmisi,
 Müristeli mõrki ilma,
 Pilve põues välgateli,
 Rõkkas rankude tagana.
 Tuuli tõusis hulgumaie,
 Maru ilma mõirgamaie,
 Torm tuline tuikamaie.
 Paukusi pahane ilma,
 Kõuekene kõrgateli,
 Lõije välku, et varisi,
 Kõmasi, kärisi taevas.
 Välku jooksis sihva sähva,
 Tulinooled tuikasivad.
 Maa löi kalma karvatseksi,
 Koolu karva kahvateli,
 Mana moodu musteteli,
 Pimeti kui Põrgu õue,
 Tagamaad lohuta Toone,
 Igi-Hiidela väravad.
 Kääbus, kõue keske'ella,
 Taeva välkude vahella,
 Tulileekide se'assa,
 Keeriteli keppidasa,
 Hõõriti hüvada saua,
 Lõi kepilli peiupoissa,
 Kolme sõitajada saledad,
 Puuduteli sauallasa
 Paha peigu, pruudikesta:
 Kõik said põllulle kiviksi,
 Raunaksi kiriku teelle.
 Kivid veel kiriku teella,
 Kirevere kirgumaalla,
 Rauna raudane alalla
 Pulma saadusta pahasta,
 Saaja väesta sõitavasta,
 Hähista a'elevasta.

Sinine kari. Kogu ballaada ja legenda, 1930

TUULISPÄÄ

Talupoega põldu kündis,
 Kaera nurme korda'eli
 Adralla se'aninalla,
 Raualla rabisevalla,
 Karuäkkelle ä'esti.
 Mees oli külvise külinud,
 Seemene seganud mulda,
 Nurmeje terad terakad,
 Hääd ivad idanemaie.
 Nurme nukalla kõlella,
 Põllulla põlenudella,
 Lõije keerdu kerkimaie,
 Tuulepööris tolmamaie,
 Viherik vihistamaie,
 Tolmu sammast suitsemaie.
 Tuulispää, pagana poega
 Läheni lagedad mööda,
 Liikus põllu peenderida,
 Kaera nurmella kahisti,
 Kõrsida ülesse keerdes,
 Tolmupilve pööritelles,
 Mulda maast, müdida, põrmu
 Kohe meesta kündajada,
 Halli hoosta äestajada,
 Ruuna raputelevada.
 Mees tundis tulise tuule,
 Tuulispää kavatsi kaugel,
 Märkasi mühava samba,
 Misse puida painuteli,
 Veed sai vaal viretamaie,
 Osjakesed ohkimaije.
 Lohe liikus hoigadessa,
 Viherik vihistadessa,
 Pilvesammast puhkidessa
 Mühalla mürisevalla,
 Kohalla kohisevalla,
 Sohinalla soiuskeldes.
 Tä tö'oti mehe tõsta,
 Kergita hobuse halli,
 Ähvardi taluda äkke

317 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Põllulta põlenudelta,
Kesamaalta künnetulta,
Kaeranurmelta kõlelta
Pilveje pimetavaie
Loheje lohisevaie,
Viherikku vinguvaie.

Talupoega taiuline,
Kohkusi, kohinad kuuldes.
Tuulte hääлта tunnistades.
Vedas valgeksi nä'osta,
Lõi kehast lödisemaie,
Jäsemist jüdisemaie,
Liikemist värisemaie,
Nähes samba sööstavada,
Tuulispää puhistavada,
Pilve musta pää kohalla,
Pimetava päälä'ella.

Ta taris hobuse piitsa,
Rusemeie suure roosa,
Vitsa vibava kädeje.
Siis karahti kandadelle,
Pää kohuti pilve poole,
Samba suitseva segaje.
Tulilööska lõomavaie,
Loheje lohisevaie.
Manasi manatud laused,
Sõnusi võlutud vanded,
Mana kirutud kisendi
Vastu pilve paisuvada,
Tuulispääd tulevad päälle,
Lohed päälle laskuvada.

Siis lõi piitsal pilve sisse,
Rabas roosal tuulispäasse,
Sitsu sambasse viruti,
Pauguti pimedikuje.

Lohe lõi kohalt kaheksi,
Pilvepüks puruksi puhkes,
Suitsu sammas sonde'eksi,
Põua auruksi hahaksi,
Vineksi virajavaksi,
Sinetavaksi sineksi.
Koha kaikus kauge'elle,

Puhin põldude tahaje,
Mühin metsade siseje,
Sääl sugar suhisi kaua,
Kuuse oks ohisi pikka,
Mühisi, mähisi mäнди,
Nõmme serval seisadessa,
Kadarikus kurtadessa,
Arulla halisedessa.

Päev tuli pilve parda'asta,
Lõi helena helkimaie,
Kullassa kiretamaie,
Põuasta punetamaie
Põllu põuase kohalla,
Nurme nõlvalla helella,
Taeva hiilgessa ülalla.

Kui mees kaldusi koduje,
Adraga manu majaje,
Hobusega hoone'eie,
Nägi ta igara naise,
Tulehargi, harvahamba,
Nõiamoori mustukese
Põllu veeres põõnavada,
Arussa a'elevada,
Kesalla külitavada,
Nurme nõlvul norskavada,
Nii et põlluke põrasi,
Aru äärine ägasi,
Kesa kõigeni kõmisi.
Naisel oli armi otsa eessa,
Laik punane päälä'ella,
Silmilla sinine muhku.

Kui too meesi mõttelikku,
Talupoega taidelikku,
Saanud oli põõnaja kohalle,
Aeleja aseme juure,
Päälükselle pikahamba,
Ärkasi unesta moori,
Vana rauka rambusesta,
Hüppasi ülesse maasta,
Kargas kannulle kohalta.
Pistis ruttu putkamaie,
Silima, sibelegaie,

318 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Pögenema metsa poole,
Laane poole laskemaie.
Ta kadus kõrbeje kõleje,
Langes laande laulavaie,
Kõnduje kõbisevaie,
Kunduje kumisevaie,
Et mühisi metsa suuri,
Kõrve kuusiku kohisi,
Hõlestik hühisi vasta.

Sinine kari. Kogu ballaada ja legenda, 1930

SOEND

Kaks oli Pöidel piigakesta,
Valgedpääd, valitud neidu,
Kabuda käharapääda:
Teine Mai madalukene,
Tinarinda tillukene,
Kanane kasinakene;
Teine Madli, neidu mukki,
Piiga sirge ja saleda,
Piiga valge ja väleda,
Kasvultasa kaunikene.

Mai läks Madliga te'olle,
Koigi mõisa korrallesa,
Õhtul öiselle rehelle,
Ahukselle algavalle,
Kus on kootide kolina,
Rehe vartade varina,
Kõmina kõverapuude,
Pindakeste paukumine.

Neiukesed, noorekesed,
Astusid aruda piki,
Sammusid saluda piki,
Käisid karjanõmme teeda.

Nägid teel nägusa varsa,
Silmasid sälu sileda,
Kena lakka kossukese.
Madli varsa vahtimaie,
Ilusad imestamaie,

Imelist ihalemaie.
Madli, see saleda neidu,
Hius heleda, hellakene,
Tahtis jääda teerajalle,
Teerajalle öömajalle
Puhukesta puhkamaie,
Kuurukest külitamaie,
Sugu suikuda murulla,
Aruheinalla helella,
Kadakarjade kohalla.

Mai, madala neiukene,
Kaharpäine kaunikene,
Oli nõus aruje jääma,
Öömajalle maarajalle,
Kadariku kalde'elle.

Korralised kaunikesed,
Pöide piigad peenikesed,
Koigi kauni'id kanased,
Jäivad ööksi öömajalle,
Lõivad leerije aruje,
Kadarikku, kalde'elle,
Võrsuva võsa siseje.

Vaevalt tutjus tuulekene,
Hõljus hella hingekene,
Õo oli lahke ja laheda.
Taevassa heleti hiile,
Eha veer vereti paista,
Tähe silmad tuikajelid,
Pilgutid pilusta pilve,
Kuu pool kustusi aruje,
Aruje hahtavaie,
Muruje muhetavaie,
Õo uduje uppivaie.

Mai oli jäänud kahtelaksi,
Helle hing ebalevaksi,
Meeli mõlgutelevaksi.
Mai varusi valvamaie,
Valvamaie, vahtimaie,
Silmima saledad neidu,
Kabuda, kenitud tukka,
Piigada punasikesta.
Ta tegi magama enda,

319 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Säadis suikuma enese,
 Suurta unda uinumaie.
 Jo alani kuu aruje,
 Kuuvalu kदारिकुजे,
 Kuma kustus maarajalle.
 Madli siis murulta tõusis,
 Asemelt ajasi enda,
 Astus Mai aseme juure,
 Kumardi ka' o kahalle,
 Maha kõrva küüniteli,
 Suu alandi suu kohalle,
 Kuulатели, kuula' eli:
 Mai magasi suurta unda,
 Und sügavad uinuskeli,
 Leba' eli leppe' eda.
 Näitasi nägevad unda,
 Norskas, et aru norisi,
 Kदारिकु korskas vasta,
 Muru must muheti vasta.
 Madli, piiga peenikene,
 Kasvultasa kaunikene,
 Puges äkki põõsa' aie,
 Põgenes viluje puhma,
 Võsa võrsuva siseje.
 Heitis siis murule enda,
 Viskasi väherdamaie,
 Kukkus kikerdelemaie,
 Hullupööra pöörimaie.
 Ta suges kohe so' eksi,
 Saije hundiksi hahaksi,
 Käändis kõrvekutsikaksi.
 Kargasi sälu kõrije.
 Varsa kurku kinnahitije.
 Murdis maalle kossukese,
 Kiskus hullava hobuse,
 Varsakese vallatava.
 Sõi lihada, lakkus verda,
 Noolis hurma huljuvada,
 Pureli punasta luuda,
 Näris nätskeda osada,
 Kisuskeli varsa kintsu.
 Pani tüki paunajesa,

Kaelakottije kohendi.
 Kui oli söönud küllastasa,
 Ajanud janu jäleda,
 Viirgas puhmaste viluje,
 Putkas põõsaste segaje,
 Videvikuje, võsaje,
 Hõlestikku hõljuvaie.
 Heitis taas murulle enda,
 Kulu päälle kukuteli,
 Viskasi väherdamaie,
 Kulul kikerdelemaie,
 Maapunal püherdamaie.
 Sugesi neiuksi saleksi,
 Kaharpäiseks ka' okski,
 Immeksi, inimeseksi.
 Mai madala, karsk kabene,
 Nägi kõiki, kuulis kõiki,
 Kavatsi, kavala, kõiki,
 Kõiki, viisas, viisa' eli.
 Kulus aega kuurukene,
 Veeris marja võrrakene,
 Piserdeli piisakene.
 Madli virguti magaja,
 Ärati unesta Maie,
 Ajas maasta maas lamaja.
 Kui olid ahetud ahted,
 Rehed peksetud, rabatud,
 Tapetud lademed laiad,
 Õled kuhja kukutatud,
 Kullad kõik koduje läksid,
 Majajesa marjukesed,
 Hellad eluhoone' eie,
 Savutarre tahmatseie.
 Mai, madala neiukene,
 Kabu kannuni kavala,
 Mukikene meelestasa,
 Rääkis muille mukkidelle,
 Ilmuteli imbedelle,
 Külanaistele kõneli,
 Mis oli näinud öömajalla,
 Arussa, aru rajalla,
 Võsassa, võsa vahella,

320 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Paju puhmaste tagana.
 Ta sõnusi, kinniteli:
 “Lihatükk on veel alalla,
 Varsa kintsu kotissasa,
 Paunassa hobuse puusa.”
 Madli, see saleda piiga,
 Neidu noori, nopsakene,
 Pösk punane, silma valge,
 Suu sinine, sütti täisi,
 Kahmasi kädeje koti,
 Taris pauna paelustasa,
 Kiskus välja kintsu suure,
 Liha kantsu kanguteli.
 Kohe viisajid viruti,
 Irvitajad elbiteli,
 Laseteli laimajalle,
 Tütterelle teotajalle,
 Maielle masajalalle.
 Ise lausus, nii sõnusi:
 “Säh, sõgeda, söö lihada,
 Katsu varsa kintsukesta,
 Haistele osa hobuse,
 Sálu sääri hauka süüa,
 Katsu, kas on toorekene,
 Värske varsa kintsukene!”
 Maie vingusi valusta,
 Kibusta kisendelije,
 Hulus haigesta kõvasta.
 Oli kintsu keedekuuma,
 Kantsu kõrvetav palava,
 Õhkuv kui tuline hiile:
 Kints kurati küpsetatud,
 Kurja kattelas kadalas,
 See põleti Maie palge,
 Lõi põse punetavaksi,
 Näo viruti verpijaksi,
 Vere värske karvatseksi.
 Küla kinniti sinasta,
 Rahvas tood tõ’endelije,
 Vägi väitis, vaidelije.

Sinine kari. Kogu ballaada ja legenda, 1930

PAINAJA

Elas Vormsis ennemuiste,
 Kasvis Söderby külassa,
 Meesi noor, nimega Andres,
 Talupoega taiuline.
 Ta kosis külasta neidu,
 Nõudis neidu naaberista,
 Pärís teisesta talusta,
 Üleaedista anusi.
 Pereneidu peenikene,
 Taluneidu taimekene,
 Ingeli, ilusa imbi,
 Ei ihanud Andreselle,
 Tahtanud talupojalle,
 Musta mulla pöörijalle.
 Ta ihas merista meesta,
 Meresõitajad suvatsi,
 Mukikesta murdis meeli.
 Andres, meeli murruksissa,
 Hella hing vägagi haige,
 Kahetsi külasta neidu,
 Kahupäada kaeba’eli,
 Iha’eli Ingelida,
 Kabehista kaunikesta,
 Neidu noorta, nõtkē’eda,
 Imbeda ilusikesta.
 Andres meesi, meeli haige,
 Nägi neiduda unessa,
 Unessa, unenä’ossa,
 Kabuda kavatsi ööse,
 Südaööse silmiskitsi.
 Iha’eli ilmuksissa,
 Rääkis ikka Ingelista.
 Andres, meesi mõttelikku,
 Talupoega taidelikku,
 Ei jätanud nõudamasta,
 Nõudamasta neiukesta,
 Kosimasta kaunikesta,
 Talutütarda toredad,
 Perepiigad peenikesta,
 Imbeda ilusikesta.

Ingel süttis, Ingel suitus,
 Ingel viimati vihastas:
 Lubasi tasuda inna,
 Päälekäima kätte maksa,
 Kihlakaubad kuuletada,
 Tolle noorelle mehelle,
 Anujalle Andreselle,
 Noore neiu naitajalle,
 Kosjusta kohatumista,
 Viinusta vihatavista,
 Raudakäpa käimisista.

Painaja, paha kabene,
 Tuli meesta murdamaie,
 Talupoega tallamaie,
 Andresta ajelemaie,
 Südaööse sõitamaie.

Andres, haldija sulane,
 Haige halli sõidetava,
 Painaja puserdatava,
 Küliteli kamberissa,
 Magasi selili süngis,
 Aeli asemellasa.
 Kuulis kolksuse kojasta,
 Kabja kapse'e lävelta,
 Esikusta hirnatuse,
 Hobuse hühisemise,
 Kaerasõoja norskamise.

Uks läks lahti hiljukesi,
 Valgusi vagusi valla,
 Hobu suur sugesi tuppa,
 Sälgu valge vaterdeli,
 Kabjajalga jalga'eli.
 Kargasi kõhuli süngi,
 Valgus voodi vatsuliste,
 Maoli magaja päälle,
 Kummuli kõri kohalle.
 Muljusi, musisi meesta,
 Rõhus rängalla kehalla,
 Vatsal valgel vaeva'eli,
 Lämmati higi lehalla,
 Maga'uksel hinge mattis.

Andres, haige haldijasta,

Halli sõidusta higine,
 Nõreksissa nõrkusesta,
 Ei saanud siruta sõrme,
 Kätta õiged õiendada,
 Suurta varvasta venita
 Ega hüüda, hõilahuta,
 Nimeta nimedat naise,
 Hõiku haldija koleda,
 Sõimaskella sõitajada.

Painaja, paha kabene,
 Kurnaja, kurati vaimu,
 Asus nüüd igalla öölla
 Andresta a'elemaie,
 Meesta noorta murdamaie,
 Vaevamaie, võrkimaie,
 Painama, püherdamaie,
 Pahuksena piinamaie,
 Kurjalt kooletelemaie.
 Andres, haige söamestasa,
 Alati vahetas voodid,
 Muuteli magaduspaike,
 Asuti asemid uusi,
 Uuta süngi säädaskeli.
 Ikka painaja pagana,
 Kabene, kadala meeli,
 Vaim kuri, vihapidaja,
 Leidis Andrese asemed,
 Märkasi magaduspaike,
 Kavatsi külituskotid,
 Uinusüngid silma'eli.

Andres, meesi meeleline,
 Talupoega taiuline,
 Läksi rehteje lebama,
 Kummille konutamaie,
 Ahju päälle aelemaie,
 Valvata kavatsi ööni,
 Südaööni suikumata,
 Koivaluni vaibumata,
 Laugu kinni laskemata.

Õo võis olla poole päälla,
 Südaöö ligije saanud,
 Lahti läks rehe värava,

322 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Rehe ukсед huugatasid,
 Puusagarad singatasid.
 Valge lakk löi välkumaie,
 Valge turja tuikamaie,
 Silmad suured loitamaie.
 Hobune hühisi valju,
 Kaljusi kadala varsa,
 Sälgu valge hirnatele,
 Kui oleks hüüdanud lebajad,
 Häälitsenud meest magajad,
 Kutsunud külitajada:

Andres, Andres, Andres armas,
 Kaasake, kadala meesi,
 Mees hullu unetusesta,
 Meeletu magadusesta!”
 Andres, jo hädasta hullu,
 Meeletu unetusesta,
 Ei sõnunud ei sõnada,
 Teinud häälta ei vähemad,
 Siiski painaja pahane,
 Leidis ta lebaduspaigad,
 Arvasi uneasemed,
 Vaevas vaesta valge’eni,
 Painas päeva puhte’eni,
 Aovaluni võrkis meesta.
 Piinas meest, puserdi meesta,
 Aiva tappada tõ’oti,
 Hingetumaks heita maalle,
 Rabada rehealaje,
 Põrutada põrmandulle.

Andres, meesi meeleline,
 Mees kavala, laiakaabu,
 Pani harja rinnallega,
 Soa sage südame kohta,
 Hingegi aseme kohta.
 Harjaksed ületsi päidi,
 Orad, okkad õige’esti,
 Piid purevad päällepoole.
 Painaja, kabe kadala,
 Vaimu kurja, võikakene,
 Käänis harja allapoole,
 Soa sageda teisi päidi,

Piinas meesta valge’eni,
 Puhte’eni painaskeli,
 Aeli hallide ajulla,
 Puserdi püherdadessa,
 Kikerdessa kooleteli,
 Lasuskeli, lämmateli.
 Veri rinnusta ribisi,
 Südamest siristi joosta,
 Valguda helena voona,
 Hurme’ena huljuskella.

Andres, äärmises hädassa,
 Mures meelta murdavassa,
 Mähkis tekkije enese,
 Ema katteme ehiti,
 Eide endise palaka,
 Vildi villase siseje.
 Siis kadus kadala paine,
 Paha haldija põgeni,
 Sai rahu rabatud meesi,
 Riivatud ribesta väesta,
 Kurja vaimude kä’esta,
 Kütüsista kabeste kalmu,
 Hiidela ümardajasta,
 Maa magaja neitsi’ista,
 Immesta Igi-Manala.

Sinine kari. Kogu ballaada ja legenda, 1930

SÕNAJALG

Jõudis kätte Jaani õhtu,
 Aat suvise pööripäeva,
 Laupäev kallis sai ligije.
 Jo hällis hämara maalle,
 Videv veeris vaini’ulle,
 Udu aasulle asusi,
 Vilu metsalle, murulle.
 Tuled löid mäella tuikamaie,
 Jaanikud ilutsemaie.
 Külad said kihinad täide,
 Tänavad iluda täide,

323 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Taluõued hõiskamista,
 Aru hääli arma'ida,
 Vainud hellida sõnuda,
 Killkamist, kilatsemista.
 Noored naersivad tulella,
 Heidid nalja Jaanikulla,
 Leedulla lahutid laulu.
 Pilli löi pinisemaie,
 Hülgemagu hüüdemaie,
 Sõrmiline helkimaie,
 Suulüli lilutamaie,
 Toru suur torisemaie.
 Neiud tantsisid murulla,
 Pääd kaharad kargelesid,
 Immed kõik ilu pidasid.
 Poisid kiuhkasid, kilatsid,
 Vastu maad põrutid jalga,
 Keeritid käsissa neidu,
 Tinavõida tantsitelid,
 Imbi hüpatid ülesse
 Arulla hämardavalla,
 Vainulla vidustavalla,
 Kingu kuldase kohalla.

Ilm ilutsi, maa menusi,
 Aru äär helisi vasta,
 Kadarik kisasi vasta
 Naeru noorte neukeste,
 Ilu suurta immekeste,
 Kisa kaabukandajate,
 Saledate saabassäärte,
 Hallikuubede kuhinad,
 Maamuru põrutamista,
 Kingakanna kopsimista.
 Üks oli poissi poiste seassa,
 Meesi noorte meeste seassa,
 See ei kiuhanud, kilanud,
 Ei karelnud kaunistega,
 Ei ilunud imbedega,
 Neidudega naljatelnud.
 Ta oli tõ'es tusane,
 Mureline mõtte'essa,
 Meelessasa meeliskelev.

Vahtis aineti valuje,
 Tule loitu lõomavaie,
 Leetu leegitselevaie.

Kui löi tähti tuikamaie,
 Öökirjad ülenemaie,
 Pilvesilmad pilkumaie,
 Valud kõrges välkumaie,
 Kadusi tulelta poissi,
 Hiilis Jaaniku ilulta,
 Püha Leedu lõkke'elta,
 Valguselta pööripäeva.
 See jäi vilkuma viduje,
 Arusse alanemaie,
 Kadarikku kustumaie.

Poiss läks laandeje pimeje,
 Kõnduje kõmisevaie,
 Kõrve suure keske'elle.
 Sääl kasus kadaliid taimi,
 Võrsus kasvusid koledid,
 Sõnajalg ülenes maasta.
 Poiss varusi vahtimaie,
 Südaööda ootamaie,
 Valulusta valvamaie,
 Süda sees võbisi valju,
 Põue valju põksuteli,
 Hingi haimasi hädada,
 Pelgasi pimedad laanta,
 Kõneta kumeda kõrve,
 Sosistusta metsa suure.

Meesi seisis nii kui mürki,
 Sammas suuri tee kohalla,
 Tee veeressa verstaposti,
 Pilder kõrtsi kaarte alla.
 Silmad tähtida lugesid,
 Taevakirju tunnistelid,
 Öö hämuda haimajelid.
 Kõrvad kuulsid kõrve hääli,
 Libistusta laane ladva,
 Maa muheda kutsumista,
 Mulla hõngu hingamista,
 Udude unelusjuttu.

Poiss teriti kuuludasa,

324 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Nägudasa pinguteli,
 Meelida muretsivida,
 Pimedassa pelgavida,
 Öö valu varitsevida,
 Kartavida kummitusta.
 Tähti langes taeva'alta,
 Särinal sadasi alla,
 Sadas õhkude sineje,
 Järella hämardav hända,
 Viiru valge'e videva,
 Häviva hämude sekka.
 Linnutee särassa loitis,
 Tulikaarena kajasi,
 Ammurgana ähvardeli,
 Tuikasi tulemerena,
 Hõbe lõösana valusi,
 Süüvimatumas sinessa,
 Põhjata sügavusses,
 Ääretuses maailmade.

Poiss lõi silmad sõelikuie,
 Otseti odava päälle,
 Vardatahtije vajuti:
 Öö võis olla poole päälla,
 Vaimuaeg asunud maalle,
 Maalle mullakarvatselle.
 Siis härasi äkki mulda,
 Maapõue pimedada puhkes,
 Leek sinine löi särana.
 Roheline roitamaie,
 Kollane kumetamaie.
 Valgeks läksi metsa veeru,
 Kõrve kolka kiirgavaksi,
 Heledaksi laane ääri,
 Kõiki puud kumasid kullas,
 Heletid sinihelissa,
 Kollatsessa koll'a elid.
 Sõnajalg salu sülessa,
 Varsi pikka öö vilussa,
 Leht kahara laane alla,
 See pimeti puhma'ana,
 Imepõösana haheti,
 Mustas mullakarvatsena.

Äkki leht heleksi lõjje,
 Punaks puhkes põösa põhja,
 Pitkavars verivaluksi.
 Öis sirgus sõnajalasta,
 Punaõis üsasta puhkes,
 Karikast vereva keeli.

Poiss oli imest põrutud,
 Rabatud ilusta öie,
 Löödud lille läike'esta,
 Kõrvad löid kohisemaie,
 Kuulemed kuhisemaie,
 Laaneäär lahisemaie,
 Kõrbi suur sosistamaie,
 Poiss kuulis koledid hääli,
 Hääli ähvardelevida,
 Kõneta kohutavada,
 Juttuda iletavada.

Maa saije sisisemaie,
 Sisisema siugusida,
 Mustama madusid musti,
 Kihama küdisid suuri.
 Imeloomad, ilged silmad,
 Koledad, kadalad koonud,
 Irvitasid hamba'ida,
 Kihvida kihelevida,
 Igemida ilge'ida,
 Lõualuida lõksutasid,
 Norskasid ninasta tulda,
 Veriauru hamba'ista,
 Koola kollasta kidasta,
 Suusta ilgeda ilada,
 Kopruda kohisevada,
 Vahu voolu välkuvada.
 Silmad, täis tulista sütti,
 Kirgida kihisevida,
 Sädemida sähvivida,
 Süüstasid sinista süolge,
 Kübemida külva'elid,
 Tulepiisku pill'a elid.

Jo oli kohkunud kadala,
 Mees madal masenduksissa,
 Heiduksissa hella hingi,

325 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Meel paguda meeliskeli,
 Mõte kargusta kavatsi,
 Süda suurta jooksemista,
 Pe'asta põgenemista.
 Siis söandus, ei pa'enud,
 Südistus südameassa,
 Julgus meelessa omassa.
 Kaksas õileme kädeje,
 Pihuje punase lille,
 Kamalu vereva kuku.
 Ise pistis jooksemaie,
 Labajalga laskemaie.
 Tuhatnelja putkamaie.
 Ta tahtis lagelle saada,
 Väinulle valendavalle,
 Arulle hahetavalle,
 Kadariku keske'elle.

Imed ilge'ed järele,
 Imeloomad ilkudessa,
 Kadalused karjudessa.

Poissi jooksis hingeldessa,
 Lasi jalgu lõõtsudessa,
 Puhkide punusi minna.

Äkki ees kohisi koski,
 Pahisi juga Pagana,
 Mühas, mürkis maa-alune,
 Jõgi ilge'e jõlisi.
 Poiss ei peljanud jugada,
 Kartanud Õ'ela koske,
 Jõgeda jõleda soetud.

Poiss punus edasi joosta,
 Põgeneda kõrve seesta,
 Metsa mustava sisesta,
 Laanesta ladisevasta,
 Kõnnusta kõmisevasta,
 Peossa punane õisi,
 Punakuku peopesassa,
 Verev lill kamalussasa.

Ei ta lille liigutanud,
 Pillanud punasta maalle,
 Verevad visanud maalle.

Äkki müür pimetis eessa,

Müüri püsti pilvedeni,
 Tehtud taevatahtedeni,
 Ilma kummini kujutud.

Noorimeesi, metsaserval,
 Ei peljanud püsti müüri,
 Kartanud koledad müüri,
 Pilvepikkusta pa'enud,
 Kargunud kurati silda,
 Varinud Manala võlvi,
 Kalma kumma vikerkaarta,
 Mis oli viduje veetud,
 Õõ süleje seisutatud,
 Püstitud päralle pilve,
 Tõmmatud tähitse taeva.

Poissi jatkas jooksudasa,
 Põguda, põgenemista,
 pääsis kõrvesta kõlest,
 Kõnnusta kohisevasta,
 Laanest laperdelevasta,
 Õõ kamusta huikavasta.
 Veel korra tagana kuulis,
 Kuulis Halva hüüdavada,
 Kurja karjuvad kõleste,
 Õ'ela õletavada:

“Anna õisi, õnnelilli,
 Verikuku, kullakene,
 Punahõllu, hõilmekene!”

Poiss ei kuulnud kadalad,
 Ei kuulnud kurja käsku,
 Mainitsust Manala vaimu,
 Siis Paha, Paha sulane,
 Puhkes naerama pahaste,
 Kentsakalt kihistamaie,
 Naer kajasi kauge'elle,
 Kurja ilku Hiidelaie,
 Manatuille õuemaille.

Poiss vajus väravasuille,
 Hoidus õueje omaje,
 Kaldusi majaje marja,
 Tulihooneje, tubaje.
 Virgus õita vaatamaie,
 Kuldalille katsumaie,

326 | VILLEM RIDALA /1885–1942/

Verevada vahtimaie:
Peos ei olnud õiekesta,
Kamalussa kuldalille,
Rusemessa ruuge'eda.
Kullatükk käessa kuumas,
Piisk vereva peopesassa.
See mehelle soeti õnne.
Vahendi varada, võimu,
Raha rikkuse rajasi
Ilmaseks elue'aksi,
Põlveksi, poja varaksi.

Sinine kari. Kogu ballaada ja legenda, 1930

327 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

HENRIK VISNAPUU

BALLAAD PENINUKKIDELLE

Tõest uhkem käia peninuke rada,
kui inimloom, kel õlul karunahk,
kui vendade häatahtlust kannatada,
mis elushinge sööb kui haisev pahk.
Kui inimsus on sööt, mis vajab puhk,
ning tõrvikuist jäänd järgi suitsvad tukid,
siis ära sest; kui elu tuim ja hahk,
peab olema kui uljad peninukid.

Siin kulda keedab ülbe mehe pada
ning inimsüda värvit tuhatahk,
üht elumeelist aetaks' läbi kada.
Siin venna silmist kiirgab vihavahk,
juurvarreline roomab kunst kui võhk,
ning ainult vägevalle tolmas rukis.
Kas vara, hilja, kätte jõvvab lahk,
peab olema kui uljad peninukid.

Siin endine käib lilleline vada
ning endine on unenäo kahk.
Kuid ilmaäärel üles kuhjat jada
ning Tulija all kahiseb jo rahk.
Kord lõpeb ilman inimsea rõhk.
Peab rohkem olema kui inimükid,
kui lagipähe langeb põlev tuhk,
peab olema kui uljad peninukid.

328 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

Kõnetlus

Oo, peninukid, teie särav sahk,
see kündku lahti küpsed aja kukid.
Et asjata ei sammuks meie pahk,
peab olema kui uljad peninukid.

*Maarjamaa laulud, 1927**Kaks algust, 1940***MAGDALEENA**

Jõuluöö legend

1

Hiivab jalult lund kui liiva tuul
ja heidab vastu nägu,
kipitab kui sool ja sulab suul.
Jõuluõhtu linnan oleks nagu.

Auto viimne hüppas risteelt siis
ja hobu kohkus sellest.

Majadest ju kuuldus jõuluviiis,
grammofongi röökis Kristusvellest.

Samal ajal, millal kellamees
ja köster sulges uksi,
lävest teisest, kus on latern ees,
tänavale naine astus üksi.

Kodu oli külm, ei olnud puud,
kuid oli vett ja leiba.
Pühkis naise jälgi tuisuluud,
nagu oleks silund samme laiba.

Igatses üht hinge, kes sel ööl
võis olla hää ja armas.
Oma hingel tuisud olid vöö, l,
süda jalge alla tallat narmas.

2

Hiivas jalult lund kui liiva tuul
ja heitis vastu nägu,
kipitas kui sool ja sulas suul.
Jõuluõhtu linnan oli nagu.

Järsku naise ette kerkis mees
kui vangist valla lastu —
katkend kuub ja külmand liikmed sees.
Minejalle tuul löi tuisku vastu.

Kodutuna linna mööda käis
ja vaatas akendesse.
Küünlahelki aknad olid täis.
Hüljatulle mõtles siis küll kesse.
 Jõululauad, jõulukolded, leed.
 Vist külma, nälga tundis.
 Mitu korda mees käis sama teed,
 tuul ja tuisk ta kiirelt käima sundis.
Võlutuna seiras naine meest,
kui veaks mingi vägi.
Omasugust aimas tuisu seest,
kurba, hüljatut ja külma nägi.
 Koputas. Kõik ukсед lukutet,
 ei ükski järgi anna.
 Tuisku taliöö ja linn on hukutet,
 lumi ühtki jälge vööl ei kanna.
Kui ta puhus sinetavat kätt
ja vaatas tornikella,
tema ette peatus liburätt.
Naine kutsus enda juure külla.
 “Mul ei ole raha,” vastas suu
 ja teise pihku puhus.
 “Tuul — mu laul ja latern jõulupuu.
 Ainus tee veel minna surma suhu.”
Ja ta istus maha trepile
siis ukse ette rikka.
Tuli öövaht, toeten kepile.
“Edes mine!” nõnda kurjalt rõkkas.
 Haaras naine mehe külmand käest
 ja tõmbas enda järgi.
 Läksid nõnda üles järsust mäest.
 Lumesse jäid jalust kerged märgid.
“Leiba saad ja varju. Pühal ööl
ei võta mina raha.
Valget öit sel ööl ma kannan vööl.
Tule istu minu juure maha.”
 Ja nad läksid. Takka tõukas tuul
 ja tuisk neil jooksis ette.
 Jõululaulud oksten olid puul,
 ihu kastet oli külma vette.

330 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

Ja nad läksid. Takka tõukas tuul
ning süda pidas sammu.
Vaat, kaastundmusest ja külmast suul
pisarad on naisel juba ammu.
Naine kandis külmastvõetud meest,
ja pani voodi sooja.
Hoolitses kui ema lapse eest,
see, kes polnud eales lapsetooja.
Äkki tuba oli valgust täis
ja säras nagu kirik.
Lillelõhna soojus kandvat näis,
laual söök ja keskel kuldne karik...
Pöles jõulupuu kesk tuba säääl,
ja puu all kaunid kingid.
“Magdaleena!” ütles vaikne hääl —
näha polnud mehest enam mingit.
Hiivab jalult lund kui liiva tuul
ja viskab vastu ruutu.
“Sina, Issand?” küsib naise huul.
Üle linna laiub taevas kuutu.

(1930) *Tuulesõel*, 1931
Kaks algust, 1940

VANAEMA SURM

Käis kepiga varem ringi,
kobas viimati käsikaudu.
Lükkas kummuli toole, laudu,
siis toitu ei pidand mingit.
Memm viimati jääman jäi voodi.
Ema harjaga hiukseid suges
ja lauluraamatust luges
nii pooliti laulmise moodi.
“Mind tõmba enese poole,
mu lapsuken, kuku tütar.
Miks tare sa enam ei küta?
Täna nõnda kui mina koolen...
Pane aknale vesi valmis.
Tunnen, kuidas see rinnun siblib,
see hahaken hingeliblik.

Saaks laulda veel viimse salmi.”
Sai laulust sest viimne ohe.
Ema käega viipas, et tasa.
Jäi seisma siis kellavasar,
vett võtma läks tõrrele kohe.
Tõi kausiga joogi selge
ja avas siis akna õue.
Pääd peitsime ema põue,
ümberringi oli nii helge.
Memm enam ei liigatand põhul,
ainult hülgas kõik taren ja sinas.
Siis nägime, kuidas ninast
hahk liblik löi lendu õhun.
Siis tuli üks valge ingel,
ei kuulnudki, kuidas lendas.
Ingli käele laskis enda
hahk liblik, see tähendas hinge.
Vees läbi viis liblika haha
see jumala saadik valge.
Mis oli must ja kalge,
hingekaussi jäi sellena maha.
Kui oli nii sukeldund vette,
närtsu valgesse mähkis hinge
haha liblika Issanda ingel,
viis jumala trooni ette.
Memm sedasi vaikselt suri
ja ingli käel lendas taeva.
Maa pääl oli palju vaeva,
ja toidu pärast ka nurin.

(1934) *Põhjavalgus*, 1938

KERJUSLAPS

Paradiisin küll kukkus kägu
ja õitsesid roosid kui ärin.
Säält jõululapsuken pärit.
Pühal ööl vaata sündinu nägu!
Läbi sügava lume astub
paljajalu kui kerjus väike.
Pühan öön on tähed päikseks,

331 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

ja kuu tuleb vahel vastu.
 Laps-Jeesus tuleb üle luha,
 käib küladest külla, linna.
 Maailm küll valge ja puhas,
 jõululauda ei lasta minna.
 Kaua koputab tilluke käsi.
 Mine hulgas! nii hüütakse vastu.
 Kerjuslapsena edasi astub,
 kuni lumepadjale väsib.
 Leiti tilluke külmanud keha
 tee äärest, kui kiriku mindi.
 Surmalaulu vilistid vindid —
 juukseid silus ju lumereha.

(1934) *Põhjavalgus*, 1938

LAUL LUMEST

Istus Jeesus-laps, nooruke veel,
 taeva aknal ja mängis
 kling-li! nii kandlega kling-li!
 Väikesed vallatud inglid
 uinusid hullaten sängi,
 väsis laulmast kui keel.
 Kling-li! nii kandlega: kling-li!
 Aga talv oli külmaga eel,
 sildu seadman neid nähti
 hõbeda hapramast klaasist.
 Maanteede porisest paasist
 kabi löi tuliseid tähti
 pikal, pilkal ja põhjatul teel.
 Kling-li! nii kandlega: kling-li!
 Mängis Jeesus-laps langema lund
 mahedan helinan maale,
 üle tee, põösaste, puude,
 üle vee, allika suude.
 Sellest sai helendust raale,
 majja magusat und.
 Kling-li! nii kandlega: kling-li!
 Noorte mändide tumedaid päid
 laanen otsi, kui leiad.

332 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

Pehmed neil lumised tukad,
jalangi räitsakaist sukad,
aste all palakad laiad,
valged, villased, näib.

Kling-li! nii kandlega: kling-li!
Istus Jeesus-laps, nooruke veel,
taeva aknal ja mängis
kling-li! nii kandlega kling-li!
Ja kui need ärkasid inglid,
nägid, et valgesse süngi
maetud metsad ja teed.

Kling-li! nii kandlega: kling-li!
Õnnis helendus maailma pääl.
Meeled, vabastet ängist,
otsekui valguse ingli.
Kling-li! kuulake: kling-li!
Langevan lumen kui mängiks
kandle kumisev hääl.
Kling-li! nii kandlega: kling-li!

Põhjalvalgus, 1938

SULASE POJA SÜND

1
Jõulune Jeesus, aita!
Ristluudes meeletu valu.
Jõulu laupäev on talus,
töökäsi täna ei paita.
Sulase naine nõder
tulemas tunneb tuhu.
Tuhu viid, vaene, kuhu,
kuhu see poetub kõder?
Veretas klaasine taevas,
lumele langes õhe.
Päikse kollasest lõhest
rannale kerkis vaeva.
Uksed kraaksusid kähelt,
kiitsudes kerkis valdas.
Talvejää libedast kaldast
jalg leidis toetust vähe.

Jäätanud pang oli raske.
Aita, Jeesuke, kanda.
Rakkele unustas kinda,
toonasest toomisest röske.
Auru tallist ja laudast
päevavalgusse küttis.
Lumehang üleni kattis
kartulikoobast kui hauda.
Koopasuud sõtkut hangest
sulase naine kaevas.
Päästa, Maarjake, vaevast!
Hangele alla langes.

2

Jõulune Jeesus, aita!
Keskpäev õuele rühkis.
Tuhulik esikut pühkis,
tarest käis lauta ja aita.
Kukk tuli kokutes tallist,
mõtlikult vaatas ringi.
Tal pole sukki, ei kingi,
ainult kasukas kallis.
Harakas aiale kargas.
Otsi veel seamao rappeid!
Lumel veel veriseid lappe.
Kätsatas koera vargaks.
Vorstet ja leiba ahju
küürutas panema käsi.
Rammetus tuli ja väsi,
silmsis kui tulikahju.
Haovirn õue veeres.
Tuhulik, võta vastu.
Maarjake madal, astu
ise nüüd koorma veere.
Põhku vinnas ja vaarus.
Sauna juure viis hagu.
Valudest veel kord sai jagu,
kuigi jalul ju taarus.
Lõunaks sai oasuppi.
Süda ei võtnud vastu.
Sammu kui kõrvale astus,
oksendas seepäale sappi.

3

Jõulune Jeesus, aita!
 Kas on veel armuaega?
 Ristluudes lõikab saega.
 Maarjake, silu ja paita.
 Ju see südamekarje,
 sinetab naise jumi.
 Sinetab õhtune lumi,
 videvik tõmbab varje.
 Palaka kirstust korjas,
 mähise kirju ja särgi.
 Viimsed, need viimsed märgid.
 Tuhulik, keegi kui karjus.
 Rühmiti mehed laval.
 Sääl oleks lapsele sooja.
 Kuhu siis tuhutooja,
 valu võigas ja kaval?
 Maarjake madal, säästa!
 Jalad ju üsna rammad,
 kokku surutud hambad.
 Valu valla ei päästa.
 Laudas, kus veised ja sead,
 nurgas on heinu ja põhku.
 Veisesoojasse õhku
 sai vastsündinu pea.
 Saunast kui tuli isa —
 Jõulune Jeesus, kiitus!
 Lehmaammuga liitus
 vastsündinud poja kisa.

(1936) *Põhjalvalgus*, 1938
Kaks algust, 1940

VILBUS

1

Kaks oli Kalmete mäge,
 kaks oli kanget meest,
 vähe väid ühest teest.
 Kaks oli mägedel talu,
 kaks kasvas Kalmetel salu,
 kaks oli vaenulist väge.

Tõmm oli Toonehunt tugev,
 suur ja murdja ta hõim,
 vägev ta vari ja võim.
 Libatses, lummutas, luusis,
 teiste elujõus tuusis,
 kurjale otsis tuge.

Toonehunt, sinu see vilbus!
 Lendavast langes mu voon,
 lapsel lõhki lööd koon.
 Varjumees, varjumees, varja,
 Toonehunt hakkas harja,
 võttis mu viimse hilbu!

See oli Tuusija tasem,
 tundja, kel teada teed,
 Toonehunt mida teeb.
 See oskas päästa põlust,
 viiruselt võtta võlu,
 väetile anda aset.

Vimma löi Tuusija turi,
 Toonehunt tõbe kui tõi,
 võõra hingest kui jõi.
 Korjas ja keetis rohtu,
 ülbega kippus kohtu,
 oli üllas ja kuri.

Kaks oli Kalmete mäge,
 iga mäe pääl mees,
 üksteisel risti ees.
 Võimas neil kummalgi veri,
 võitlesid, et ühe vari
 võtaks ei teiselt väge.

2

Kaks oli Kalmete mäge,
 kaks oli kanget meest,
 vähe vaid ühest teest.
 Kaks oli mägedel talu,
 kaks kasvas Kalmetel salu,
 kaks oli vaenulist väge.

Vägeva verega Tuusija,
 Kalmete teadjamees
 hingede õöl oli teel
 Toonela viima toitu.
 Säält tuli enne koitu.
 Teadis, kes ringi luusija.

334 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

Sirasid-särasid tähed,
 heledalt paistis kuu.
 Kust see maanteele puu
 põigiti viskas varju?
 Hingeloom veres karjus:
 “Toonehundi varju sa lähed!”
 Tuusija tundis ja teadis,
 kaske ei sellist siin näht.
 Toonehunt, sinu see täht,
 otsisid kohtamist ammu!
 Sina ei varja mu rammu,
 kui end tee ääre seadsid.

Siinpool varjulist võra
 hobuse peatas ätt,
 õiendas võimukat kätt,
 pihku haaras siis kirve.
 Terasel mängis virve,
 polnud seal krammi ei mõra.
 Kui veel teinegi langes
 laastule verine laast,
 hunnik sest kasvas maast.
 Rigi-ragises, mütsus,
 mullale kask kui matsus
 otsekui külmast kange.

Mäe pääl huluma hakkas
 heledalt rakakoer.
 “Kalmu see mees nüüd poeb!”
 sõnas ja kirve löi vööle.
 Vaks on veel jatku ööle.
 Kihutas hobust takka.
 Heitlesid ristati tähed,
 heledalt paistis kuu,
 tee ääres oigas umbluu.
 “Magada, Toonehunt, malda!
 Rahuga mine nüüd mulda!
 Tervist, kui Toonela lähed.”

Kaks oli Kalmete mäge,
 üks oli kahe pääl mees,
 üks oli hõimude tee.
 Kaks oli Kalmetel talu,
 üks kasvas varjukas salu.
 Tuusija kiidame väge.

Põhjavalgus, 1938
Kaks algust, 1940

KELLALÖÖJA ANDRES

1

Viru rannal Alutaga seisis
 jõekaldal väike kirik.
 Et see sinna igavesti jääks!
 Ümberringi kirikuid veel teisi,
 nagu räägib vana kiri,
 meie Issandalle meelehääks.
 Loojus seitsmes üle kümne sajand,
 viimseid veeretati kive
 aastasaja hauauksele.
 Tulevpäevi tundmatumal rajal
 kedrati uut saatuskävet
 nimetulle veretuksele.
 Tulid rasked katsumise ajad.
 Issand käänas oma kukla
 pühas vihas hüljat rahvale.
 Päästa, Peetrus, kalastaja!
 Tuleb hävitus ja hukla
 maisemaale, rannarihvale.
 Juba kevad saabus, külm ja röske,
 pilved põhjast raitset kandsid,
 rukis rikkus, tera ei saanud tõust.
 Ja siis tuli tali pikk ja raske.
 Inimesed hinge andsid,
 polnud abi omast käest ja jõust.
 Kevad teine väljult korjas vaipu,
 jäiseid kangaid kokku kääris,
 tõstis pilvedesse märga tuult.
 Lumest sulas välja laste laipu,
 kõdond, koertekistud sääri.
 Öökülm võttis noored lehed puult.

2

Kolmas meeleheite-aasta koitis
 läbi pakase ja hurma,
 jõuluõhtuks, näärriks erendas.
 Idataevas külmatules loitis,
 virmalised sõitsid surma
 kiriklas ja taluperedes.
 Ristirahvas mujal pidas pühi,
 nääritudel kambriist paistsid,

kirikute tornist hõiskas kell,
 aga rannakirik seisis tühi.
 Koerakoonud saaki haistsid,
 inimest üht näha polnud küll.
 Oli põgend õpetaja,
 köstri pere katku koolnud,
 elus ainult köstri tütar Ell,
 elus Andres, kellalööja majas,
 Ellust ammu oli hoolind
 nooruk häbelik ja armuhell.
 Süütalastepäevast nääri õhtu
 oli Andres metsas ringind,
 polnud leidnud looma ega muud.
 Mitu päeva kõrt ei saanud kõhtu,
 polnud näinud looma mingit,
 ainult virmalisi, veres kuud.

3

Kellalööja Andres, hull ja julge,
 nääriõhtul torni ronis,
 meelegeite vihas kella löi:
 “Ristirahvas, kuulge! Kokku tulge!
 Näljasurmas Ell mu sonib!
 Ammu viimse leivapala söi!”
 Kui ta nõnda kella löi ja kuulas
 palavlikult taevaõhe,
 kuulis: avaneb all raske uks.
 Tundis Andres, tornijalal tuulas,
 uksest paistis sisse lumeõhe,
 nägi, tulijaid on uksel üks.
 Metsa Enn, kel koopas eluase,
 oli tulnud kutse pääle
 läbi lume, teed ei olnud kus.
 “Elusalt sa teda ära lase!”
 hullund Andres kuulis hääle.
 Nälg ja surm ja õhtu üksindus.
 “Tule sooja, vana. Pääle Ellu
 elus pole ühtki hinge;
 seegi näljast närb, sest paast on pikk.
 Kas sa kuulsid kumisemas kellu? —”
 Lõi säälsamas lumehange
 Ennu, nagu olnuks pull või sikk.
 Nagu unes tegi tuld ja paja

pani leele, sinna lõikas
 reietüki vanast, vintskest koest.
 Kõrvus kohises tal õudne kaja —
 “Inimtapja!” — ajus hõikas.
 Käega hoidis kolde kivitoest.
 Kaua keetis vana, vintsket liha,
 kuni kiud sai kondi küljest lahti.
 Pühitsetud vaagnaga siis tõi
 Ellu ette roimaleeme viha.
 Oli korjand koort ja lehti
 patta, juuri, mida siga söi.
 Surmakrambid ümber sinihuulte,
 suri Ell, sai vaevu süüa
 viimast armurooga — mõrvaleent.
 Sajatusi Andres saatis tuulde:
 “Saaks veel hingeella lüüa...
 et tal lahti oleks taevatee!”
 Süda pööritas ja kramples ihus,
 torni siiski Andres ronis.
 Lüüa hingeella — see on kõik.
 Silmis sädemed kui tulivihud...
 Kes see tuld lööb ajuränist?
 See on suure surma viimne käik.
 Sai ta kellanöörid oma pihku,
 poolimeeli rebis, kiskus,
 mahe helin kostis kella suust,
 hääled hellalt heitsid helivihku.
 Tagurpidi lööja viskus,
 vajus alla, valgustatud kuust.
 Kellalööja Andres maha langes,
 kellanöörid ümber käte,
 viimseid sõnu kaebas tornis kell.
 Ja siis tuiskas torni lumehange —
 viimne voodi, armukate.
 Altari ees puhkas mõrsja Ell.

(1931) *Tuule-ema*, 1942

336 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

INIMLIHUNIK JUOZAS

1

“Oma kalli vere pärast Jeesus Kristus,
seda aega enam ära lase tulla,
millal katk ja nälg toob meie maale talla.
Anna meile alandlik ja puhas süda. Aamen!”

Sajand viieteistkümnes just kustus.
Rootsi-Poola sõjast mida kuulda saame!
Issand oli hüljand Liivimaa ja rahva,
asjata sai visat uudseseeime rihva.
Oli Issand kodu otsind käel kangel
Eestimaad, kuid kaugel Düünaburi kreisis
häda verisem veel ristikäsi seisis,
nagu teatab pastor Fridericus Kungel.

2

Väina veeres, kõrgel kaldal asus kabak,
Juozas Leedulane jootis õlleraba.
Juozas jootis rahvast. Viimse odratera
siit- ja säältpoolt Väinat laskis tuua kokku,
laskis küpsetada nendest verikakku,
sõi ja söötis teisi, ega teinud era.
Tali oli vali. Valge maa ja taevas vaskne.
Maarja, kaitse! Näljahädas ära söödi
juba heidikuid ja raipeid, mida saadi.
Tulid talupojad Väinalt, viina võtsid,
ostsid liha ja siis kodu poole tõtsid.
Imestati küll ja jutud käisid ringi,
kust see Juozas vorstideks saab verd, mis magus,
kust ta võtab ribi, soolikaid ja magu.
Õeldi, kabakasse ööseks ärge minge.
Maarja, kaitsku! Kas ei ole Juozas röövel?
Meest ja hobust oli nähtud sõitvat löövi.
Hommikul säält leiti ainult look ja regi.
Ju see Juozas öösel peatoidust tegi.

3

Elas Juozas priskelt, talupoegadelle
viina müüs ja liha ning ei aimand kurja.
Saadud raha pani hoolsasti kõik kirja,
kuni ängas ära Laizenite velle.
Arutelid vennad: “Juozas! Muu küll kes see!”
Läksid kõrtsi, viina ojadena ostsid,

337 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

aga kallasid kõik kortnad habemesse —
 õhtuks joonnud norsked laua alt vaid kostsid.
 Juozas sulges luugid, puu löi ukse taha,
 võttis meestelt riided, kiskus saapad maha,
 viskas kõva kõie üle lööviparre
 ning siis hüüdis üle ukse tagatarre:
 “Naine, pane valmis väits ja vereanum!
 Ja ka toober keeva veega lisa manu!”
 Valmistudes nagu missale või peole,
 ise viina rüüpas, asus tōurateole.
 Seati valmis löövi alla toobris vesi,
 naine viimast tõrt ja tunni puhtaks pesi.
 Juozas venda üht ju jalgupidi kiskus,
 joonnud keha küljelt külje pääle viskus —
 äkki käis üks mats ja Juozas jalult langes,
 naine ehmatuses soolasambaks kanges.
 “Mörvar, kus on Karlis, kus ta luud ja kondid!”
 kisendasid vennad, vihased kui tondid.
 Tuhnisid kõik panipaigad läbi velled,
 leidsid hobuse ja inimliha segi,
 ja kui viimse käigu seapahta tegid,
 leidsid luud, ei teadnud, mis on kust ja kelle.
 Sõnnikust said kätte venna päa ja jala,
 naine näitas hirmus peidupaiga sala.
 Hirmsas vihas vend üks põhuvirna süütas.
 “Maarja kaitse, ära meile patuks pane!”
 Põles kõrtsi sisse Juozas Leedulane
 just sessamas paigas, kus ta inimliha müütas.

(1931) *Tuule-ema*, 1942

INGRID

1

Igal Jaaniõöl, mil Tartu kantsi
 ümber tuledest on lõõmav pärg,
 varemetest väljub neitsi õitsev
 musta koeraga, kui läheks õitsi.
 Krooninõid see koer, kel turi klantsib.
 Vaevu punama lööb koidukärg,
 kaob neidis, põsk veel kastemärg.

338 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

Ah, kui suudleks kordki neitsi huuli
 uljas nooruk, käed paneks vööks
 ümber neitsi puutumata piha,
 siis küll lakkaks põrgukoera viha,
 siis ta langeks surma ette suuli,
 katkeks nõidus, veri hetkeks lööks,
 enne päev kui astuks viimseks ööks.

Aga uljamalgi pole julgust
 suudelda ta neitsilikku suud,
 vastata ta silmi kuuma kutset.
 O et armununa teeks kord katset
 hulgaslikemast üks öine hulgas!
 Valvab, irvitades hambaluud,
 iga liigutust ta valvur truu.

2

Rootsi ajal, millal vene vägi
 nagu tammik seisis Tartu all,
 kantsis asus kaunis kuningtütar,
 neitsi Ingrid, õrn kui öitsev tatar.
 Tehti vaherahu ja siis vallilt nägi
 Ingrid, milline on laagris trall.
 Saatis kuningtütart rauk üks hall.

Valge täkk, kes nagu hõbe tantsis,
 vürstipoega ümber valli viis.
 Sõitja nägi, vallilt säras päike.
 Ei see päike särand, neidis väike
 kuninglikult vaatas üle kantsi,
 vaatles sõitjat, naeratelles siis.

Ja sest pilgust süttis armuviis.

Kes on näinud metsatule lõõska,
 tuulde, tulde mahamurret puid,
 see küll teab, mis sünnib noorest kirest.
 Tappev vird saab väiksest vetenirest,
 kaameks koltuma näed nagu rõõska.

O neid armuhaigeid, petetuid!
 Murrab sõna, käänab kaelaluid.

Ühel päeval, mil ju lõõmas kirge
 armunute südames nii,
 et ei märgand kumbki enam meeli,
 vürstipoeg alt hüüdis sulakeeli,
 seistes sadulas kui osi sirgelt,
 “O see neetud müüri kivikiil!

339 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

Tule alla, arm, või üles vii!”
 Ning siis meeletuma teo tegi
 kuningtütar armunud ja noor:
 võtme kuldse viskas vallilt alla.
 Nõnda väravad said äkki valla,
 võõras vägi omadega segi,
 tungis lossi vene väevoor.
 Rüüstu, tapmist varjab ajaloor.
 Vande alla Ingridi siis pani
 krooninõid see reetva teo eest:
 ainult jaaniööl võid õnne loota!
 Aastasada Ingrid pääsmist ootab,
 kannul kõnnib nõiast moondud peni.
 Kas siis tõesti pole ühtki meest,
 kes kord päästaks neitsi nõia eest?

(1932) *Tuule-ema*, 1942

TOOLSE RÜÜTEL

1

Kandled kätte, mänguks müüti!
 Muiste Toolses elas rüütel,
 mees nii metsik, tukalt tõmmu,
 tukalt tõmmu, silmilt sööja,
 vaenlaste ja võõra lööja,
 käsivarred — kaselõmmud.
 Taeva poole tõusid tornid,
 suured sünged, müürid mornid,
 lossi sellist nähtud harva —
 laiad kraavid ümber valli,
 vägeva ja ajast halli,
 kraavis vesi verekarva.
 Vägev rüütel, rauast hame,
 kiiver kumer, kuklast lame,
 süda kõvem — päris räni.
 Sõda sõitis, vaenlast tappis,
 koju tuli — ei löönd lappi.
 Rahva suu sest räägib täni.
 Hobu hoiet, rongast mustem,

340 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

harva seisis taga uste,
 norskas, korskas sõjasõtk.
 Hõbedased täku valjad,
 rauad allgi hõbehaljad,
 kederluiest ohr see nõtk.
 Sõjad sõidet, väed võidet,
 raudsed mehed rauda köidet,
 aga sõitmata veel sajad.
 Halli hõbet sigib tukka —
 sugu suur võib minna hukka,
 poja toojaks naist on vaja.
 Kesse neitsit selle kandja?
 Neitsit kaunim lossis Andja.
 See vast poegiks õige poja.
 Saagu see siis nurgavoodi
 õnnistatud naise moodi
 Toolse rüütli oma kojast.
 2
 Sõjasõidust koju jõuab,
 Andja neitsit järgi nõuab:
 aeg on käia käima pääle.
 Käima pääle aeg on käia,
 aeg on nimetada äia,
 pärija et tõstaks hääle.
 Kesse kraaksub, Andjas pulmad?
 Tõmmu täku, sama julma
 ajab kirikukse ette.
 “Valvur, värav pööra valla!
 Muidu sinu vere kalkan
 pühitsetud tõrre vette.”
 Enne veel kui suudab appi
 valvur karjatada pappi,
 pää ju põrandale lendab.
 See ep ukse taga kära.
 Kirik küünla tulest särab.
 Valvur ohverdanud enda.
 Ette altari aab rooja,
 täku, õnnetuse tooja,
 keset pulmaliste peret.
 Peigmees, hoia, täkk see tallab!
 Risti ette otse kallab
 äsja pühitsetud vere.

Pildid pühad tarretasid,
 mehed püsti parretasid.
 “Võtan mõrsja mis mull’ vaja!”
 Sadulasse mõrsja heidab,
 mantlihõlmadesse peidab.
 Kabjaplagin ainult kajab.
 “Saatan, seisa!” neab preester
 jõugust jubestunud meeste.
 “Päästke neitsit!” peigmees hüüab.
 Rüütleid raskeid ratsudelle
 järel rüütli, röövli selle.
 Lindu lennult ennem püüad.

3

Maantee tühi, maantee lage.
 Rüütel röövituga pageb,
 ümber piha käsi haarjas.
 Paluda veel mõrsja märkab,
 kui ta minestusest ärkab:
 “Aita, Jeesus! Päästa, Maarja!”
 Äkki kurjalt kõmab taevas,
 pikker sõidab pilve laevas,
 otse üles tulerivi.
 Vägijuga tabab näkku
 rüütli, mõrsjat, tõmmu takku.
 Mõrsja moondub külmaks kiviks.
 Kandled kätte, mänguks müüti!
 Muiste Toolses elas rüütel.
 Kivimõrsjast käib veel kõla.
 Helmeread veel kaelas näha
 pääl ta krobelse naha
 väljal Raualepa küla.

(1934) *Tuule-ema*, 1942

VANAPAGANA KÕRTS

1

“Kes teist mees on uljaim, meeletu ja julge?
 Põrgupeekri kõrtsist vanapagana
 kes see kindla, kõhklematu käega toob?
 Viimse viljavaka rahvas viinaks joob,
 põrgutantsus pillub seni käsi-jalgu,
 kuni joobnuna jääb koopa põhja magama.

Kes kord ristiinimesest maitseb märga,
 mida nägematu käsi ulatab
 raha vastu, kiviletile mis pand,
 joomakire, pordu teel on selle kand,
 mõirgamas ja puskmas nagu härga,
 seda nähakse. Surm selle kulatab.

Naised tantsvad tanuta ja tõllakile,
 mütsita ja muuta mehed müravad,
 neitsihäbi vaevalt varjab jäme särk.
 Vallas käes ju viimne viletsuse järk,
 koobaskõrtsis kostab aiva trall ja vile.

Koolnu konte külas koerad jüravad.

Nurgad nutvad naist ja leiba laste kisa,
 sõnnikus ja virtsas vasik iniseb,
 kaevukookki kurdab koristajat kätt.
 Põrgutantsul aga lendleb naise rätt
 taldu vastu paasi peksab purjus isa,
 jõõras nägu juhm ja nina sinine.”

“Olen mees kui mürk, ei kuraditki karda.

Ma toon peekri kõrtsist vanapagana,
 loksugu ses põrgulake — vereviin.
 Risti küntud maale selle peekri viin.
 Mul on hobu hoiet, kaeru see ei kurda.
 Põrgulised tuulan nagu aganad.”

2

Tuli koopa Kalev, mees mis mehe mürak,
 raha vaskse viskas kiviletile,
 haaras peekri kivilt — sama palju näht.
 Juba tantsis täkk tal all kui taevatäht.
 Oi, mis tõusis koopas kabuhirm ja müra!
 Põrgulisi kaks kargas latile.

Risti kündi mees! Ja ristit maale ratsu!
 Peeker peos ja valjad teises, kihutab

342 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

kõrtsikoopast kodu poole kange mees.
 Ristiküntud muld ja maa ju mehe ees,
 aga põrguvägi järgi nihutab —
 juba piiratagi põgenejat katsub.
 Korskab, norskab täkk ja mees kui takjas
 täku turjal, justkui ühte valatud.
 Kui saab ristit maale, käes on viimne pilk.
 Peekrist põrmu paiskub päramine tilk.
 Piiri taga püsti põrguliste hakjas.
 Täitis lubaduse mees, mis uljalt alatud.
 Puruks peeker! Ei sest ühtki kildu korja!
 Ja sest päevast kõrtski kadus pagana,
 süütus säilis, voores võitis, jõukus jäi.
 Õnnistades seisid mehed paljaspäi,
 et ei enam põrgulaket otsi, orja.
 Töös ja talituses toimi vagana.
 Loa ja Tsitri vahel Kuusalus on koobas,
 milles praegugi veel vesi niriseb,
 roostekarva, mörkjäs maik, ja külm kui raud.
 See ep ongi muistne kõrts ja põrguhaud,
 kuhu nüüd ei juhi ükski enam roobas.
 Heinaritsik suvel koopa suus vast siriseb.

(1934) *Tuule-ema*, 1942

TUULE-EMA

1

Magab kes see metsa ääres,
 siniseelik, sirged sääred,
 norskab nõnda päeva keset?
 Taga põõsa päikse varju,
 ümberringi maasikmarju.
 Inimen või loom või ese?
 See ju, see ju, see on tema,
 Tuule-ema.

Kaugel, kuule, kostab koha,
 kume puie ladvul kiha,
 puseriti pilvetompe.
 Viljaväljad sassi — selge,

343 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

järvel pahrpidi helge.
 Oi neid tuulepoiste tempe!
 Ju see magab, magab tema,
 Tuule-ema.

Sõba sorgu, noorik norgu,
 naine lesk see uitab orgu:
 tööd on palju, puudub käsi.
 “Norskaja, sa astu appi,
 koristama põllulappi,
 tuleks ei siis turd ja väsi.”
 Ju see norskab, norskab tema,
 Tuule-ema.

“Äitäh! Terve teiseks, noorik,
 silmadelt sai unekoorik.
 Poistel nüüd küll võõra voli.
 Kui ei suuda üksi rappi,
 Tuule-ema hüüa appi!”
 Tõusis tuulehoog see vali.
 See ju, see ju lendab tema,
 Tuule-ema.

2
 Niitudel sel aastal heina
 nagu pilliroogset seinä;
 tuld lööb vikatite tera,
 mööda lütkki nätsket nõrgub.
 Põlevana pilvevõrgust
 paistab põrmu päiksetera.
 Kui nüüd tuleks, tuleks tema,
 Tuule-ema.

Paluda ei maksa pappi.
 “Tuule-ema, tule appi!
 Niida, niida, võta loogu!”
 Kas see tuiskab tuuletuhin?
 Silma nähes kerkib kuhi
 Hämmastava, hirmsa hooga.
 Ju see, ju see, see on tema,
 Tuule-ema.

On see mets või muidu laan nii?
 Kõrs kui õrs, ots taevast maani,
 pää on pääl täis vihu moodi.
 Kes see raiub rukkilaane,
 terad puistab alla kaane?
 Mehed teistel selleks loodi.
 See ju, see ju, see on tema,
 Tuule-ema.

Paluda ei maksa pappi.
 “Tuule-ema, tule appi,
 löika, vea, raba rukis!”
 Ja siis, vaata iidset imet,
 väli valmis enne pimet.
 Vedaja või, vihud kukil?
 Ei see, ei see! See on tema,
 Tuule-ema.

3
 Tuleb tali, lumi laande,
 üle järvikute, maade.
 Mõisa mõtleb, palke toogu.
 Lese naise eest kes veab,
 ju see lesk küll ise teab,
 kes tal niitis, võttis loogu.
 See ju, see ju, see on tema,
 Tuule-ema.

Vaese lese salasõnust
 ahne rikas otsib mõnu,
 näeb, kuis puud end palgiks saevad,
 ise sõitvad mõisa õue.
 Kadedus poeb rikka põue,
 põueski veel veerib vaeva.
 Kes see, kes see, muud kui tema,
 Tuule-ema.

Lahke lesk ei sõnu salga.
 Tuule-ema töödki algab.
 Vihin, vuhin, sihin, sahin —
 töö käib põllul õue suure.

344 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

Hirmusilmi selle juures
rikas ihne hing see vahib.
 Toimib, toimib üksi tema,
 Tuule-ema.

Rikka õues põhurodu,
kuhjad, kõrred ainult kodus,
põldu pidi teri otsi!
Lese naise eest kes orjab,
rikka põllult terad korjab
lese aita, rikast trotsib,
 see just, see just, see on tema,
 Tuule-ema.

(1934) *Tuule-ema*, 1942

MERETULI

1
“Mis kumab, mis kumab küll kaugel sääl,
mis imelik tuli on mere pääl,
kord sinine, punane, kollane kuul,
mida edasi-tagasi veeretab tuul?
Ei vilgu see sarvlatern laevaninas,
hädamärki kes annaks küll sumedas vinas.”
“Kord ligineb, kaugeneb leegimiil,
kord kerkib ja kaob tulemiil.
See tuluke otsekui tantsiks veel,
ümberringi kohiseb veteneel.
Appihüüdu mu kõrvad ei kuule,
tuli see pole ürjatud parvepuule.”
 “Sääl merepõhjas, kus vilgub tuld,
 on hunnikus kalliskivi ja kuld,
 sääl ankrutes sädeleb vana vein,
 kristallist karikaid terve sein.”
 “Siis läheme, mehed, ja kulda toome,
 kristalseist karikaist viina joome!”
 “Damaskuse terast ja hõbedast võid
 sääl rohkem kui maa pääl päevi ja öid.
 Sääl vetehaldjate varamu,”
 nii pajatab targa Taidja suu.
 “Siis toome kirjat damaskuse terast

ja korrutat lõnga kuldsest kerast!”
 “See tuli, see tuli, o lapselik meel,
 see virvatuli on mereveel.
 See tuli loidab kui tõuseks veest,
 kuid hälbib ja kaob otsija eest.”
 “Mu järele, mehed! Teid merele juhin.
 Mu kätes ja jalgades tuule tuhin.”
 “On sündimata veel sõna ja suu,
 mis avaks haldjate varamu.
 Ei iialgi küll ükski surelik
 näe seda,” Taidja lõpetab murelik.
 “O Kullet, o Kullet, vii ära meid rannast,
 sääl igal mehel on kuninga pannal!”

2

Mis kumab, mis kumab küll kaugel sääl,
 mis imelik valgus on mere pääl,
 kord vasemal, paremal tulemiil?
 Lenda edasi lainetes laevakiil!
 Keskpäevane päike merevees voogab
 ning tuul puhub takka maheda hooga.
 Üks aasta ja teine ju rahvas veel
 on meretulede järel teel.
 Siinsamas ta oli, et siruta kätt,
 siis äkki — üle voogude varjurätt.
 O Kullet, o Kullet, kus sinisaared,
 kus preesid ja pärlid, kus haldja aarded?
 Kui imelik taevas on tähte-vöö!
 Ju merele aset teeb südaöö.
 Vaata, teisiti isegi linnutee pael,
 vete piirile vaob põhjanael,
 ja kummuli kuidagi kuldsed vardad
 on ülitse vee ja vales pardas.
 O Kullet, o Kullet, meid õnnele vii!
 Me üle su puri kui päiksetiib.
 Päev kiiresti kerkib külmast ööst,
 ja purjesid rebib tuulesööst.
 Need lagled ei lenda, see Kulleti puri
 on kõigile taevatuulile päri.
 Siis äkki otsekui tuhandest suust
 puhub vingudes vastu tormipuusk,
 üle parda virutab vahtu ja vett.
 Võtaks sõitu seda viimne paharett!
 Vastu laineid lööb laksudes rebit puri —

346 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

et taevas meid hoidku, küll meri on kuri!
 “Keul itta, hoi!” kumahtab Kulleti hääl.
 Üks puri veel siin ja teine säääl,
 kuid üha ründavad vägevad vood
 ja kisuvad purjesid tormihood.
 Ah, korraga kadus silmadest alus.
 Nood mehed küll istuvad manala talus.

“O Kullet, o Kullet, sa libekeel,
 kus oli küll meie mõte ja meel,
 kui jätsime maha kodumaa,
 et haldjate varandust jagada!
 Mitu aastat ju oleme eksinud ringi,
 kuid haldjate pärandust pole mingit.
 Kord tuluke otsekui taevatäht,
 mis jumalihe on minemas näht,
 siis jälle kui kerkiks ta siniveest
 ja pilvisse tõuseks üles me eest.
 See virvatuli, mis silmis meil vilgub,
 see tuluke — tõesti Toonesilm pilgub.”

“O Kullet, o Kullet, vii koju meid!
 Me enam ei tunne mereteid.
 Kodunurmedel pööriskleb oder ja kaer,
 peopesad siin veriseks hõõrunud aer.”
 “Kes hakkavad vastu, neid võtab vesi,
 küll päralt jõuame mitmekesi!
 Mis loevad päevad, mis loevad ööd,
 ja tormide uhas tehtud tööd,
 kui meri teeb lahti oma suu
 ja avab meil haldjate varamu.
 Hõi, tuultesse purjed, keulas kostku vulin!
 Meid juhhib suur haldjasilm — meretuli.”

3

“Mis kumab, mis kumab küll mere pääl,
 see sinipunane tuli säääl?
 Kas on see taevani tõusev hein
 või kerkib me ette udusein?
 Kumas sumedas otsekui kuu veaks kiiri,
 siis polegi taevast ega silmapiiri.
 Ööd pole, ei päeva, vaid pimedus.
 O eksinud lapsed, me oleme kus?
 O Kullet, o Kullet, kus on sinu laev?
 Ses tuuletus öös päris surmavaev.
 See on ju, see on ju toonela kallas!

347 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

Nüüd oleme mehed manala vallas.”

Siis äkki pilkases pimedas öös,
vetekohin nii raskesti kõrvu lööb,
üle maailmaääre kui langeksid veed
ja lõpeksid otsa kõik maised teed.
Üksteise järele vaevade kaevu
vist langeb ses kohinas hukkuvaid laevu.
“Hääd jumalad, kaitske me koduseid,
et jalad neil tallaksid õigeid teid.
Kui kerkiks veel udu seest kodumaarand,
veehaldjate oleks see suurem and.
O Kullet, o Kullet, oota toonela tares!
Me laevale istus ju manala vares.”

*

“See polegi tuul, mis alukseid veab,
ühtainuski aeru ma sõudmas ei tea,
kuid aluksed liiguvad salaväel,
paat otsekui liugleks alla mäest.
Kas pole see koduste karide kohin,
mis vasemal alustest mööda ohib?
Juba purjesid paisutab mahe tuul,
udu kerasse veereb kui määratu kuul.
Vaata sinna, kuhu suunatud laevakiil,
sääl rannal eks õheta kodumiil.
Hääd jumalad, kaitske me koduleesid!
Küll oleme rännanud võõraid teesid.”

Tiule-ema, 1942

ALLIKAMÄGI

1
Helkis allikas hõbene,
läte vetta veereteli,
südamesta maa ülenes,
läbi murdis martsakalda,
sauesõrva, kruusakurru,
vesihelmi helgiteli,
ise keesi ja kohisi,
mängides mereje voolas.

348 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

See oli endine elava,
muistine muremanaja,
valuvõtja armuallik, —
toonela oja oligi.

Elas hiid imesugune,
jäseneista jätilane,
lageda isanda laiska.
Hullu meesi, koerakoonu,
see tegi toad tuule pääle,
aseme halapajule,
aganatest keeras köisi,
värvis verega väravad.
Hullu hiidu, pordupoega,
see ei sallinud sulinat,
hiieallika vulinat,
vaba lähte läigahtusi.
Luitetäie riibus liiva,
ruhmikusse künka kruusa,
paiskas pühaje vedeje,
otse allika suhuje.

Küngas kruusasta kohusi
asemelle see allika.

See oli hiid imesugune,
teine hiid terastugeva.
Too kisub kivista peergu
ja lõhub lumesta laudu,
lõõtsub tulda lainehista,
alt tema sõidab halli ilma,
päältä viie vikerkaare,
ümber koidu see kõvera.

“Nõndap, nõndap, pordupoega,
ilmatu ilutegija,
kurikolline kasukas!
Muista meesi, mis töotid,
lubasid lugu pidada,
arvaelid allikasta:
läte jäägu jäämassagi
iluks me kahe vahele.
Tegid nüüd tüli tõreda —
sinu surma sestap saaneb.”

Teine hiid terastugeva
süli võttis virna võrra,
kamaluga teise korra,
puistas siis mäe mäele,
künka künkale lisaksi.

Mägi jäi mäe alaje,
küngas küngaste kohale,
verihid virnade vahele,
kõige alla hiieallik.

2

Kumu kulges, kuulud käisid:
juba vilbus vilgahteli,
maanteella mardus astus.
Abi ei saa allikasta,
tervista pühasta veesta.
Jo on umbes hiieallik,
sulgus Tooni enda läte,
või on hoopiski kadunud,
paremasse paika pääsnud.

Kesse suudab, kesse taidab,
kesse suudab suu sõnalla,
või ehk käte kangusella
sulgeda maa südame,
allika ajada umbe?

Oleks see ise jumala,
see peaks enne ennast looma!
Jumalihe päev jo jõudnud,
kuugi kasvand ja kahanend,
aasta ahtaksi kulunud,
astund toonela tareje.

Halli vares, hullu meesi,
ise hiid terastugeva
istus allikamäella,
kalvakahva ta käessa,
silmad sihtisid sinasse,
sõõrmed uurisid ududa:
kas oli sinassa sõdada
või oli palki pääle ilma.
Ei ole sinassa sõdada
ega palki pääle ilma,

349 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

värises süda savine,
 kruusane kõmises kopsu,
 maa maksa see mürises.
 Mägi vankus ja vabises,
 mäeküljed kummiskelid,
 alla siis ise vajusid.

Ilusambi endisesta,
 kaunimbi kaotatusta
 maa alt allik jälle uhkas,
 otse harjasta ülenes,
 lähte vikerdeli vetta,
 vesihelmi helgiteli,
 ise keesi ja kohisi,
 sulises sula hõbedat,
 mängides mereje meni.

Nõnda lähtest maalähedast
 allik sai mäeharjalle.

Tiule-ema, 1942
Tiuline teekond, 1946

VANAMUISE LAUL

Ilota oli, elota
 Uku loodud maa ja taevas.
 Vaikides veretid väinad,
 sõnata sinetid saared,
 lauluta lebasid laiud.

Sündis siis sinivesilla,
 salmessa salapärane,
 iginoor imevanake,
 vahupäine väinalane
 südamesta Siurulinnu.

Iginoor imevanake
 istus üksi lainehilla
 kandlega kohakidasta,
 laulis laulud lainehisse,
 viisid vete veeremisse,

siis läks otsima omatseid,
 ilumeelseid ilmalisi
 suurele süvajõe,le,
 maale muinasmuistiselle.

Vaikides veretid väljad,
 sõnata salud sinetid,
 lauluta lebasid laaned.
 Polnud päeval kuulda kukku,
 öölla ööbiku helida.

Iginoor imevanake,
 väinalane Vanamuine,
 purjetas hüvalla hoolla,
 siniseililla silises.
 Viisid veneta vedasid,
 laulud takka lükkaelid.
 Nii sai laiale luhale,
 Taara tammiku alaje,
 heldele Emajõe,le.

Imetelid ilmalised,
 küsitelid kudruskaelad,
 taidijad targad pärisid:
 “Uku ehk ülijumala,
 Taara tulnud taeva’asta
 ise ilmaliste hulka?”

Ei ole Uku, ei ole Taara.
 Iginoor isejumala,
 laulaja imevanake,
 väinalane Vanamuine,
 seadis sõrmed keelte pääle,
 tõstis kandle kõrge’elle,
 kõrgemaksi kauni hääle,
 kuulutas kumavi kurgu
 Vana-Taadi au ja suurust,
 kiitis taeva toredusta,
 maalist armastust ja õnne.

“Vesi suuri, ulgu laia,
 taevas kõrge, maa me kaunis,
 suurembi sära südame,

350 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

laiembi emalik embus,
kõrgembi mehelik meeli,
kaunim kannelde kõmina.
Liituge lüliksi lauldes,
kõnekunnaksi koguge,
siis jääb õnn te õue alla,
ilo ilmaliste põue!”

Äkki kõik kosed kohasid,
männikud puha mühasid,
linnud liirilõõritasid,
sitikad sirisäristid,
kidakeeli kulgejaksi
kalad üksi jäid vedeje.

Ning siis kaikus kõiki alla
esmakordselt taeva alla
väinalase Vanamuise
jumalikul juhtimisel
ilolaul imeilusti.
See oli võimsam vete võimust,
värvilisem vikerkaarest,
kaunimbi kõlasta kandle,
sulavam salasulinast.

Kui oli lauldud lähted lahti,
viljad valmis välja pääle,
kaunid karjad kalda pääle,
väinalane Vanamuine
tõukas siis vene vedeje,
paadipõhja purjetama
ja nii lauldes maalta lahkus.
Viisid vedasid veneta,
laulud takka lükkaelid.

Kaksi vetta ilma päälla
silmapiirilla sinised.
Üksi on sinetav selga,
teine on sinisem taevas.
Kus need kaksi kaelastikku
teine teista tervitavad,
sinna see vene kadusi
Väinala imevanakse.

Vene kas läks vetta mööda,
paati taevaparrast mööda,
seda silmad ei seleta.
Aga laul jäi ilma pääle,
ilo ilmaliste põue.

Mare Balticum, 1948

INARI IMBI

Kurtkem, kullad, kaelakuti,
nutkem norgus, nõoksed noored
immeta Inari itkem.

See oli maala muistisella,
laanes laias Lapimaalla,
kus need tundurid tugevad
taeva poole tõstvad turja,
päike kus suviti paistab,
talvel ei tule tubaje.

Järvi säääl salasügava
suvella sineti vetta,
talvella tulitsi tähti.
Üle kui ajasid hobused,
sõjasaanid virmaliste,
järvi siis punassa punerdi,
vikerkaassa vereti.

Sõsarikku, kaksi saarta,
teiste tütarde seassa
tõstsid päada päikse poole,
kohisesid koidu eeli.
Kõrgesaari — üksi saari,
teine kuulsambi Kasari.

Ina imbi, neitsit noori,
kullerkupusta kenambi,
siledam sinilillesta
saarella Kasari kasvas,
kunnu kuninga kojassa,
varjussa vana vanema.

351 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

Pösilla puna põline,
 sõstrad suured silmadessa
 õdangulla, kui läks õue,
 käima kuldse kalda pääle,
 sõusesse sulistamaie,
 ehaneitsiksi nimeti,
 hämarikuksi arvati.

Kõrgesaarella kõvembi
 hütissa kaluri kasvas
 Inari, isansa poega.
 Kui see hommingulla tõusis,
 venessa vesille veeres,
 koiduks kõneldi kunnas,
 päikseksi peressa pandi.

Lõbus luigata on laanes,
 tuudutada tundurilla,
 Kasarilla siiski kaunim,
 sülessa sinava saare,
 vete varjuliste veeres,
 Ukuse enese eessa.

Kasvasid Inari, Ina
 saarella kahella kaks.
 Käona Inari kukkus
 lemmekukku hommingulla,
 õdangulla jälle hüüdis
 õitsiõnne ööbikuna.
 Lemmelaulu nõnda lendas
 vete ülevi ülitse.

Ajasid juba alused,
 punetid punapärased,
 vened ju vedasid vestu,
 kupeldajad korda käisid.
 Juba nälid ja nadused,
 küdid ja kälid küsisid:
 “Kes see kuulus, kes see kauge,
 kuninga kasuka kandja
 ajab priskella porolla
 neitsi ümber neljad ringid?
 Kosib kes see kauni neitsi,
 Ina imme kes see naidab?”

Ivalo, ihatuim meesi,
 tunduri toredam poega,
 kunnu kuulsambi kuningas,
 põhjapõtradest põline,
 see tuli saanilla sajalla,
 tuhandeilla taaldereilla
 immeta ihaldamaie,
 kosima Kasari kulda.
 Nii olid kaubelnud kälised,
 vandunud verevanemad,
 leppinud nadud ja lelled.

Ivalo, ihatuim meesi,
 tundru tuhma, laante uhma,
 kutsuti kohe kodaje,
 pandi ette söögid, joogid.
 Saanid kõik saraje aeti,
 porod kõik päraje pandi.
 Ina imbi, neitsit noori,
 tulnud ei tulevalule,
 astunud ei astme võrra.
 Ei ta andnud andemeida,
 kinke kuninga pojale.
 Tuled tukkusid tujuta,
 joogid joojaida janusid,
 söögid sööjaida anusid.

Ina imbi, neitsit noori,
 nuttis nuttu nurgassansa,
 kaebaeli kamberissa,
 lemmeta Inari itkes.

Pani siis poro parima
 siredama saani ette,
 hakkas hangilla ajama,
 jäälla jälgi jättamata,
 kohti kauge Kõrgesaare.

“Koitu kas on kulgemassa
 või on väljas virmalised?”
 Kõrgesaarella kõneldi,
 küsiti Kasari kaldal.
 “Ei ole koitu kulgemassa,
 vehklemassa virmalisi.

352 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

Tuhanded tulitegijad,
sajanded sõjasulased
saaja saanilla ajavad
seljalla sinise silla.”

Ina imbi, neitsit noori,
sõitis saanilla sirades
otse suure saaja eessa,
kuni sai kaluri külaje,
Kõrgesaare kaitse alla,
Inari enese hõlma.

Tava see on taevaline,
Ukuse enese hoida,
vanasti juba varutud:
“Võõra jalga ärgu astku
küsimata teise kotta.”
“Võim ja vägi ärgu püüdku
pelgupaigast põgenikku.”

Tõttelid tõsised taadid,
vaagisid vanavanemad,
kaalusid kulused kaua.
Sõna siis sai seaduseksi,
kõne kõrgema käsuksi:
“Näidaku nobedad nooled,
vibud võituda varugu.
Kumb on kangembi — kosigu,
vägevambi võtku neitsi.”

Kaksi saarta, kaksi kunda
hinge hirmuga pidasid,
peresta peresse käisid:
“Kas on lendva lahti lastud
või on väljas välguväitsed?”
Ei ole lendva lendu lastud
ega väljas välguväitsed.
Kaksi meesta, kaksi kõrki
vibusida välgutavad,
lennutavad lendvanoole.

Sõdisid mehed südikad,
kosja kemplesid kuningad,

kaksi päeva, kaksi ööda,
ega ei uinunud urused,
tündinud tasavägised.
Taevas täisi tækkeida,
tähed neista tärkaelid.

Ivalo, ihatuim meesi,
tundru tiiru, tõmmu tukka,
ammu haaras, noole noppis,
vikerkaareti vibutas
ülitse ülema taeva
kaares Kõrgesaare poole.
Inari, parembi poega,
peoga püüdis pürgeliku,
laskis lendava tagasi.

“Võta mu vibu võlutud,
lausutud lase mu nooli,
sajata ise sedasi:
“Hõbe hõlma — rauda rindu.
Veri välja — surma sisse!”
tundru taidaja tähistas,
sortsi salaja sosistas
Ivalolle ilmekasti.
Tunduri tõredam meesi
võttis siis vibu võlutud,
lausudessa laskis noole
lendva moodi linnulendu,
sajatades saatis selle
Inarille otse rindu.

Inari, ise ju meesi,
kõikunud ei kõrrevõrra,
vaarunud ei vaksavõrra,
sesta suuresta surusta.
Paremalla käella kiskus
urus noori nõianoole,
südamesta surmatooja,
vibutas oma vibulla
noole nõtkes ja nobeda
taeva alutsi tagasi.
Säälta nooli sööstis suisa
südamesse suure saksa,
tappis tunduri tugeva.

353 | HENRIK VISNAPUU /1890–1951/

Inari, ise ju meesi,
 urus uhke, sangar suuri,
 hetke seisis, viivu vaatas,
 põlved siis pani paluma,
 kaldus kurale käelle,
 vasakulle veidi vaarus,
 sadas surma süüe pääle.

Ina imbi, neitsit noori,
 surma kui nägi surevat,
 koolukätta kulmudella,
 langes põrmu põlvedelle,
 ülitse Inari ülla.
 Nuttis nutta noorta meesta,
 lemmeta kadunud leinas,
 itkes Inari iluda.

Ime ilmsi, mis elati!
 Ennem ei eales olnud,
 Lapi laulussagi kuulnud.
 Korraga vesi kohisi,
 päike tõusis ja tulitsi,
 jääda jäika järve päälla
 olnud ei olemassagi.
 Ukune ülijumala,
 maailma majapidaja,
 ise laskus leinetelle,
 kõndis Kõrgesaare poole,
 tuli tuulena tasane
 manu mullalla magaja,
 kohti koolnu, suure surma.

Ukune ülijumala
 ülitse silitas silma,
 ülitse ümara palge,
 seisis surma kes surussa,
 käis ju koolu koskuvussa.

Inari, isansa poega,
 ärkas surma suuvusesta,
 tõusis koolu kaendelasta,
 avas silmad aegamööda.

Ukune ülijumala
 võttis siis Ina ja Inari
 kätta käessa lainetelle,
 viis nad Toonela tubaje,
 kandis manala majasse,
 oma enese koduje,
 alla järve jäädavusse.

Säälla hellad nüüd elavad,
 säälla kullad nüüd kukuvad
 igise igiajani,
 armu ustava iluksi.

Jäigi nõnda jäädavaksi
 järvele nimi INARI.

(1939) *Linnutee. Rännuraamat, 1950*

HUGO ANGERVAKS

LATERN

Noorushämarusest meenub mulle veel:
latern imevalge helkis üle tee.

Õhtul ootamatult löi ta põlema,
kordagi ei näinud, millal kustus ta.

Päevast päeva üha õhtuhämaras
sulas lapsesüda valges laternas.

Laternast sai mulle õilis seltsimees,
südamlikku soojust hoovas kupli seest...

Ühel sügisõhtul rahutumalt ma
ootasin, et süttib latern põlema.

Kauge sõber aga oli täna morn...
Raskest leinahelist kajas kellatorn.

Ahastuses tummas, siira sõbrata
lõppeks uinusingi raskelt magama.

Teisel päeval vara akna juurde ma
jooksin kähku — sõpra tahtsin vaadata.

Hämmastusin hirmust sünge pildi ees:
sõbra kangel kaelal rippus poodud mees...

Kaelas surmasilmus, nägu mustem ööst...
Sõber, ons see sinu reetlik kätetöö?

Nukralt vaikis latern. Nägin viimati:
ratsutasid mööda neli sandarmit.

(1927) Felix Kotta, Leopold Saarts, Hugo Angervaks, Peno Alnovo. *Luuletused*, 1935
Tulekeeled, 1974

355 | EEVA PÄLLURI /1901–2000/

EEVA PÄLLURI

MARJE SURM

Emä Maarja avas valuvärava —
“Tule sisse, mu tuiarg tütar!”
Nägin tagamaa, havelt särava
nutujõgede nukraist joomist.
Kasvas kaldal kaameid kaski,
kübenes hõbeseid helbeid toomist.
Kumand ei päikese kirgendav vask.-
“Astu varju, mu väsinud virb!”
Hõljus laineina nimetu ask,
tõusis tuhandest magusast moonist
unustusuimi ja loobumuslõhnu —
unub siin unistus saamatust kroonist! —
Maarja puutus mu külmetund käsi:
“Lase lahti, mis oma ei ole!”
Pannud vastu ei tõrges mu säsi —
poetus mulda, mis nopitud mullast:
lilli, ja lippe, ja koltund lehti,
rõõmuudetki karrast ja kullast. —
Maarja puutus mu kuulmeid huuliga:
“Unusta maised, mannetud kõlad!”
Kuulsin, et vaikisid vaibuvi tuuliga
lembelaulud ja matusekellad,
puudekahin ja mesila sumana
armsa ammused sõnadki hellad.
Valu jäi hinge ruskuva kumana. —
“Anna mulle, oh laps, oma süda!”

356 | EEVA PÄLLURI /1901–2000/

Veripeekri ta pihku, kus imana
punerdas uurmeis veel auravat iha,
panin, ja tundsin: ei lemmet, ei leinamist,
soove ei suru, ei valu, ei viha. —

Surm aga lähenes varjuna kesköömust.

“Usaldu, lapsuke, pea koidab jälle!”

Ei tea, mis tegid mu hingest, mu ööbikust:
rinna jäi vaikseks ja vaiksemaks üha. —

Taas olen nagu eelsündi endatu —
nimetu, eluta, valuta, püha.

Looming 1928, 9

357 | JULIUS OENGO /1901–1941/

JULIUS OENGO

NÄGEMUS

Aastaid lükib ajarivi,
kaovad nagu lagled üles,
aga mälestuste süles
üks neist raske nagu kivi
— ainsa ööga meele jäi.

Mäletan, kuis kaugel saarel
vastu õhtut sumbus taevas,
meri mühas raskes vaevas,
laine laksus uisapäi
Äkki lajas loode kaarel
hullund hüiling üle vete,
sööstis mornilt ranna ette,
keerles, pöörles paharet.

Hoogu võttis, hooga saabus
marumöll ja õudne skvall,
ulung huilgas pilve all,
laine laine järgi maabus,
peksis vastu kallast vett.

Tuul viis rannalt valge vahu
lennateles küla taha,
murdis murdis metsa, maha,
riisus südametest rahu. —
Mehed merel tormi keerus,
pole jõudnud, tulnud veel.
Kas on saarestiku veerus
või on laugel ulguveel?
Möllab, mühab, kohab meri.

Lahti löödaks onni uks.
— Kuulab ahastades veri,
närvleb südamete tuks.
Närvleb, nərbub, saatust küsib.
Aga torm vaid vastu rüsib,
rüsib — küsijale tumm.

Saabus kesköö, sünk ja pime,
maru metsikumas hoos.

Ilmus taeva, ilmus ime, —
valgus läigateles voos,
löikus õhe, löikus lumm:
kisti valla pilvevärav,
ilmus veretavalt särav
õudust ennustaja rist.
Ainsa hetke helkis vist,
siis ta kadus, tormi hajus.
Jäädvalt südameisse vajus...

Teisel päeval leinapühi
peeti rannas mitmes majas, —
lauas õudselt ase tühi,
orvukesti toitjaid vajas...
Aastaid lükib ajarivi,
kaovad nagu lagled üles,
aga mälestuste süles
üks neist raske nagu kivi
— ainsa ööga meele jäi.

Aegna. Poeeme ja ballaade, 1929

Minu päev. Luuletusi, poeeme ja ballaade, 2001

358 | JULIUS OENGO /1901–1941/

KAEVUR

Päevi pillas, reetis raeve,
 pikad pillerkaar ja püha,
 külast külla rändas üha,
 vilistas ja kaevas kaeve.
 Räbe, rõivult voolimatu,
 oli sündind õnneajal,
 loomult uljas, hoolimatu,
 rõõmus laja laulukajal,
 silmis siiras elulust.
 Rändas mööda maid ja radu,
 laaned, luhad, lepik-padu, —
 kõikjal leidis õnnekust.
 — Tundis vett. Ja vesi teda
 juhatas ning näitas seda,
 kus on varjul voolusoon.
 Nõnda tõmbus elujoon.
 Kõik läks edukalt ja hästi,
 toiming toimus nagu kästi
 — kaevas kaevu, andis vett;
 andis kogu aastaringi,
 kuivatand ei põud, ei mingi,
 tumestand ei mudasett.
 Keda kiidad, keda laidad, —
 aga küla kambrid, aidad
 õhtul tema lemmikpaik.
 Noored naised, neitsid, lesed
 kaevurile kallikesed,
 palges kiindumuse laik.
 Kõiki võttis, kõigist joobus,
 peagi jättis, peagi loobus
 — uueks sarmiks suundus kihk.
 Lembelt lennutamas lihk.
 — Tuli ükskord valge naine
 järvekaldal, ebamaine
 (arvas: vesineitsi vist!).
 Juuksed kergelt hilbendasid,
 jalad kastes kilgendasid,
 möödus naerdes kaevurist.
 Kaevur läitus, loivas järgi
 mööda vesiheinu märgi,

tundis veetlust sundmatut;
 tallas tulikõied längu,
 algas uljalt julget mängu —
 suudles äkki tundmatut.
 Ehmatusest neid ei kilkund,
 vihastudes silm ei pilkund,
 liibus lähemale vaid.
 Sõbrunesid, sõbruks said.
 Neidis pillas neitsiandeid.
 Noormees mõtlematuid vandeid
 töötas, tuhlas armu tasuks.
 Lubas õ n n e (mõtlematu),
 kui ta hülgaks kallistatu,
 peiarlikult petma asuks.
 Neidis rinnalt avas särgi,
 särgi alt tõi hõbemärgi
 — väike valge k a e l a r i s t.
 Ütles: “Siin on tunnistaja!”
 Viskas vette, kilkus kaja.
 Viskas, lahkus kaevurist...
 Ununesid öö ja vanded,
 neitsi andumus ja anded,
 kustust kiindumuse kaik.
 Teised naised, neitsid, lesed
 kaevurile kallikesed,
 külaaidas lemmikpaik.
 Kõiki võttis, kõigist joobus,
 peagi jättis, peagi loobus
 — uueks sarmiks suundus kihk.
 Õnne õnnitelev vihk
 lahkus, loobus pikkamisi.
 Nüüd ei tunnud teda vesi,
 kuivaks kuivas kaevat kaev.
 Hulkus mööda maid ja radu,
 aga kõikjal õnne kadu,
 kõikjal kehtumas vaev.
 Lõpuks rändas radu vanu,
 jõudis jälle järve manu.
 Tuikas tohe tusajoon:
 “Siia kaevan, vesi ligi,
 valgub kaevu ometigi
 kergelt leitav voolusoon!”

359 | JULIUS OENGO /1901–1941/

Ööd ja päevad kaevu kaevas,
 aga asjata end vaevas —
 nädalaid nii töötas vist.
 Siis kord sügavuse süles
 kerkis mälestusse üles
 valge neidis, valge rist.
 Samal hetkel kohas aga
 tume mürin kalda taga,
 valla viskus voolusoon.
 Viskus kaevu, viskus hooga,
 mattis mehe ainsa vooga —
 voos sääli risti hõbejoon...

Aegna. Poeeme ja ballaade, 1929

Minu päev. Luuletusi, poeeme ja ballaade, 2001

AEGNA

1

On mitu, mitu aastasada
 sest möödas, kui üks võõras mees
 kord maabus Aegnal.
 Nii rahvas kõneleda teab.
 Kuid vaikima nii paljust peab,
 mis jäljetult jäänd minevikku
 nii ruttu rohtub muistne rada
 ja Aeg on tumm me ees.
 Vaid Aegna saare lõunarannal,
 kus meri tungib salmestikku,
 on jäänus muistsest vahimajast
 kaks paari kive ridastikku.
 Vist oli löikuskuu,
 kui saabus saarele
 see võõras mees, Cordelius Ancyras.
 Käes raske kepp, must riie üll —
 nii välimuselt ebaääras
 ta näis kui munk või õpetlane,
 või üksinduse sõber muu,
 kel hurmaks ranniku idüll.
 Kasv keskmine, ent kõheldane,
 käik kerge, keha nõtk ja sale;
 noor nägu, sile

lõug ja pale,
 proofil kuid julge, mehelik;
 kaks terashalli silma rahutut,
 kus ajuti suur avar pilk nii lapselik
 kui virvelained vahutud,
 ent samas vaade külm ja kalk;
 ots kõrge; kulmudele kalduv
 pikk hahkjäs juuksesalk.

Too võõras tühja vahimajja asus,
 mis külast eemal, üksinduses,
 kus ta'apool metsavaikus lasus
 ja esivaateks merelaht
 ning Oolgrunn — võimas laintetõke,
 kus kõrgele keeb valge vaht,
 ja eemal hansalinna tornid
 ning õhtutuled kauged, mornid
 kui udus nõialõke.

Mees istus päevi uksepiidal
 või hulkus mööda neemesäärt,
 käis kalastamas Kumbli taga
 või seiras horisoni äärt
 täis hajameelsust, ajus aga
 kees mõte uus kui ääsi riidal
 kuum, kääriv, sulatina-pann
 — pääs tuli, jalus jäine vann.

Siis tihti tuppa suundus samm
 ning käsi süütas küünlatule:
 sääli, kärsitumalt võttes sule,
 tal valmis tundeküllas salm
 või võimuahneid viitav valm,
 ja mõnikord, ei teagi miks,
 sai salmist salvav epigramm.
 Ent selline ta toodang kõik:
 kui loeks neid preester, nuntsius,
 siis kuuleks ohkeid krutsifiks:
 "O, Satanas, Diabolus!"
 Ta looming ebastiilne hõik,
 sel süngel ajal võõraslaps,
 ei vältind hukkamõistu sõela,
 ei vältind Kaduvikku õela
 ning meile jääbki tundmatuks.

2

Nii möödus Aegnas nädalaid.

360 | JULIUS OENGO /1901–1941/

kuid vaheldust tõi juhtumus:
 kord läänerannal kokku said
 kaks inimlast, Cordelius
 ja saare lootsi tütar Heid
 — see väike nisupäine neid,
 kes tuli viima rannalt paadipurje.
 Ei kavatsusi häid, ei kurje
 olnd võõral neidu kõnetades:
 paar sõna tavalist — nii ilmast, maast
 ja kogemata (nõnda hõlpsalt kukkuv)
 üks kergemeelne meelituse laast.
 Neid aga vaikus. Pälkalt punetades
 lõi häbelikult silmad maha
 ning nagu kägu kuugatades kukkuv
 ta kadus kärmelt kuusetuka taha.

Mees järgi naeratas
 — vist seda kuldset naeru,
 mis naerab rändur, sõdur võõral maal,
 või naerab sõudja, hoides paigal aeru,
 kui möödub juhuslikult
 veetlev silmapaar;
 siis mehe meeltes mängleb vikerkaar
 kui kobrutav ja kerge õlu;
 ta teab: ei eales nähtut enam näe,
 kuid hetkeline julge võlu
 on hingele nii hää,
 nii ütlemata hää...

Vist samal õhtul veel
 ta kohtas neidu Lemmikneeme teel.
 Mees naeratades astus ligi;
 Heid vaatas, lapsesilmis pelglik hirm.
 Ent sigis tutvus viimaks kummatigi,
 lõi laineid mehe avameelne uljus,
 ning kadus võõrastus ja ujeduse kirm.
 — Nii mõnus mõttetuste sõnarivi
 ja vestlus vallatlev kui vaskne kuljus.
 Nad läksid valgmasse. Mees viskas kivi,
 ja lustiliselt avasilmne vesi
 lõi üles suuri, väikseid mullikesi.
 Ning hämaruses hõljus kerge tuju
 nii herge nagu pettekuju.
 Heid, lootsi väike tütar nisupäine,

361 | JULIUS OENGO /1901–1941/

see saare lembe laanemeigas,
kes täna oli ülemealik, reibas
kui mänglev tuul kesk vaaneid väinu,
Heid oli mõrsja juba aastat paar.
Suur tugev kalur Maar
ta isaga lõi kokku käed;
nad vaikides jõid kortli viina,
ja seoti kihlus karesõlmne:
“Siin, tütar, oma peigmeest näed,
sa tema kaasa alandlik
niikaua, kui su elu pikk,
kas toogu saatus õnne, piina!”
— Nii saare komme igipõline:
pead armastama, armasta!
Ning naine (mehe omandus ja aare)
peab küllaldaseks sigitama saare,
kust meri neelab igal aastal mehi
just nagu muinasjutu sarvikloom.
Kalk käsk ja säädus ühendamas kehi
— neid paaritad nagu kasvukarja.
Ei tulvand tõrksus siiski meeltesarja,
sest harjumus on teine iseloom.

Heid, väike habras, valge neid,
kes tallas kergemeelselt saare teid,
ei nurisenud isa tahte vastu.
Kuid täna julges siiski sammu astu',
mis polnud kombelik ja sobiv talle;
ta siirdus saare kombeist kaugemale
ja edvistas nüüd võõra mehega.

Heid veel on laps:
kõik talle kuldne lelu,
kõik rõõm ja mäng; võib olla kurvastelu
vaid reetlik mängukanni murd.
Laps vallatust ja naeru ihkab
ning vaistuliselt kõike seda vihkab,
kus kummitamas kaame elukurd.

3

Nüüd võõras kohtas igal päeval neidu
kesk kuusemetsa vilbet vabadust,
noid hetki ihales kui kallisleidu
mald eluvoolu sügava.
Ning tihti imetlesid kahekesi
nad sügisvaikse mere avarust.

362 | JULIUS OENGO /1901–1941/

— Nii suur ja nukker Soome lahe vesi
 kesk viimseid mihklikuise päikse kiiri;
 see nukrus magus hiilib hiljakesi
 ja kisub hingest harda pisara.

Või jälle hullasid nad nagu lapsed rannal,
 suur kivi meres nende asupaik.

Lõi mängul valla neiu juuksepannal

— vihk kuldseid narmaid nagu merevaik.

Ah, kuldseid palmikuid kes iial näinud!

— Neist helgub, heldub mehe meel;
 kel soontes meheveri, pole mööda läinud
 neist hoomamata eales veel...

Siis päeva kolm kord sadas ränka vihma
 ja Hülgekaril hüples hullund voog.

Meest tabas kodus lugemise hoog,
 ta aju piitsutasid miljon mõtterihma, —
 säääl tundus, kuidas saamisvalu kihkab,
 ja nagu seppa sunnib lõõmav ääs,
 nii kutsus looming — valust väljapääs.

Sel ajal tundis Heid, et sõbra seltsi ihkab,
 kolm päeva olid pikad nagu surm

— noor lapsemeel ei mõista veel, mis hurm
 on olla enesega palgest palge,
 ning üksiolu, igavust ta vihkab.

Heid õhtul välja läks. Läks läbi salust.

Vihm tuiskas näkku, peksis metsaalust
 ja lõunarannal mühas raju.

Säääl vilkus üksik tuli läbi saju.

Heid leevenes, ta süda tuikas tasa;
 õnn suur ja seni tundmatu, nii uus

ta hinge hoovas, kasvas alatasa
 ning kogu olemuse vallutas;

ja liikus lembesõna neitsi suus,
 mis elu uude suunda kallutas:

— suur mõiste a r m a s t u s sai teatavaks...

Heid jooksis kärmelt vahimaja poole,

ei sundind süda sammu peatavaks:

uus tunne ajas verre uusi voole —

neil esmakordseil siiras avaldus.

Ta tahtis näha hetkel püsimatul

meest, kelle silmis, hinges avarus,

kel lapsemeelne rõõm, kel eluküllus uljus

ning rohket naeru nagu meres vett.

363 | JULIUS OENGO /1901–1941/

— Siin saarel uudne õnnistelev suljus:
 käis elu kõledalt kui ankrukett;
 ei õnne küsijal, ei küsimatul,
 ning roosterähmast rääme elusett.

Nii õnnest joobunud, ta astus sisse,
 noor nägu õhetav ja ilmes õilis sära.
 Mees istus laua taga kummargil:
 ta oli süüvind lugemisse;
 siis tõstis silmad, vaade kaugel ära
 ja kulmul kortsud mõtteist pinevil.
 Ei tulnud esmalt rõõm,
 ei sõlmind sooja sidet.

Nad istusid — kaks tumma mõõgapidet;
 vaid koldes mängles herge tulelõõm.
 Siis neidu valdas pettumus ja nukrus,
 kui oleks kadund kallis aare kukrus,
 ning südant rõhus raskus sügisrõske;
 äng hinge hoovas nagu ohutaja
 ja pisar laanis lapselikku põske
 — nutt, naise leebe lohutaja.

Nüüd märkas mees end olukorras süüdi:
 ta hävitas ju teise kuldse müüdi
 ja esmakordse õilmitsuse keelas.
 Kuid kellel suilas sõna, mõistus nõtk ja meelas
 ning seljataga sada seiklust vast,
 sel kerge kahandada naise nuttu,
 veel kergem lohutada tütarlast.
 Ning peagi kurbus kadus uttu,
 tusk muutus tundmusile aeruks
 ja pisar puhkes õilsaks naeruks.
 Heid surus mehe ligi keha, pää
 ning tundis, et on olla õnnelik ja hää

Ent naise lähedus, ta ihu soojus, —
 kes poleks tunnud aardeid selliseid?
 Kui õrna naha all sa tunnend veretukset
 ning hingab üles-alla habras rind,
 ja hälvitavad hunnitumalt sind
 vöökumerusest viivad salauksed,
 kus laienemas aimad puusajooni
 ning niue nõtkelt sääreks sirgub: —
 siis tunnend endas verd,
 mis voolab piki sooni,
 ja süda tormitseb kui tuhat merd,

364 | JULIUS OENGO /1901–1941/

siis meeltes maa ja taevas ühineb,
 suur L o o d u s ainsaks hümniks virgub
 ja maine askus tühineb...

 Ning vahimajast vastu hommikut läks Heid,
 läks naeratades mööda metsaalust
 sel öösel naiseks saanud väike neid,
 pääs uim ja uudne mõiste õnnest, valust.

4

Kord pääle mihklipäeva külas joodi;
 suur õllekann käis ringi meeste seas.
 Lõi humal valla keeled, julgus tuikas peas
 ning elavamaks ergus paadund vaim.
 Ei tea, kust naiste kõrvu uudis toodi,
 et äkki mitmel keelel liikus laim:
 — Näe, lootsi tütar Heid käib võõra majas...
 — Ei tea, mis kihu teda sinna ajas...
 — Ja sagedasti koos nad kahekesi...
 — Neid keegi oli piilund saiakesi
 ja näinud sülelusi metsa all...
 — Oi, küürie eleison, Jeesu-tall!

On raisus kihlatu, on raisus Maari pruut!
 Noor kalur kuulatas, ei uskund naiste suud.
 Kuid poiste hulgast kostis vihje sama
 ning lisaks mõni märkus riivatu.
 See pani Maari jahmatama,
 ja nagu ankur hiivatu
 ta mõte kõikus algul siia-sinna.
 Üks irvihammas aga kargas ninna:
 “Eks täna õhtulgi su mõrsjaga ta hulla
 — Heid oleks võinud muidu siia tulla!”
 Maar kargas püsti, tormas õue,
 silm verest punetas ja käsi tõmbles vihast;
 tal kuri kiivus kerkis põue,
 käis õudne värin läbi mehe kehast
 ja hammas kiristades vastu hammast löi.
 See tunne Maari lootsi majja tõi,
 saal süngelt küsis: “Kus on Heid?”
 Ning vastati: “Vist kõnnib külateid.
 Kas joodul neidudega polnud ta?”
 Nüüd oli kerge tõde aimata.
 Ning mõõga seinalt haaras Maar,

365 | JULIUS OENGO /1901–1941/

— see oli raske rootsi rauast relv.

Läks välja, kortsus kulmukaar
ning kiiva kistud mõttetelg,
see ihkas kiivusele kurja tasu

— ei muidu hing saa asu...

Kuu seisis kõrgel hansalinna kohal,
kaks sarve püsti nagu raudne rinnus.
Suur mustjas meri hiilis kalda taga
ja nagu ähvardusi helkis lainte innus.

Mets tumm ja vaikne seisis paigal aga,
ta vari süüvis enda sügavikku.

Kuid üsna kalda ääres mööda teed
kaks inimkogu käisid lähestikku
(vist aimate, kes olid need).

Neid vaatas uneledes pilvekette,
mees laulis tasakesi omaette:

Ma ootasin sind,
kui saabus õhtu hämar.

Mu tuba tühi sinuta.

Ju vaikinud lind,
jäab vaikseks külatänav.

Oo, käsi mulle siruta!

On läbinud öö
nii mitu hingerada,
nii mitu valmind sülelust.

On vallandand vöö
tung kuumalt armastada.

Oo, kiitkem elu ülevust!

Kuid kurbuse taim
mu hinge juurdub aeva,
kus tuhat, tuhat küsimust.

Ning saatuse vaim
vist karile viib laeva,
ei ole õnnel püsivust...

Siis äkki metsast sööstis Maar
ning kiljatades pages Heid.
Nüüd õhus helkis relva kaar
ja laulja suunas langes löök.
Mees vilkalt viskus mõõga eest,
ta mustast kepist kargas teras,
relv reipalt relva vastu täras

366 | JULIUS OENGO /1901–1941/

ja mehe vastu seisis mees.
 Taas ründas Maari raske löök.
 Ent teras terase löi eest
 ja liiva langes löögi lõpp.

Siis järgnes võõra nõtkes sööst —
 siis karjatus ja korin kostis ööst,
 ning kalur lebas liival selili,
 lai rind kuupaistel hoovas sooja verd,
 ja tardund silm, mis kaua seirand merd,
 nüüd elutumalt sihtis kaugeid radu,
 kust vastu haigutas suur tume K a d u
 ning kõige hingitseva lõpp.

Veel samal ööl jäi tühjaks vahimaja,
 ning pages üle saare raja
 see tundmatu ja võõras mees —
 ei tahtnud roima tasu kanda.
 Ta öösel jõudis Viimsi randa:
 lai avar ilm tal jälle ees.

5

Lõi hommik taeva tinasse
 ja vesikaare käänas tuule.
 Läks päike pilvevinasse,
 sünk-mõrkjalt mühas metsahari
 ning kaader karjus Kumbli karil
 — see tormieelne tuntud luule.
 Ent külas kihas ärev rutt.
 Sääl teati juba öisest roimast
 ja teati ka, et kuulujutt,
 mis liikus eile jubil ringi,
 ei ole väljamõeldis mingi,
 vaid tõesti teostund surmapatt:
 Heid rüvetanud mõrsjasärgi,
 Heid pole kartnud Jumalat,
 löi saare ellu häbimärgi,
 ei häbenenud ilma ees,
 — ta roima läbi langes mees.

Heid istus saare kohtupingil,
 ta ümber süüdistuste vöö;
 ei armu, halastust sel ringil
 — see sünge aja õudne öö.
 Ta vastas küsimuse mõne

367 | JULIUS OENGO /1901-1941/

— ei kartust näos, ei saamatust.
Siis algas süüdistusekõne,
mis loeti Pühast Raamatust,
kus oli kirjutatud nõnda,
et hukkuma peab kihlatu,
kes magatanud võõrast mõnda, —
ta surmas, elus hüljatu.

Ei hirmutanud lapsesilmi
karm kohtuotsus — ihu hukk.
Tast kaugel hoovas eluline;
näis ümbrus kõik vaid ebamaine,
sest meel ja mõte kaugel säält.
Ta seiras taevas kärmeid pilvi
ja kuulas merelt tormi häält.
Tal meeles mõlkus õnnevärav,
rõõm üllas, armastusest särav.

Kas mälestus nii ruttu kaugel,
mis südamele lähedal!
— Kui üks on vaba taeva all,
mis sest, et teise küünal raugel!
Laps pole õppind tundma elu,
veel vähem tunneb surma ta:
kõik tasub hetke oleskelu
ning suure elamuse hurm.
Ta vahetult on võtnud kõike,
vaid tundmus määrab elulõike —
mis ütleb talle sõna “s u r m”!

6

Ja sääl, kus oli vahitare,
vaid õhtul ümber ahervare
veel keerles, ringles kerge suits...
Karm otsus oli viidud läbi,
et nõnda kustuks saare häbi:
nii “patupesa” tuleriit
viis noore elu ära siit.
Suits hingitseb, ja tulease
veel hõõgub kuumust nagu hing,
mis jättis elu lüheldase —
sel ruttu lõppes maine ring...
Kolm päeva kestis vihm ja maru
murdlane viskles ranna eel.
Saar oli sünk ja rõõmuvõoras —
nii nagu saarerahva meel.

368 | JULIUS OENGO /1901–1941/

Siin rusus, rõhus õudne tõde:
 surm, elu — inimlaste mäng.
 Julm sisetunne röövib asu,
 roim jäigalt nõuab roima
 ning võimatuks saab rahusäng...
 Ja tormiöödel Aegna rannal
 käis kummitamas viirastus:
 noort neidu, lahti juuksepannal,
 sääl aina nähti merevoos
 või tõusmas metsast tuulehoos
 ning sõudmas mööda taevaalust,
 või leiti nutmas kuusesalust
 — nii nähti saarel nägemust.
 See viimne nukker tunnistaja,
 nõrk elutule hääbuv kaja...

Mees võõras väiksest vahimajast —
 kes seda teab, mis temast sai.
 Ilm võimaluste varaaidaks,
 ilm seiklusile suur ja lai.
 Võib-olla mõnel helgel pilgul
 ehk meelega tuli Aegna saar;
 mees naeratas siis seda kuldset naeru,
 mis naerab rändur, sõdur võõral maal,
 või naerab sõudja, hoides paigal aeru,
 kui möödub juhuslikult
 veetlev silmapaar;
 siis mehe meeltes mängleb vikerkaar
 kui kobrutav ja kerge õlu;
 ta teab: ei eales nähtut enam näe,
 kuid hetkeline julge võlu
 on hingele nii hää,
 nii ütlemata hää...

Aegna. Poeme ja ballaade, 1929

Minu päev. Luuletusi, poeme ja ballaade, 2001

JOHANNES BARBARUS

VÄRSSJUTT SURLIJAST TÜTARLAPSEST

1.

Astub koidik, kikivarvul,
kiirte lugematul arvul,
hurtsikusse akna pilust
piilub, — voodin sõrmitseb:
räbalaist, kust määrdind linust
värvuke surija põrmitseb.
Vaatab imestava näoga:
seinale tunnikell on käoga,
keti otsan rasked poldid,
tiksub laisalt kellaraag.
Näeb: kui luustik, — need ta kondid,
kopsun saab kõhasaag.
Haigus kõllatanud naha,
käsivars kui küünlavaha,
korvivitsad — väljund roided.
Paberina huulte nahk
tõrjub tagas' lapse oiged, —
hingamine raske — vahk.

2.

Kes säält vaatab, väljub seinast
osavõtuks ema leinast?
Kristus kibuvitsa kroonil,
ingleid voodi kohal paar.
Istub uhkena kuldtroonil

taamal viimne vene tsaar.

Lõikand välja isa lehest,
miks ta lugu peab sest mehest,
miks ta asetanud pildi:
isa Marxi päetsi poetand,
alla loosungiga sildi:
proletaarse fraasi soetand?!
Nõnda võite aguliten,
hurtsikkambrein-vaguniten
leida, — milline kolmüksus:
tsaari, Kristuse & Marxi,
tagant lutikate luksus
vahib punetaden vargsi.
Vahib vaesus igast praost,
ema pösilt — nälja vaost.
Dissonantsina silm paitab:
“vara tööle, hilja voodi!” ...
(mis see fraas sääl seinale aitab?!),
kas nii “rikkus tuppa toodi”?
3.

Vaatab kuhtund kurva näoga
laps: ükskõiksed kõik ta ümber;
jälle kugistab kell käoga,
Kristusel sest nägu süngem,
Marxi habe pilvil — hall,
tuhmund keisri peos kuld pall.
Tss, tss! laps vaibub unne,
silmin kustuv süsi hõõgub.

370 | JOHANNES BARBARUS /1890–1946/

Ei neist minuteist saa tunne:
kopsuden kui miski rõõgub,
südamel vaid kiire — rutt:
see on surma kutsuv jutt.
Tiisikus söönd puna palgelt,
silme all kui süsi, — viirud.
Nõnda juba elualgelt
ümber surmaingli tiirud...
Ema — nutet silmega,
ahastava ilmega.
Otsa een külm piiskleb higi,
tunnikellast kägu kukkuv
kuulutab, et tund on ligi.
Und näeb värvukene hukkuv:
jookseb oja..., puud on õiten...
astub üle,... — raskust võiten.
4.
Astub koidik kikivarvul,
kiirte lugematul arvul,
hurtsikusse akna pilust
piilub: — voodin lapse laip.
Ei siin rääki maksa ilust:
peale visat räbal-vaip.
Tss, tss!.. laps surma unne
vaibund: oma näolumme...
Miks siis keegi teda'i aitand!
Marx, ei tsaar, ei inglid, Kristus, —
ei ka arst, kes palgeid paitand,...
abitult ta päetsin istus...

(1929) *Maailm on lahti!*, 1930**ÕINE KÄSKJALG**

Igal hommikul, kui koidab,
nagu lind, kes poegi toidab,
päike peatub kodu nõlvil,
sisendades kõigil' jõudu:
emale, kõhn laps kel põlvil,
sunnib unustama õudu —
sakste irvitust ja teotust,

trööstib teist, kes ootab poega,
elust käsist-jalust seotust —
päästma ema relva toega.
Haihtub kartus, hirmu paine,
meest kui näeks ju kuhtund naine
võitlejana — täägi säräl,
ootab õde vaprat venda:
kas ei kääksata ju värav,
lennukil kas peig ei lenda?
Võidu käskjalg enne teisi
kas ehk salaja ei maandu,
kes ei karda ühtki reisi,
ohu ees ei iial taandu?
Õhtul eha maale laskus,
viivuks pettund süda raskus:
veel ei tulnud täna keegi
puudutama ukselinki,
nõnda lõppes päev ka seegi,
toomata, kel vaja kinki:
vaevatuile sakste ikkes,
neile, kes end peitnud soodes.
Ainult kiirtes imelikes
põlema löi taevas loodes.
Näis, kui hiiglaviha miilaks,
nagu kogu maailm piiraks
vaenlast kindluses, mis süttind
kättemaksu-, raevuväävlist.
Kes on kiskjat looma küttind,
meeles pidama peab päämist:
murdja kosuda võib koopas,
kütt kui pole teda jälgind.
Värise, "uus kord" Euroopas,
terror — surmaotsust pälvind!
Kaua leek see põue kurus
hõõgus, kuni kesköö surus
tõmmu näo just vastu ruutu,
keegi koputas ja lisas:
"Avage, ei teid ma puutu!
olen vennaks teile, isaks,
kannan teie muret, rõõmu;
ajast muistsest Eesti hüveks
olen sõdind ühtesõõmu,

371 | JOHANNES BARBARUS /1890–1946/

jäädes oma okste tüveks!”
 Kuulatas arg naistepere...
 Pani tarretama vere
 hääl küll leebe, ustav, siiras.
 Suveöine vaikus sume,
 maja üksildust mis piiras,
 kattis kinni võõra jume.
 Õues seisis tume vari,
 ootas avamist või vastust...
 Hirmutatud mõttesari
 Ei saand eemaldada kahtlust.
 Arglik käsi akna avas,
 tuhat tähte taeva lavas
 öitses, — hõbedane kuma
 nõrgus alla — vaikne, sujuv.
 Läbi ruumi otsatuma
 rändas kuu kui säga ujuv.
 Väljas seisev võõras lausus:
 “Olgu tervitatud maja,
 kus on püsind eesti ausus,
 võitlustahe, mida vaja!”
 — “Olen aastasadu valvand
 teid, kui häda, mure salvand,
 olen seisnud kodu ligi,
 kõndind väsimatult ringi,
 süda raske, laubal higi,
 mitusada paari kingi
 matkal sellel kandnud ära,
 olles söömata ja nälgind.
 Nagu kõrgel tähte sära,
 Ikka minu silm teid jälgind.”
 Rõhutades iga silpi,
 kandev mõõka, hoidev kilpi,
 võõras lähemale astus —
 sõjalase rõivas muistses.
 Näis, ei huvitand tend vastus,
 vaid ta oma südant puistas:
 peatas emakeele ilul,
 ülistades selle kõla,
 mida rahvas järjest silub,
 kuni laulma hakkab sõna.
 — “Olen sajandite kuller,

372 | JOHANNES BARBARUS /1890–1946/

pisut väsind kaugelt tulles,
jätkas tulnuk, võttes istet
pingile, mis vastu seinä.

— “Tunnen südames kui pistet,
teie kannatusi, leina,
aiman ema rasket piina,
lapsele kes annab rinda,
teades, et säääl pole piima,
toit kui maksab hingehinda.

Tunnen naise, mõrsja vaevu,
nende kättemaksu-raevu —
vaenlasele, kes on majas.

Verehüüd meis nõuab tasu,
mis kord Ümeral ju kajas,
kui meid kutsus sõjapasun
jüriööl ja hiljem Mahtas.
Sakslastega kõik me taplend,
teos — neid hävitadatahtvas
rahvas veriseks end kaklend.

Sõja esimesest voorust
tunneme me sakste toorust,
vägivalla verist rõhku.

Kuulutan nüüd päästvat rajü,
mis toob hingamiseks õhku,
puhastab taas eesti maju:
juba malev sammub kirdest,
tõttavad me mehed, pojad;
üle kallaste ju virgest
tõusnud kodu jõed ja ojad.”

— “Olgem valmis, sööstkem abiks,
röövli viimase et nabiks
kinni tasujate käsi!

See, kes sõdinud on Paalal,
iial aitamast ei väsi,
sõjateedel mehi saadab.
Puhake nüüd jälle rahus,
nii on minulegi parem:
ei saa olla meestest lahus,
olen Lembitu — te vanem!”

Nagu tulnud nõnda kadus,
kõnes jutukas ja ladus,
õine käskjalg rühtjas, kärmas,

vääramatult sihti pidas,
kuni koidik uduhärmas
kimama löi kirdes, idas.
Tääkidena kiired murdsid
läbi hämaruse rindest,
ja kõik mahajäänud tundsid,
õhk kuis tulvil oli pingest.

Rindeteedel, 1944

373 | ARTUR ADSON /1889–1977/

ARTUR ADSON

SEPÄ-MIILI

*Sepp, sepp, hüdsekott,
sepänaine löötsanahk*
Rahvalaulust

Maja väiku nigu pott,
seestpuult pümme, väläst ahk.
Vana sepp — hüdsekott,
sepänaine löötsanahk.

Maja väiku nigu pott,
sisse-vällä saat vast ehk
edepidi nigu rott
tagapidi nigu vähk.

Majalogun rabeheh,
madalan, piaaiga maan
eläp tütar-kabeheh
tillukese akne taan.

Sammelkatus, keskelt lomm,
vaotap varsti hoone koost.
Tütte nimi Miili om,
sepärahva ainus troost.

Kost seo vana musta-paar
tütte niida puhta sai?
Nägu nigu upin klaar,
valge nigu säksa sai.

Maasik põsk nink nisu pats,
silmä' pään kats tsilka vett —

peris keisri ristilats,
kenämbät ei ole nätt.

Miili mõtsa kolga taan
tõistest kenämb mitme võrd,
eläp peris nõe paan —
kes tä säält küll lövväp kõrd?

(1930) *Pärlijõgi*, 1931
Värsivakk, 1959

LUGU VESKISELLIST ALEKSAST

Loka-loka jahvateli veski,
ajast-aiga pöörel võll.
Juttu suurt es saa siin aija keski,
tumm oll võll ja vaiki sell.

Kotte vahel Aleksa sääll kohmits,
jahva-kõrda jagasi,
ilmast-ilma veskikoan rohmits,
kunas temä magasi?

Omma jahutolmun lubjanäku
eälgi vist es mõse tä —
Mis om kellelgi küll tuuga teku?
Nägu seo just nii om hää.

Kuida tahat puhtas uha põse',
pokatähe' jäävä iks,
muret naha päält kah är ei mõse —

374 | ARTUR ADSON /1889–1977/

niida elu näo är riks.
 Pühapäiväst Aleksa ei hooli,
 puhata tä taha ei:
 kraamip vällä oma ratta', pooli',
 mis täl toona poolel jäi.
 Kistavarrist, vällikeisist, nöörest,
 kokkukäüvist jõhvivõrd,
 hammasrattist, kruuvest, vasksist tsöörest
 joba tuhandamas kõrd
 ehitab tä mõttin, palehigin
 omma imevärki suurt,
 puurip, uurip, vahel peris pigin,
 otsip saladuse juurt:
 veski jõud om tammist nõstet vesi —
 säänest om jo külländ nätt.
 Aleksal peäp massin käümä esi,
 pruukmata siin vett vai kätt.
 Igäveste liikma peäp seo massin,
 temän hendän temä jõud,
 ütskõik, olgu vesi suur vai kassin,
 uputus vai perä-põud...
 Puhkus otsan. Aleksagi tõtlep,
 vaja tetä leivätüü,
 ent tä jahvateden järest mõtlep,
 mõtlep läbi kogu üü.
 Temä kangest mõtlemise jõvvust
 terve veski käümä saass,
 enge ikes puudu om viil nõvvust,
 puudu õige väiku raas...
 Üte' kivi' terri jahvatava,
 tõise mõttit selli pään —
 Selli põse' hullemb kahvatava —
 nüüd om, nüüd om asi käen!!...
 Ajuvärgi rängäst säsümisest
 vahip valge nigu tont,
 röögätäp — nink suurest väsümisest
 satap maha nigu ront.

*

Massinal, mis sama hää kui valmis,
 sisse puhkmata jäi heng.
 Aleksale suure võidu palmiss
 anti tõbilise säng.

375 | ARTUR ADSON /1889–1977/

Kümme päivä järest temä makap,
 kurnat mehel uni pikk — — —
 Kunas Aleksa küll liikma nakkap?
 Täl om sehen põlendik.

Viimät siski heränep nink küsüp:

Kas ma kavva magasi?

Kas kõik veskikoan joonen püsüp?

Kes sääļ kõrda jagasi?

Tuigerdap sis ommi kotte manu,
 proovip nõsta — jõud om nõrk.
 Rõhup lagipääd kui ravvast tanu,
 silmi iin kui püülivõrk...

Äkki halgatapki tuima pähä
 vana kallis imevärk —

Ei tä puhkama, ei süümä lähä,
 käen jäll mõtlemise järk.

Massin valmis nigu toona säije:

perämine nõksaus

tollel suurel tunnil tetä jäije — —

proovip — tühi plõksaus!

Asjaga om sündün hirmus muutus —

Ah, tuu uni olli pikk,

ärä veije jäletümäss-suutuss

saladuse põlendik!

Süümetävvega tä haarap pommi,
 puruss pessäp viguri,
 heidäp tammikurku alla lommi
 nigu sitakriguli. — —

Loka-loka edesi käüp veski,

ajast aiga püürlep võll,

jutu pääle ei saa siin joht keski —

tummilt rohmip võll nink sell.

(1930) *Pärlijõgi*, 1931

Eesti lüürika II, 1959

KUSTA TAMME LUGU

Pajatada Kusta Tamme uhket luku
 om mul mälu päält nink meele mant.
 Olli tõine kasvult kanget mehe suku,

376 | ARTUR ADSON /1889–1977/

illus näolt nink — teolt moosekant.

Kroonumehe kõnnak, saisak nigu hiul,
käten kihelemän rammurass,
temäle es kölba passun ega viiul,
anna joba õkva kontrapass.

Kui iks takti tõmmas Kontrapassi-Kusti
riista rõhätüste tūmmen tüün,
valla puhkseva sis noorerahva lusti',
olgu saksasaal vai küläküün.

Kusta tervet ütsämehe kuuri juhat,
saisten nigu kapten-laivamiis.
Ildast varajani sai iks läbi uhat
saja' kõrra' egä tuntsuviis.

Tolmu tuulispaseldiva naiste hanna',
maiija müdist tuhattantsujalg,
moosekandele es keäki armu anna —
Kusta ikes püstü nigu halg.

Aastit läbi tantsu lahuti nii pallu —
kas no himu kelgi otsa sai?
Mehe' kinni massti, riist es tunne valla —
Kusta ette lei nink takka rai.

Kihutedi viina säühti kurgust alla,
pillimiis piap saama karastust,
lasti suitsu sekkä paksu juttu valla —
Kustal siingi olli oma lust.

Jõiva tõise', jõije Kusta. Maha es jää
ütski neist, niisaa kui mängutüü,
midä vehiti kui peris rehepessjä',
kedägina vällä riast es lüü.

Mäng es tapa miist, es väärä viin nii kavva,
kuni süä sehen tervess jäi.
Ent üts nägemätä asi kaivas havva:
armastus tä henge ärä sei.

Mitmit süämit murdnu olli illus Kusta
pilguga kui sula vahaga,
kangest tõmmassiva temä silmä' musta',
rohkemb kui vast tõine rahaga.

Kusta alati oll päästnü oma naha,
tundmata täl hengerahuriis,
võidu järgi midägä tä muud es taha
kui jäll olla vana mängumiis:
hoita omma kallist kontrapassi kaisun,

377 | ARTUR ADSON /1889–1977/

puugnat tõmmata, et rakin taan,
 riist nii häste timmin, keele' kangen paisun.
 jorrin mugu vinüp nigu traan. — —
 Ent kõrd tulli aig, kon mehe säänätsegi
 vallus hengehaigus rabasi,
 mängust tõte sai — küll tegi, mis tä tegi,
 rahhu mitte es saa tagasi.
 Mängust tõte sai. Üts väiku valge preili,
 kedä liiguta es Kusta silm,
 sääne kõrk nink küündümätä näili:
 püstü pää nink nägu karm nink külm.
 Nüüd läts mehe keren kõva maadlus valla:
 kumb om tugevamp, kas viin vai ramm.
 Mehe vägi mitte's anna alla —
 ja teedägi: tuu oll jo Kusta Tamm.
 Es tä enämb mängmä ilmu selge pääga,
 joba tullen seen oll paras tuur:
 silmämuna' nigu katetuva iäga,
 suule nigu kasvatedü kuur:
 ei tä enämb magusat es aja juttu,
 lorri kannata es kipentki;
 tuudi viina, virut kurku tuliruttu —
 passi lei, et keele' lipendi.
 Katski kaksat kõöluse jäll kokku jakkat
 vai ka vastse keele pääle viat —
 mis sa rebenenü süämega pääle nakkat?
 Ent käüp sundus: elämä sa piat! — —
 Asi halvembass: tuu preili tõise võtse —
 pulma kutsuti ka pillikuur.
 Mängi tollele, ke sinu maha jätse —
 meelesiit oll Kustal tõtest suur!
 Oma riista-risti pulmamajja tasse,
 nink sis leie mürtsü marust käest,
 oma kurbuse nink valuga miis rasse
 nink jõi pidulavvan meele pääst.
 Parajade, kui sis lauldi mõrsjapärgä,
 Kusta virut tooli kontrahe —
 nätti teda puskevät kui härgä,
 praks! miis riistaga jäi puntrahe...
 Kontra kokku liimiti nink seltsimehe'
 Kustagi jäll üles tohterdi,
 vastsest pidi saama temäst koori ehe —

378 | ARTUR ADSON /1889–1977/

ent täl süämen puurse oherdi! — —
 Nink tä jõi nink jõi, jõi kinni süäme hädä. —
 Kuni kihutedi är koori mant:
 nägu juudu pääst nink kere läbi mädä —
 vilets tubaka ja viina sant.

Pärlijögi, 1931

Värsivakk, 1959

SILSON JA RIBA

Körtsimiis Silson ja pühämiis Riba
 olliva koolnu nink taivahe tiil.
 Silsonil lootust joht mitte üts tiba,
 Ribal jäll kepslemän süä nink kiil.
 Surm korist mõlemba uutmata ruttu.
 Üts koolda sai siski palvusen vaan,
 tõine — kesk jumalavallatut juttu,
 leti pääl kõtt nink käe all kraan.
 Egä-no pühapäiv kerikun käve
 Riba nink egäkõrd lavvale läts.
 Silson ent eäl üle pühäkoa läve
 jalga es vii, istse körtsin kui päts.
 Katskümmend versta sai Ribal iks vihut
 kerkutiid jalgsi, jah, nädälän kõrd.
 Silson ent põrgutiid rahvakeist kihut,
 jutlus'aig läbigi püüse tä mõrd.
 Ribal om eluaig helisnü kõrvun
 Tsiioni kandle nink hõrila hääl.
 Silson om pühernü maapäälseen põrgun,
 pilganu Issandat jõrmuli pääl.
 Prohvetil Ribal om õndsus nii kindmä,
 et joba minnen täl käen paradiis.
 Silson piap asten vao' tii sisse kündmä:
 nii rasse kuurma all ähkätap miis.
 Niida nä sammuse, üts puha traavi,
 kuiv nigu kõder nink piin nigu traat;
 tõine viap rohkemb küll nõnaga kraavi,
 kere kui pekki nink praaka täüs vaat.
 Tunnep jo Riba luin keerubi kergust,
 pää ümbre kumap täl seeravi auv. —

379 | ARTUR ADSON /1889–1977/

Eluaig tiise, et päse ei põrgust
 Silson, seo saadana tugi nink sauv.
 Värriga koon Riba taivahe tormap,
 otsma lääp Jumala parembat kätt,
 patatse Silsoni kõrvale tsormap —
 saiasap mi kõrtsimiis, silma' täüs vett.
 Ei temä olesski tüknuigi siia,
 arvas jo esi, mis o m patu palk,
 enge oll pruuvnu, et mine no tiia,
 vahest Jehoova ei ole nii kalk,
 et tä ei halesta süüdläse pääle,
 ke om nii hirmu nink alandust täüs,
 nink oll viil luutnu õnnele hääle,
 et Ribagi temä iist kosta vast täüs:
 ütten nä koolnuva, koon taiva tulli;
 ütten neil valda iks pääraha masst,
 ütten nä tsürä-eän löönüvä lulli,
 ütten aol ristnävä edimäst last.
 Kuigi neil ammai lahku nii lännü,
 Ribal no nii nink Silsonil naa —
 põrgut jo kõrtsin tä külländki nännü,
 Ribal jäl elu: puul-taivas, puul-maa.
 Võisi sis vagamiis tällegi suuvi
 nukakeist taivast nink saista tä iist —
 massass ei nõnna nii korgehe kruuvi,
 massass ei põlata omapuult miist!
 Ent kost no Riba!: jo säääl temä istup
 laulden kesk särävät englite merd...
 Silson nii ikep, et valguski kistup,
 ikep — ei silmävett, ei, peris verd!
 Kui joba seltsimiis põlgap su sandiss,
 kui joba temäl om nahk niida paks,
 egas Jehoovagi anna sis andiss,
 temä jo tuhat kõrd suuremb om saks!
 Näep sedä Tseebaott — süä lääp täl halleds,
 ent oma pehmüse habena taan
 hoiap viil varjun nink hääle tiip kalless,
 kargätap — kõrtsimiis ommegi maan.
 Ent ke säääl püstü jääp, tuu om mi "Pühä":
 putu ei Riba-miist Issanda välk,
 Silsoni pihta käüp Jumala viha,
 Ribale seo — enge virvendäv pälk...

380 | ARTUR ADSON /1889–1977/

Hõikap Jehoova sis: “Tule no tännä,
 Riba, sa pühä nink õiglane miis,
 kohes no olet sa poetanu hendä?
 Kas om seo õige nink kõlvulik viis?
 Arvat, et esi sa omale võidat
 õndsuse järje, et sisse hend seit?
 Kõrkuse iist sina põrguhe sõidat,
 et oma ligemist halvembass peit.

Silson jääp siiä, kanäe kui like',
 omma tä silmä' nink kahetsust täüs —
 Sa enge uhkustat, sina ei ike,
 seltsimiist peät sina hendäle häüss.

 Kas egä kantslimiis veidü teil kerip,
 määne om õndsuse mõõtmise kraat?:
 ke hennäst ülendäp, alandust perip —
 perägi-pakan võip peridä maad!”

Silson saap taivahe, Riba lääp põrgu — —
 Kõrtsimiis jahmatap, mõtlema jääp —
 Vastsede silmä' täl löövä jäll nõrgu,
 kogelden Issanda ette nüüd lääp.

 Kahju täl Ribast — ka Taivadsest Esäst:
 oless no tiidnü, et niidade suur
 om Luuja arm, sis Soodoma pesäst
 oless jo pagenu, kui oll viil nuur.

Et “kas vast Ribagi jäijä ei võisi?...”
 ““Suu kinni”” kargätäp Issanda hääl,
 ““Asi jääp nii. Vaja opata tõisi,
 ke kah viil patva taivatii pääl.””

Pärlijõgi, 1931

Värsivakk, 1959

MÖLDRE ÖNNETUS

Naks ja naks! — mis kongi posip?
 Vähest pini kirpu nosip?
 Kes tuu kuulep rasse une päält?
 Terve veskipere makap,
 kes sis perrä kaema nakkap,
 mis sääl viguriste nõstap häält.
 Läbi une veski lokin,

kivvi vasta toki pokin,
sekkä vesiratta vabina' —
Niida harinu nink makus,
niida uni tõtest jakus,
matap kinni sala kabina.

Siski vana tüdrik Juuli
midägi kui õkva kuuli,
mis ei ole mitte unistus —
Temä jo seo kõige virgemb,
une poolest tõistest tsirgemb:
maja vana süämetunnistus.

Katap ruttu rinna' palla',
päsep sis ka lõõrin valla
röögätüs kui tsial väitse all:
"Möldre, möldre, tuli valla!"
Nigu kõrbesi täl talla'
karglep müüda maija nigu pall.

Nelisada aastat maja
püsünü, viil mõne saja
võiva püstü saista müüri' neo',
neil om vastapanu jakusu,
saina' peris sülläpaksu,
neid ei võta ütski tulereo.

Sääntsit mõttit möldre vinüt,
kuna möldre-imänd tänit
keset kammert, mis kui sõaliir —
Enge kael jo müüda saina
nigu süvven kuiva haina
äkki sisse nilpap tulekiir!

Müür ei pala, enge lubi,
sedä piten tulehubi
haarap kas vai möldre habena.
Varsti leegi' iin nink takan,
kolmest kõrrast läbi lakan —
inemine piap siist pagema.

Taipap möldre pikämõtlik:
tulep olla ettevõtlik,
vaja pästä kallist varandust. —
Kuni temä ümbre kaije,
kuni mõte kütsess saije,
tuli joba lakse trepi ust.

Vaja pästä, mis om hinnan —
Äkki valu mehe rinnan:

klaver saali nukast vasta kai!
Sada ruublit klaver massnu,
kas tä veidü toona rassnu,
enne kui seo asi siijä majja sai!
Sada ruublit võeti hinda —
es tä esi majja linda,
sada versta enne vetä tull
müüda suurtiid päivi pikki,
riista ajamata rikki —
kes seo tulle jätäp, tuu om ull!

Pererahvas, naise', latse',
kokku käe' nink jala' katse'
tulgu pästmä kallist klaverit;
andku esändäle api,
jätku sohva, jätku kapi',
jätku kõik, ent mitte klaverit!

Tetti nii, ent tulekuri
joba trepialust puri,
vällä es no julge enämb siist.
Poolen trepin kinni peeti,
klaver tagasi jäll veeti —
hukka ei vöi saija saaliriist!
"Aknest vällä!" keäki hüüse,
möldre nõvvu kinni püüse,
enge klaver tegi hallet häält...
Trügümüs läts vastsest valla —
hiidetigi aknest alla
klaver kolmandama kõrra päält.

Seni kuni terve pere
ümbre klaveridse kere
mässäs, kallist aiga raisas nii,
kõik nä tuleroass jäti,
sängülina', käteräti',
kerkurõiva', pitsi', proderii'.

A mis klaverist sis saije?
karjapoiss, ke alt päält kaije,
tiäss oma jao tunnista:
temä võis nüüd palest palge
näta õkva maan iin jalge,
millest varem vöis ent unista.

Karjapoiss, tuu perä-nullus
rõomust hend pиаaiga hulluss
näten riista riismit poolikit:

382 | ARTUR ADSON /1889–1977/

võis nüüd silmä' sisse puuri,
 riista sisekonda uuri,
 vahti keerun keelte soolikit.
 Jo tä näpuga taksiire:
 neist saap vibupüssä nüüre — —
 Jaole jõuti teole kurjale,
 perekond, ke pallass palli,
 häbü-viha vällä valli
 poisi-tühäkese turjale.
 Karjapoiss är kihutedi,
 veski tervess ehitedi,
 soetadi vastsest varandust.
 Enge klaverist es tohe
 keäki niitsatagi kohe —
 seo haav es näe eälgi parandust.

*Pärlijõgi, 1931**Värsivakk, 1959***VANA ORG NINK TEMÄ POIG**

Kogune vald tiidse rentnikku Orgu,
 kümän nink kõhnakeist rabamaa miist,
 toda, ke kõnden hois pää niida norgu
 nigu tä kannatass kellegi iist —
 Niida seo olligi: poiga tä koolit
 viimatse suutävve temä hääss poolit.
 Egäst kui teräst, mis külvet sai maha,
 helisi hengen ütssamane laul:
 kasup siist villä, kasup siist raha,
 kasup siist targass mu poig, minu Paul —
 Puul eluaiga nii Paulikeist koolit,
 viimatse suutävve temä hääss poolit.
 Kaivaten kraavi, et manu saass põllu,
 tuigas täl pään tuusamane plaan:
 poig piap kõrd nägemä parembat ellu,
 mitte siin maadlema mullaga maan —
 Puul eluaiga nii poiga tä koolit,
 viimatse suutävve temä hääss poolit.
 Hall käve orastel, vesi vei haina,
 karjagi tabasi Jumala vits,
 mitunt kõrd survati Org vastu saina,

383 | ARTUR ADSON /1889–1977/

enge tä edesi rühkse nink lits —
 Edesi vanamiis poiga iks koolit,
 viimatse suutävve temä hääss poolit.

Terve no kihelkond ole es seni
 harinu herräss viil üttegi last,
 vana Org ettevõet nõvvun kui räni,
 hoise hend üsigi kõigutamast —

Puul eluaiga tä poiga iks koolit,
 temä hääss viimatse suutävve poolit.

Kõik tedä hagesi, mõnigi parast:
 mis sa hend tapat nii, mis sa hend müüt,
 koolitat vallale hobesevarast,
 opanu paremb tälle maamehe tüüd —

Org mugu vaiki nink poiga viil koolit,
 viimätse suutävve temä hääss poolit.

Muremäest Vana-Org läbi hend kaivas,
 lase 's hend hiidütä millestki är. —
 Seeme kand villä nink avit ka taivas,
 pojast sai suur nink koolitet herr —

Esä jo tedä nii kõvaste koolit,
 viimätse suutävve temä hääss poolit.

Kätte jõus aig, kon poig tulli kodu.

Vana-Org pühä kui vüürmündri näost.

Tii veeren rahvast om vahtman pikk rodu,
 kõhäten peiju nink sosisten peost:

“Määndse sis säksa täst vanamiis koolit,
 kelle hääs viimätse suutävve poolit?” ...

Tulepki tiid piten heräsmiis väkev,
 kanden käen keppi nink viil parapliid,
 kindadse sõrme pääl kõigile näkev
 sõrmus nii helkáb kui täht keset üüd —

“Kae, määndse säksa täst vanamiis koolit,
 kelle hääss viimätse suutävve poolit!”

Astup seo herr õkva n i i tulist ruttu,
 et tälle vanamiis järgi ei saa,
 massa ei püündägi aja viil juttu —
 pikembäss, pikembäss vahe-iks-maa!

Kae, milless vanamiis poiga nii koolit,
 viimätse suutävve temä hääss poolit!

Poig rühip iin nink vanamiis takan,
 nigu ei tunneski miis enämb miist —
 “Oh sina tuline, oh sina pakan,
 sünnü ei kokku ämp saabas nink liist —

384 | ARTUR ADSON /1889–1977/

Säantse sis säksa tä hendäle koolit,
 temä hääss viimätse suutävve poolit!" ...
 Oh sedä naarukeist, midä sis rahvas
 indsit nink lökerd, ke sedä näk,
 küll temä sädist nink küll temä jahvas:
 "Kaege, mis häbü poig esäle tek,
 toda är põlaten, ke tedä koolit,
 temä hääss viimätse suutävve poolit!"

Pärlijõgi, 1931

Värsivakk, 1959

LUGU VANAST TÜÜMEHEST

Eläsi vanamiis, vesiahksilmine —
 lihtsambät temäst ei oleki vast,
 nägu puulmuigel, ei kunagi pilvine:
 tüüd temä armast kui tönemiis last.
 Üü temäl üüriken, päiv ilmaotsata,
 alati aoaigu nõssi tä maast,
 kirve haars kätte, et midägi koksata,
 vai lennäs vingen tä hüüvli alt laast.
 Tuubrid nink vakkeisi võis temä meisterdä,
 vankrile rattagi säänätse löi,
 et es saa keäkina temäga võisteldä —
 tüü järgi tüü tälle egämiis tõi.
 Oll sääne laulmine saehamba süümisest,
 salaja sosisti oherdi ast,
 käsülik sõna kost vasara lüümisest,
 hüüvlipink nagisi valuga vast.
 Lõüse viil aigagi majaga jannata,
 kapstamaad kaiva nink vinnata vett.
 Midägi laokilejäämist es kannata,
 vika kon nägi, säääl küllen kats kätt.
 Niida tä tüügä pidäsi taplusi:
 kumb om sis kangemb, kas tüü vai miis?
 Es temä märkä joht aastide aplusi,
 mis kõrd su vere muudava viiss.
 Kimmäst tä jalgu pääl saise nink rühksegi,
 kuni kõrd elusuun kaksati koost.
 Surm temä kõrraga ärä siist pühksegi,
 miis es märkägi — tuu temä troost.

385 | ARTUR ADSON /1889–1977/

Nüüd om sis vaikus siin võtnu kõik võimuse,
 tühi om maja nink koolnu om kuur,
 tüüriista' — tegijä põlitse hõimuse' —
 saisva niisaa kui tä hõpene uur.

Nüüd om sis vaikus, kon vanaste vuhinal
 käve iks saagmine, vihin nink klops —
 aig võitse mehe, tek otsa tä tuhinal,
 löömätä jäijegi viimäne rops.

Aig tapse tegijä — kohes sis tüü jäi?
 Temägi pooless kaksati nii:
 hüüvlipink, liimeistri, peitli nink kivikäi —
 henge neil tüümiis ämp sisse ei vii.

Nüüd makap surmaund vanamiis väärätü,
 rahuriik perinü liha nink luu.
 Rosse käen roiskuman, määndümä määrätü,
 koolnu viil enämb om teräs nink puu.

Maja nink tüükoda lume nink vihmaga
 om mõne aastaga otsan nink sant,
 vesi sei katuse, sainust kui kihvaga
 seenest om näritü tükk tükü mant.

Saisten siin varemäl võõraski nägijä
 kuulep kuis vaikusest kostap kui ikk:
 kon om mi peremiis, kon om mi tegijä,
 kas tä ei kuule, kuis aig meid nii rikk?!

Tüü tapse tegijä — ei seo joht ole nii:
 viimätse võidu sai siski tuu miis:
 kuigi tä tetä jõus ennegi poole tüü —
 tüü hennäst raasagi e s i ei tiiss.

Tüü josep tühjä — vai tulep täst imegi,
 kätte tä võetas vai visatas är.

Tüü ilma mehetä kaotap nimegi —
 miis ilma tüütä om siski suur herr.

Pärlijõgi, 1931

Värsivakk, 1959

ULL LIISU

Küläkõrran elli vana Liisu
 mudsust puudulik nink kehäst kõhn,
 jalan omatettü paijuviisu';
 ihurõivin kange paklalõhn.

386 | ARTUR ADSON /1889–1977/

Alati täl äräminemine,
üle nädäli es peetä tedä.
Käü, käü inemine,
kuni löpep ütškörd sinu hädä.

Keäki tennü tälle suure kurja,
Kunas, kes sääl süüdü olli, kes?
Kuidagi oll elu lännü nurja —
Ole es tuu elu enämb, es:
Igävesess rahu ärä riisut,
Jäänü armuleib nink hagemine —
Hirm, hirm vaivas Liisut,
Jalun alaline pagemine.

Niida kavva kuni keäki mälet
Üttemuudu hädän olli Liis,
Ikes ikuhäälega tä selet:
Kui no ummet keäki ärä viiss
Temä sellest perätümäst talust,
Kon iks püüdäs tedä ärä pettä —
Süä, süä lahtep valust —
Temä elu tahetas siin võtta.

Heedu Teder, kõige vaiksemb mehe-
kene, kullep Liisu muretsust,
Annap tälle oma lämme rehe:
Elä, süü, võit seestpuult sulgu ust.
Sündü nii, ent varsti rahvas jahmas:
Liisu joosep tänitäden rappa —
Hõi, hõi, külarahvas,
Teder tahtse minnu ärä tappa!

Mõtsan roidap ullikene ringi,
Kuni küllä aetas nälläga;
Edimätse talu usselingi
Haarap peiju, küürän sälläga,
Rebenevä häälega tä küsüp:
Kas om vaja teolist vai karjust —
Hirm, hirm süämen püsüp:
Kas ei hiili surm säält ahju varjust!

Oja Laur tä seokörd vasta võtnu
Omass kõrrass, tervess nädäliss,
Kuigi teotusi perrä jätnü

387 | ARTUR ADSON /1889–1977/

Mitu rehti varemb hädä-Liis.
 Niida nüüdki: joba varsti kahmas
 Kõrdi pagemises puulde nappa —
 Hõi, hõi, külarahvas
 Oja Laur taht minnu ärä tappa!

Kauguküla Siitam võtse vasta
 Tanumitel vaese saisataja,
 Last täl tallitada, leibä kasta:
 Olgu koduss sulle minu maja —
 Enge — tainas jäigi puulde happa,
 Joba joosten Liisu jõkke kahvas:
 Hõi, hõi, külarahvas
 Siitam tahtse minnu ärä tappa!

Niida nätti tihti juuskman tedä,
 Kuuldi läbi pümme sage'est
 Appihõikamist nink surmahädä
 Laanest sügäväst nink lage'est.
 Kesse küsse, milles temä kaivas:
 Mine võta kinni Ulli Liisut.
 Hirm, hirm enge vaivas
 Latsi-laste rahu olli riisut.

Kes sis olli ütkörd tälle kulliss,
 Kes tä henge sisse haava lei?
 Milles olli Liisu lännü ulliss,
 Küsse lats nink murelikuss jäi.
 Mis tuu oll, mis Liisut järest jahmas,
 Milles joosep inemine rappa?
 Hõi, hõi, külarahvas,
 Nemä tathva Liisut ärä tappa!

Pärlijõgi, 1931

JUHAN SÜTISTE

RÜBLIK

SÄÄL ta rahva keskel rüsib —
väike poisiklutt.
Hõikab kaaslast, higi pühib,
ripneb juuksetutt.

Silmad hõõguvad kui tukid,
kõrge laubavõlv.
Narmendavad küünarnukid,
pükstest välgub põlv.

Seda poissi ei pea kinni
koduseimgi ruum.
Pääseb vahelt ukselingi
lendlema kui tuul.

Mehele ta vaevalt vööni,
aga rüblük hing.
Uudisseike talle ööni
täis on kogu linn.

Hommikul ju tõuseb pinge
rahutuman pään.
Silmus justkui mööda minnen
tuvi jalga jääb.

Noomitused tühja hülgab,
tasku pistab käed.
Katkend hamba vahelt sülgab,
kõike kuuleb, näeb.

Õpib kirja, kümmet käsku —
nagu jaksab võim.
Vahetunnil nina nässu
pinginaabril löi.

Tuiskab ruumen nagu süstik,
nagu murdja kärp.
Kuhu käib, säääl võtmepüssist
sähvab hele kärts.

Koolist vabaneden algab
õige mehe päev —
raamat lüüaks' istme alla
sõit läeb lahti mäel.

Süütun lõbun haarab kõike,
kuhu küündub küüs.
Õhtul äritseb ning hõikleb —
ajalehti müüb.

Hiljem kinouksel piilub
külaline kehv.
Kuni jõuku ajab kiilu,
kaob kui tormin leht.

389 | JUHAN SÜTISTE /1899–1945/

Pole viripill, ei põdur —
poiss kui põhjapaas.
Kirikpapp või julge sõdur
sellest poisist saab.

*

Aga ühel kevadõhtul
saabus järsak lõpp.
Rõõm ning rühk kõik paiskus õhku,
pooleli jäi õpp.

Sendimängun kõiki võitis
nagu kogend mees.
Auto taga koju sõiten
tagumik käis veen.

Hullund sõiduk aga järsku
võttis hirmsa hoo.
Poissi pillutas kui närtsu
tormav raudne loom.

Vete uhet rentsliräsil
kuuldus vedru raks.
Samal hetkel poisi käsist
kadus viimne jaks.

Lendas õhku, kaaren alla
langes alaspäi.
Korra tõmbas muljut jalga
ja siis sirgu jäi.

Arst kui saabus — juba lamas
kivel väike laip.
Huulte vahel katkend hammas,
pää all porivaip.

Hetkeks lakkas tänavkära
vastu kevadööd.
Väike tähekild vaid säras
kõrgel taevavööl.

Kaks leeri, 1933

UKU MASING

TONTIDE EEST TAGANEJATE SÕDURITE LAUL

Pillipuhujad oleme need, kellelt kodu võet, naine ja laps,
on vaid valendav pilvedetriip ja hobuse kärnane saps.
Ainult sinetav laotuseveer ja tolmune konarais tee,
siis kui maad pole enam meil järgi, võime syydata merede vee.
Oma varjudel astume ikka ja lippudeks on meie käed,
kuna viimased siiski veel vabad on Jumala taevaste mäed.
Meie hobused kronud ja tydind, meil kondile kajaks on kont,
mõõgad roostetand, aga me syda on muistendi tõrvane lont.
Varbad purunend kivide vastu ja keha on kihelev haav,
syda kaotava maleva vettind on verega lahingukraav.
Pillid auke on kulunud täis ja lauludki tolm tapab eos,
aga siiski me läheme uhkelt, viled sinised karedas peos.
Metsad põlevad kuklate taga ja lõõmendab viljatu nurm,
seda tunneme hästi, et jälgib meid tontide kuningas Surm.
Aga oleme viimased kaitsjad, pille puhuv ja närudes salk,
need, kes laastavad tonte eest väljad, ega teagi, mis töölise palk.
Inglitiibu kyll ihaldab retkel Su orjade jonnakas ind,
aga kinni ei pidada suuda eal meie, oh õnnistus, Sind.
Valget ootame vahelgi Laeva, lõppev leekides järel on sild,
teame hästi, et tuhaks saab pea ka talade viimane kild.
Ainus sõber on rada ja rõõmuks, et pagenuil käes juba maa,
aga sellest ei nukrust, ei leina, et seda me näha ei saa.
Pole hoolt, kuhu sureme viimaks, sest veri on otsatult hell,
kui me osanud pilgata vaenlast, siis kumiseb julgustav kell.
Mis siis sellest, et ees on vaid ootus ja järgi on suitsune tuul,
sest me sydamed kunagi õitsvad ju Jumala jäädaval puul.

391 | UKU MASING /1909–1985/

Pillipuhujad oleme sandid, kellel naist pole, kodu ei last,
ainult sinetav taevasteveer, selg Valgele Laevale mast.
On vaid hõbedast pilvedetriip, selg endale oda ja piik
ja me silmades peegeldub suur, kõrbe taganev Jumalariik.

1934 *Neemed Vihmade lahte*, 1935

Luule II, 2001

PIMEDUS EI VÕTA VASTU VALGUST

Turmaliinist uste taga moonimaitse suul
Jumal vaikselt magab, silmad tuhksed suletud.
Tuhat aastat tagasi vist puhus neisse tuul
aga siis ka nimed seinuks, siis ka lailed juletud
olid nagu rangapilved kiirtekimbus ujuvad
yle maade, mida eales nad ei enam näe,
kõrgemale ei saa tõusta, kiudsed pilved kujuvad
turja yle halli telgi kattes päikse väe.

Turmaliinist uste taga huulil mõõlamahl
Jumal istus väsinud, sõrmed syles rahutud
päeval suure sabati, kui tiibe varje kahl
kiikus yle Rõõmsa palge, kelle soovid mahutud.
Oma laste juurde minna? Kas nad teda taluvad?
Kyllap kuusk ja kyllap oja, samad kukud käo,
inimesed õhtul hilja mööduda kuid paluvad
kartes, et Ta tahab võtta nendelt oma näo...

Turmaliinist ukсед kinni ingel lykkas taas,
Jumal silmad sulges, pää tal vajus tukule
ja Ta kulnud varstigi on radadeta laas.
Inimesed omasoodu käivad vastu hukule,
hävitavad õiged tähed, pilved mutta rõhuvad,
ulgumeri rabaks moondub, kõrveks palmihiis...
Viimsed puud kui hyydes Teda ukсед maha lõhuvad
ja Ta ärkab, kas Ta näha mõistab neid veel siis.

1934 *Neemed Vihmade lahte*, 1935

Luule II, 2001

392 | UKU MASING /1909–1985/

MAA TAASTAMISEKS

Ööst öhe laskus pruun Lemuuria,
ei suutnud pilved kauem latvu peita,
kõnts mähkis halli oru vana vaimu
kui synnil surnud lapsemaimu,
et iivlema soolvette iidseks heita.

Nyyd paisub kynkail holotuuria,
krossopteryygid pyydvad teiste jalgu,
et nad ei laskuks lausmaa pimedusse,
kus korra leidnud värvilisi usse
selgroole tahtmas teadvusetut algu.

Oh mõtteid, mis kyll kiri Uuria
ja pikkamisi viivad surmavalda!
Teel nendest jäävad ainult udusuled,
neid söövad kustunud vulkaanituled
ja liivund järsak musta kivikalda,
kust ehk ei aelend iialgi siluuria
õil mudas pikatoimsed trilobiidid
ja siis, kui pehmed suured sõnajalad
pilvvõlvidele väävlisid olid talad,
ei silmist unistanud belemniiidid.

All kyysi närib elufuuria,
kes oma kuri lõugadesse isub,
kui Põhjanael neab zrvani tuhkrut rada,
mil neetud pikas sõõris tiirutada,
sest paluma nirvaanat kordus kisub.

Siis loob ta uuesti Etruuria
ja luiteist Vabari. Meroes kulda
taas sarjab neegri pehkind turi
ja Hilos laperdab Vakea puri,
eks Tollanist taas Ušmalisse tulda.

Gondvaanamaa, oh pruun Lemuuria,
ehk Elu päeval homme juba lõuna?
Kas homme juba kõik ju tagasi ei kalla,
maa merekoormast pääse vaikselt valla
ja tõuse pilvi sinetava nõuna,
et sureks kynkailt holotuuria
ja kuumeneks tuld mullast neelav meri,
õhk aina raskeneks ja sulaks laava
taas yle terveneva kivihaava,
et jällegi võiks tyhjalt joosta veri!

1934 *Aerutades hurtsikumeistriga*, 1983

BETTI ALVER

MUST TÄHT

Hirmund ronkade lennust ja häälist
kellad kiiguvad kivises lohus.
Raeplatsil tuhandepäalist
rahvast lummanud kesköine kohus.
Trumm põrises, puhuti sarve,
tapalaval

nüüd seitse meest,
seitse meest maksab viimse arve,
arve ohtliku uljuse eest.

Ent ülal,
uksed keeratud lukku,
nii mõnest koodeksist ja kirjalõigust
kõrge kohtunik otsib
kõige ülemat õigust,
veel varjul tõde,
hüvesid ja hukku.

Ta taotleb õiglust kiretult kui kaja
ja timukas
lööb maha päid,
poob keda vaja.
Et mõista ent, miks keelud
veel ei kehti,
peab lappama ka müstikute
luitund lehti.

Näe, sõnu selgub silbikaupa:
Must täht,

*nii suur kui kotkaküüs,
kuupaistel märgib selle laupa,
kes süüdi sügavamas süüs.*

Linna uinutab hääletu hingus,
raeväljak ammu jäi vakka,
ainult kohtunik tahtide vingus
tornis valvamast veelgi ei lakka.
Üks küsimus rõhub ja raskub,
miski vägisi kuhugi veab.
Kuupaistel ta treppidest laskub
musta tähte

ta nägema peab!

Ta kohtab varje, keda paisand
öö sügavikust nagu meri saasta,
näeb joomareid, kes aasta järel aasta
poolhullumeelses udus raisand,
näeb, kuidas vargapoisid tõhe
muukraudadega kaovad õhe,
kuis jalutavad laternate paistel
maas väiksed kingad
suurde pattu naistel,
näeb luugi vahelt rauka valguslaigus,
kes, ümberringi varanduste mäed,
kuldrahadesse raudseis panipaigus
on löönud võikas iharuses käed.

Tulgu saatan,
või tulgu kes tahes,

394 | BETTI ALVER /1906–1989/

aga õiglane kuskil ei peatu:
 kuigi tuttav ta põhjani pahes,
 on ta ometi jahe ja veatu.
 Tähte otsides
 näeb ta, kuis tiigil
 täiskuu valkjate varjude seas
 seitsmel vankuval sõduripiigil
 seitse pead nagu peeglis on reas.

Kes teab,
 kui palju lasub ränku süüsid
 neil peadel veel,
 mis kõiguvad siin kõrvu?
 Kui palju haudusid nad mõttes mõrvu
 ja keda seltsimehist müüsid?

Siin-seal kui pilkeks irvib ige.
 Neil nägudel on surmgi tige.
 Nüüd ometi
 näeb inimlauba hirmsas trotsis
 kord kuratlikku kurjamärki
 kuupaistel
 kõrge kohtunik?

Ta vaatab võpatades vette.
 Mis võorastav ja võigas näht?
 Veepeeglis ilmub otsaette
 tal endal mustalt leekiv täht.

(1935) *Luuletused ja poeemid*, 1956
Teosed I. Üle aegade Assamalla, 1989

SINISUKA BALLAAD

Juba lapsena mind kuri kainus järas,
 viies ikka harduse kus see ja teine.
 Nähes lae all seeraveid, kes küünlasäras
 kirikus kõik rahuga jõid rõõmuveine,
 sosistasin: “Kuna neil ju pole kõhtu, jalgu —
 kas me kaela viimati see vahuvein ei valgu?”
 Kallis kasuema, rebides mu tukka,
 ennustas, et lähen hoopis hukka.

395 | BETTI ALVER /1906–1989/

Koolis polnud põrmugi ma hoolas.
 Igavalt seal tükeldati tõsitarku.
 Kuid mu vaim jäi vallatuks ka verisoolas
 ega võtnud kimper-kömper karku.
 Muidugi: ma nägin imeväärt poeedis
 ikka inimest... Ka keiser sõi ja seedis...
 Ah, pedandid ajasid mind koolis nukka,
 hiljem kooris laulsid — ja mõistsid hukka.

Armunult ma kandsin kaenlaaugus
 roosilehti, et mu ihu lõhnaks.
 Äkki lumeraginas kaob roosilõhn ja raugus,
 arm on läinud ehale ja elu kohkub kõhnaks.
 Läks ja laulis!... Lõpp!... Kui õnn kasseerib võlgu —
 jääb vaid kaduda või kehitada õlgu.
 Ainult ärge haletsege sinisukka,
 keda vaenlased ja sõbrad mõistsid hukka.

Tõlm ja tuli, 1936

Teosed I. Üle aegade Assamalla, 1989

ANTS ABLAS

Ants Ablas kallas klaasid täis.
 “Viin pole, kõrtsmik, küllalt kange!”
 Ants Ablas nukralt nurmel käis.
 “Miks linnud suhu mul ei lange?”
 Ants Ablas kuulis võõraist maist.
 “Sääl oleks põli, tohoo pe!”
 Ants Ablas suudles tõmmut naist.
 “Miks, võtku tont, sa pole hele?”
 Ants Ablas pettis, valas verd.
 “Mu peale ära paista, päike!”
 Ants Ablas sõitis piki merd.
 “Maailm on väike, liiga väike.”
 Ants Ablas töötas, oli tark.
 “Ei! parem olla päevavaras!”
 Ants Ablas suri siis ja sark
 — mis ime! — oli talle paras.

(1937) *Luuletused ja poeemid, 1956*

Teosed I. Üle aegade Assamalla, 1989

396 | BETTI ALVER /1906–1989/

KAKS SAARLAST

Kaks saarlast muiste ühte löid, koos laulsid, riisusid ja jõid —
 üks, hiiglasuur ja äge,
 ööd-päevad taprit kõhutas, hulljulgeid plaane õhutas
 ja juhtis röövliväge.
 Kuid teisel oli lihtne meel, ta sulasena sõjateel
 leent lökktulel soendas
 ja sõbra haavu loendas.

Nii jäadi kokku, kuni pard neil valgeks mõlemal kui kard
 läks heitluses ja ohus.
 Siis aga löksu langeb salk ja saabub kurja elu palk:
 neid surma mõistab kohus.
 Sää! kajab jõugust juhi hüüd: “Ma üksi kannan veresüüd —
 las maksab minu ihu,
 kuid säästa teiste lihu!”

Ja kohtunik, nii kalk ja noor, näost kaame nagu kasekoor,
 tal vastab pilke moega:
 “Kui pääd sult nõuabki me viis, kas pääta ülem päästa siis
 ei saa mõnd mehepoega?
 Kõik poisid rivistugu teel, ja kellest mööda joosta veel
 sa pärast nuhtlust jõuad —
 priid olgu, nagu nõuad.”

Nii jõuab kätte jube viiv, maas verest mustaks värvub liiv
 ja vait jääb hirmund vägi.
 Kuid hiiglamees — ennäe, ennäe! sää! tõstab ühe, teise käe
 ja kerkib maast kui mägi.
 Ju kõmiseb ta raske samm, ja nagu tuules murduv tamm,
 mis järgneb maruhoole,
 ta tormab meeste poole.

Hall sulane on viimne reas ja kisa tõuseb salga seas,
 et hirmus juht ei langeks.
 Veel samm, veel samm, ja pääta mees on oma verevenna ees,
 kuid sulane jääb rangeks,
 ning hüüdes: “Ei! Kui sured sa, siis elada ei taha ka
 su vana soldan mette!” —
 tal pani jala ette.

(1939) *Luuletused ja poeemid*, 1956
Teosed I. Üle aegade Assamalla, 1989

KANTSLER

Kord elas kaval kantsler, kes täristades piike
ja pettes pihuks-põrmuks lõi kuningaid ja riike,
ta luuras kõigi vigu ja hoidis kõiki peos.

Nii mitu vana sõpra ta oli orjaks muutnud,
nii mitu sulast surmand, kuid tabada ei suutnud
vaid oma kannupoissi ta mõnes halvas teos.

Ja kantsler näris huuli, ja kantsler plaane haudus,
ta oma kiskjameeles ju nägi noormeest raudus.
“Poiss,” ütles ta “su juurde siit viiakse mu kapp —
see varjab imeaardeid, see varjab au ja hukku,
sa valva nagu tiiger, kuid ära puutu lukku,
kui elust sulle kallim on riigi võim ja vapp.”

Poiss lahkub, kantsler aga, meel tulvil musta sappi,
keskõisel tunnil laseb end lukustada kappi
ja kanda poisi tuppa, kes juba haigutab.
Käes võti, küünla paistel noor sõdur kõnnib kaua,
siis unetõrjeks maha ta paneb malelaua
ja siia-sinna mõttes luust mehi paigutab.

Õo kulub, väljas juba koit riivab torni tippu,
poiss musta etturiga just ründab valget lippu,
kui tammeukse pihta hoop kapis prahvatab.
Ta ülem lämbund häälel seal vabastamist mangub,
truu valvur avab ukse, suur isand välja vangub
ja hõõrub kangeid sääri, kuid sõdur kahvatab.

Nii leebelt lausub kantsler: “Mind, vennas, ära sõitle,
sa oled minu sõber, mu kõrval vapralt võitle,
ja kuldset plaastrit kandku sul iga haav ja muhk.”
Poiss pühib käega piisa, mis noorde näkku nõrgus,
ja kandu kokku lüües ta ütleb: “Täna, kõrgus,
kuid nuhi sõbraks olla võib ainult muhk!”

(1939) *Luuletused ja poeemid*, 1956
Teosed I. Üle aegade Assamalla, 1989

398 | BETTI ALVER /1906–1989/

PUUST PALITU

Päike paistis, kaste hiilgas,
vidutas vihma veidike,
pojuke mängis memme põlvel,
seljas titekleidike.

Juba need julged jõngerjalad
jooksid joovikarabani.

Tuli rätsep, õmbles riided,
nikerdas nõöpaugud nabani.

Oli see hunt, kes äkki huikas,
tusar tihniku asukas?

Nooruk sõitis laia laande
karuses killa-kasukas.

Kihas taplus, loitsid leegid,
suitsesid sõja-kerised,
mehepoeg vaarus keset välja,
vammused veidi verised.

Memmele jäid tühjad nurgad,
taadile hobuste talitus,
pojuke viidi kabelimäele
puhkama puust palitus.

(1942) *Luuletused ja poeemid*, 1956
Teosed I. Üle aegade Assamalla, 1989

SÕNARINE

Mina, poissi peenikene, huikasin kesk aasa.

Sõnarine sõitis mööda, hüüdis: "Tule kaasa!

Tule kaasa ilmapulma, võta süda rindu!

Tule kaasa Kuldalasse kuulma kukulindu!"

Sõitsime siis ilmapulma läbi haavasalu.

Mina, poissi peenikene, päris paljajalu.

Ilmapulmas trallitati, löödi kiidulokku:

"Au ning Ilu peavad pulmi! Laulame nad kokku!"

Laulsid kiltrid, laulsid köstrid, kõigil uhiuued

siidirätid, pulmapüksid, uhked upsikuued.

Sõnarine vaatas peigmeest, vaatas korraks pruuti,

virutas kõik vorstivaagnad laual uperkuuti.

Virutas ja karjus kurjalt: "Kes on, kes on pannud

kukulinnuks kuuse otsa kupja kohvikannud?"

399 | BETTI ALVER /1906–1989/

Peigmees on teil paristaja, pruut on vana rusu.
 Ilmarahvas, pulmarahvas, ära kõike usu!”
 Oh sa jutas, kus nüüd köstrid naersid hapu suuga,
 togisid meid uksest välja pika toobripuuga.
 Sõnarine jagas hoope: “Meil on aega vähe!”
 Mina, poissi peenikene, pätsiga sain pähe.
 Nõnda kehvalt läks me lugu ilmapulma peres.
 Käisime ka lhamarus, Koluveres.
 Kuulasime kohisevaid ajakoski.
 Taga Tarbatut löi paistma tume Tartaroski.
 Toone külas kutsuti meid musta mullaonni.
 Sõnarine söimas vastu: “Ei me jäta jonn!

Ei me tüki Vilu valda, ei me vaikselt vindu —
 meie lähme Kuldalasse kuulma kukulindu!”

(1966) *Uued luuletused ja poeemid*, 1968

KÄEBALLAAD

Kõrgel Kuldari kõrtsikohas,
 kus voolas õlu ja naps,
 ööd läbi kiljudes karjus
 orjatüdruku
 osatu laps.

Maailm on kibe ja kuri.
 Last löödi, kuni ta suri
 ja maeti.
 Kuid elukihk
 saab tabast ja tapist lahti.
 Maast korruga isemahti
 kerkib esile
 lapsepihk.

Ei aidanud vihane vanne,
 labidas,
 piits
 ega paast.
 Ikka rabeleb rahutu ranne
 ja kärsitu käsivars
 maast.

400 | BETTI ALVER /1906–1989/

Last nuhtlema toodi siis tema:
näol pooleldi põlenud rätt,
lõi vitsaga õnnetu ema
oma väetima lapse
kätt.

Üksainus ümisev ohe
poolpõlenud räti alt —
ja riivatu lapsuke kohe
sai rahu
jäädavalt.

(1981) *Korallid Emajões*, 1986

KELLAHÄÄL

Kellavalaja kallim aare
suurde vormi
sulama peab.

Isa vaeva
ta väike tütar
hirmsal valamisviivul
teab.

Ainsa hüppega
sulametalli
laps
heidab end
alaspäi.

Meister ahmab-kahmab...
Ta pihku
väike punane king
ainult jäi.

Uus kell
sai nii elava hääle
nagu oleks tal
nooruke hing.

Aga vaikse ilmaga vahel
ta kuminas kuuldi sõnu:

“Minu king!...
Minu king!...
Mu king...”

(Kaug-Ida legend)

(1983) *Korallid Emajões*, 1986

ÖÖ

“Mu poeg, sa ei maga?
On hiline tund.”

“Oh ema,
mu ema,
nägin verist välku!
Mul pole und.”

“Öötaevas on vaikne ja pilve alt
kuu vaatab su näkku
nii heledalt.”

“Oh ema,
mu ema,
ei see ole kuu!
Tal on mu venna
silmad ja suu.”

“See on kuu. Su mõtted on unarul.
Sinu vend
juba rahu sai
kalmistul.”

“Oh ema,
ei rahu saa keegi meist!
Kui kiskajd
me tõukame
teineteist!”

“Mu poeg, sa hõõgud ja hingad kui tuld.
Kõik tasandab taevas,
kõik lepitab
muld...”